Eccles. super. permissu

SANCTUS GAUDENTIUS

BRIXIÆ EPISCOPUS

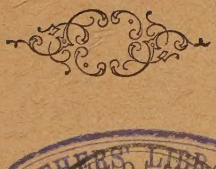

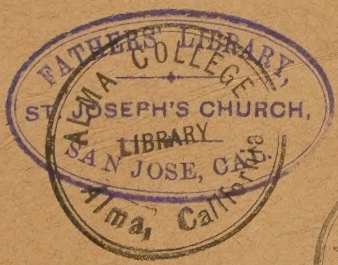

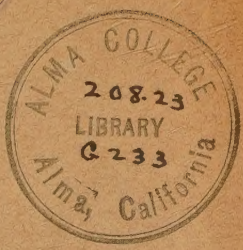

BARCINONE
APUD VIDUAM ET FILIOS J. SUBIRANA
IN VIA DICTA PUERTA FERRISA, 16
1882

8434

SANCTI GAUDENTII
BRIXIÆ EPISCOPI
TRACTATUS VEL SERMONES
QUI EXSTANT.

PRÆFATIO.

SERVO CHRISTI BENIVOLO GAUDENTIUS (1).

Communis voti fuerat, ut ea quæ de divinis eloquiis (2) per

(1) Galeardus hunc titulum sic ediderat: «Ad Servum Christi Benivolum Gaudentii episcopi Præfatio. Servo Christi Benivolo Gaudentius»; addens notas sequentes: «Ad Servum Christi». Codex Florentinus sic habet: «Servo Christi Benivolo Gaudentius», itemque Urbinas. Eamdem profert ms. cod. qui fuit doctissimi viri Octavii Pantagathi conterranei mei, iisdem omnino verbis: «Servo Christi Benivolo Gaudentius»; nam Urbinas paululum immutat: «Servus Christi Benivolo Gaudentius». Salvianus Præfationem librorum de Gubernatione Dei ita inscribit: «Sancto episcopo Salonio Salvianus salutem in Domino», et Gaudentius ipse, tract. 18, ad Serminium, de Villico iniquitatis: «Servo Christi Serminio Gaudentius episcopus. —Benevolum». Uterque Vaticanus codex sic legit: «Ad servum Christi Benivolum»; Flor. vero: «Servo Christi Benivolo»; in Urbin. bis in ipso limine «Benivoli» appellationem deprehendimus. Itaque ad exemplarium mss. et Parisiensis editionis consensum editionem nostram conformabimus. In alias aditiones irrepserat «Ad Servum Christi Benevolum».

(2) Joan. Chrysost., hom. 33 in cap. 13 Gen., Frontone

paschales dies proxime præteritos explanavi coram valuisses audire. Cum enim semper, tum præcipue diebus festis præsentia tua nobis merito grata est in ecclesiæ Brixianæ conventu. Nam sicut (1) honoratorum nostræ urbis, ita etiam Dominicæ plebis, Domino annuente, dignisimum caput es, quia non minore diligentia servare studes Dei præcepta, quam discere: robustam catholicæ fidei professionem præclaræ vitæ meritis æquiparare contendens, ut habeat sincera fides opera suæ puritatis nitore condigna. Qua in re maximus docentis fructus est, et immorta-

---

Duceo interprete: «Illucescente Rusurrectionis die necessarium erat, ut de Resurrectione Domini Charitatem vestram doceremus, et sequentibus diebus propter miracula quæ tunc facta sunt, Resurrectionis demonstratio iterum afferenda erat. In quibus etiam in manus accepimus Apostolorum Acta, inde vobis continua componentes convivia, et crebris, quotidianisque admonitionibus eos qui nuper Baptismi gratiam acceperant, exhortantes». Hinc Aug., in proœm. lib. de Octo Quæst. ad Dulcitium, eos «dies sanctos» appellat, et Valentinianus inter festos dies a jure dicundo feriatos recenset l. 2 de Feriis, Cod. Theodos.; quod Valentiniani Decretum confirmatur etiam in edicto Theodorici regis, cap. 154; apud Cassiod. synodus Trullana can. 66: «A sancta Resurrectionis die usque ad novam Dominicam tota septimana ecclesiis vacare fideles jugiter oportet, psalmis, et hymnis, et spiritualibus canticis, in Christo gaudentes, festumque celebrantes, et divinarum scripturarum lectioni mentem adhibentes et sanctis mysteriis jucunde et laute fruentes». Sic etiam Gaud. infra: «Quid unaquaque die illius sacratissimæ hebdomadis sanctæ fraternitati a me expositum meminissem».

(1) Ambrosius in Oratione de Obitu Valentiniani: «Jam promiseram me profecturum respondens vel honoratis petentibus, vel præfecto, ut tranquillitati Italiæ consuleretur». Vide Petr. Nann. in Schol. ad Ambros. l. v, ep. 33 n. 4, ed. Froben. «Honorati» appellatio satis conveniebat Benivolo, qui «Magister memoriæ» in palatio fuerat apud Valentinianum, inf. pag. seq.

lis utilitas audientis, dicente apostolo : «Non auditores tantum, sed factores legis justificabuntur apud Deum» (*Rom.*, 2). Nec mirum si hodie taliter in timore Domini converseris, qui, necdum percepta Baptismi gratia, ita pro fidei cœlestis veritate pugnasti, ut imbutum te admirabilibus doctrinis Apostolici per omnia viri (1) patris nostri Philastrii, tantæ constantiæ testimonium approbarit. Nostri namque temporis Regina Jezabel, Arianæ perfidiæ patrona simul (2) ac socia (3), cum beatissimum persequeretur Ambrosium, Ecclesiæ Mediolanensis

---

(1) Philastrium patrem vocat, cujus ipse in Brixiana sede successor fuerat. Sic etiam in Serm. de Vita Philastrii : «Ego autem minima ejus pars omnibus votis exopto, ut agrum bene a patre consitum, et non satis idonea successione susceptum, quoquo modo tueri prævaleam». Plura ibi de Philastrio.

(2) Sulp. Sever., dial. 2, de Valentiniano loquens, sic ait: «Ad animum illius immitem, ac superbum uxor accesserat Ariana». Nempe Justina. Hæc autem vivo marito Orthodoxis parum nocuit, quo vita functo maximas turbas excitavit. Rufin. lib. 2 Hist. Eccl., cap. 15, edit. Froben. 1523 : «Justina, Arianæ hæreseos alumna, impietatis suæ venena, quæ vivente viro suppresserat, filio facile decepto fideuter aperuit». Socrat. lib. 9 Hist. Trip., c. 20: «Justina, Valentiniani mater, cum esset Ariana, vivo quidem marito lædere non valuit Orthodoxos. Eo mortuo, et filio valde juvene, Mediolanum veniens Ambrosio episcopo erat infesta».

(3) De Justinæ persecutione in Ambrosium mota, videndus Paulinus in Vita Ambros., immo Ambrosius ipse l. v, ep. 33, ad Marcellinam sororem, ubi Justinam, sicuti et Gaudentius noster, Jezabel nomine indicat dicens : «Quid dicam, quod etiam Eliam Jezabel cruenta persecuta est? Quod Joannem Baptistam Herodias fecit occidi? singulæ tamen singulos : mihi quo minora longe merita, eo tentamenta graviora». Plura de Justina quærentibus occurret Zosimus lib. 4, et Valesius in not. ad Marcellinum, pag. 611; ubi etiam Socratis fabulam de Justina refellit. Mortua est in exsilio, ut colligitur ex Rufino, lib. 2, cap. 17.

memoriæ, antistitem, te quoque ea tempestates Magistrum oblitum salutaris fidei arbitrata, contra catholicas dictare Ecclesias compellebat, quod ne faceres, ultro et promotionis pollicitæ dignitatem, et ambitionem sæculi, gloriamque mundanam, pro Dei gloria contempsisti, magis eligens privatus vivere, quam mortuus militare. Vere enim moritur apud Deum, qui ab apostolicæ fidei veritate discedit, cui Christus Deus, qui vita est amputatur dum, æternæ Trinitatis homoousion deneganti subtrahitur. Sed ut ad propositam causationem redeam ex ingenti ægritudine tuum tunc adhuc corpus invalidum, ne supradictæ festivitati interesses, inhibuit, unde vehementer dolebas, omnino fraudem tibi spiritualium bonorum reputans peccatis urgentibus irrogatam: ac propterea singulare quoddam dispendii memorati remedium magnopere exegisti, ut scriberem quid unaquaque die illius sacratissimæ hebdomadis, sanctæ fraternitati a me expositum meminissem. Quod plane ego mediocritatis meæ conscius, litteris credere non auderem, nisi tu religiosa instantia compulisses, satis est enim mihi, si instruere commissam plebem viva saltem voce sufficiam. Sciens itaque verum divinæ sapientiæ amatorem non super assertione inutilium rerum inanis eloquentiæ pompam quærere, sed salutarem de Scripturis sanctis explanationum congruentium desiderare doctrinam, scribere tibi aggrediar omnino iisdem sensibus, et fortasse etiam verbis, quibus me in Ecclesia locutum esse reminiscor, ut loquelam meam, qualiscumque est, facile, cum legeris, recognoscas. Quatuor præterea breviores tractatus, quos de diversis capitulis Evangelii apud te olim fuisse me locutum prodidisti, et quintum de Machabæis martyribus, emendatos tibi, quoniam cogis, remittam ut eos, si ulla utili memoria dignos arbitraris, in pos-

trema parte schedulæ hujus simul transcribendos adjungas. De illis vero tractatibus, quos notariis (ut comperi) latenter appositis, procul dubio interruptos, et semiplenos otiosa quorumdam studia colligere præsumpserunt, nihil ad me attinet. Mea jam non sunt, quæ constat præcipiti excipientium festinatione esse conscripta : vereor tamen ne aliqua sub sermonis mei titulo sanæ fidei inimica alieni errores involvant, et efficiantur sempiterni criminis rei qui fuerint incautæ præsumptionis auctores. Ergo quoniam desiderio tuo negare operam non potui postulatam, breviter tibi prius ostendam, non semper ægritudinum plagas pro peccatorum cumulo nostris corporibus irrogari. Humani coporis natura, ex quo sententiam mortalitatis excepit: «Tu terra es, et in terram ibis» (*Gen.*, 3), infirmitatibus variis subjacet, sine discretione cujusquam ; et quamvis peccatores nos esse salubriter fateamur, non tamen vel ex vigore, vel ex debilitate carnis, meritorum ponderandæ sunt qualitates, cum frequenter idolorum cultores sanitate corporis, ac bonis hujus sæculi perfruantur, et e contra divino cultui inhærentes ægritudinum, ac tribulationum vexatione quassentur. Nam legimus Adimelech gentilem regnasse (*Gen.*, 20), et Abraham sanctum peregrinationis molestias pertulisse (*Gen.*, 12) : et illius Laban Syri idololatræ mercenarium fuisse sanctum Jacob (*Gen.*, 29, 30) : et Moysen justum regnante impio Pharaone, latuisse metuentem in terra Madian (*Exod.*, 2, 3) : et Eliam mirificum a facile persequentis Reginæ Jezabel fugisse ad solitudinem (III *Reg.*, 18, 19). In novo autem Testamento Joannes, Prophetarum maximus, post longum squalorem feralis custodiæ (*Matt.*, 14), post iniquas contumelias vinculorum (*Marc.*, 6), decollatur in carcere : et Herodes sacrilegus, qui eum jussit occidi, epulatur cum

principibus suis, et tribunis, et primoribus Galilææ discumbens: ebrius non solum vino, sed ipsius etiam cruore Baptistæ. Et sicut in Apocalypsi de Babylone scribitur, vel urbe, vel gente, vel unaquaque anima, errorum caligine, vitiorumque carnalium permixtione confusa (interpretatur enim confusio Babylon): «Et vidi», inquit, «mulierem ebriam de sanguine sanctorum» (*Apoc.*, 16). Verum hæc Dei patientia quorsum evadat, ipse Salvator docet in Evangelio, dicens: «Homo quidam erat dives qui induebatur purpura, et bysso, et epulabatur quotidie splendide: pauper autem quidam, nomine Lazarus, jacebat ad januas ejus ulceribus plenus, et cupiebat saturari de his quæ cadebant de mensa divitis: sed et canes veniebant et lingebant ulcera ejus. Factum est autem ut moreretur pauper, et portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ: dives vero mortuus sisteretur ad inferna supplicia» (*Luc.*, 16); et obsecraret istius pauperis tincto in aqua digito refrigerari linguam suam, quod tamen promereri non potuit, in tormentis flammæ inextinguibilis constitutus. Ad hanc servatur pœnam prosperitas impiorum; et e contra ad illam beatitudinem producitur justorum tribulatio ut cum sancto Abraham Patriarcha, in æterna vita requiescere mereantur, qui angustias vitæ hujus fideli patientia tolerantes, de sæculo isto migraverint. Unde dicebat Dominus: «Intrate per angustam portam, quia lata, et spatiosa via est quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per illam» (*Matt.*, 7). «Quam angusta est porta, et arcta est via, quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam» (*Luc.*, 13). Propter hoc et sanctus Apostolus gloriari se in infirmitatibus suis prædicat: «Cum enim infirmor», ait, «tunc potens sum» (II *Cor.*, 12). Sanctum quoque Timotheum assiduis ægritudinibus laborasse, idem beatissimus

prodidit apostolus Paulus scribens ad eum : «Noli amplius aquam bibere; sed vino modico utere, propter stomachum, et frequentes tuas infirmitates» (1 *Tim.*, 5). Quærat fortasse quispiam divitum, dicens : Ergo malitiose Deus dedit divitias, si propter eas divitem torquet. Vult enim videri humanus error non modo cum venia, sed etiam cum ratione peccare. Non malitiose, sed providenter te fecit Deus divitem, ut per opera misericordiæ invenires peccatorum tuorum vulneribus medicinam. «Eleemosyna quippe a morte liberat, et ipsa mundat ab omni peccato» (*Tob.*, 12). Non enim ob hoc cruciatur ille quia dives fuit sed quoniam ipso epulante pauper Lazarus esuriit. Cæterum et ipse sanctus Abraham dives fuerat sed peregrinorum, indigentiumque mancipium. Sanctus quoque Job regnum tenebat Arabiæ, sed (ut scriptum est) nulla vidua, nullus pauper, domum ejus sinu vacuo exibat. Denique in doloribus constituto exprobrantur per mulierem opera misericordiæ, quæ frustra exercuerit: «Et ecce», inquit, «quæ pateris» (*Job.*, 2). Heu venenata diri serpentis astutia ; quoniam a bonis operibus famulum Dei revocare non valuit, incumbebat ut benefacti pœnitudine fructum perderet pietatis! Caveant ergo infructuosi locupletes terribile exemplum illius sine misericordia Divitis collegæ sui, ne ad similia tormenta ducantur: magis autem faciant eleemosynas largiter frequenter, gratulanter. «Hilarem enim datorem diligit Deus» (II *Cor.*, 9). Distribuant opes suas egenis, acquirant sibi thesauros in cœlo, «ubi neque ærugo neque tinea corrumpit, neque fures effodiunt et furantur» (*Matth.*, 6) : ut de hoc sæculo exeuntes possint invenire refrigerium in sinu illius vere divitis Abrahæ. Hæc ad quæstionem, quæ occurrerat breviter respondisse sufficiat. Illa autem quæ superius comprehensa

sunt idcirco memoravi, ut nemo nostrum scandalizetur in cogitatione sua, nemo nostrum murmurare audeat contra Deum si videamus injustos, idololatras, blasphemos, continua salubritate corporis frui, florere honoribus mundi caducis opibus redundare; e contrario nos tribulationibus variis confici, doloribus carnis affligi, paupertatis necessitatibus subjacere. Novit universorum arbiter Deus qua providentia suos verberet; et qua ratione pareat impiis in hoc mundo. Nec plane ignoramus ad Apostolo beatissimo nos eruditi, quod longa erga iniquos bonitas Dei aut ad conversionem provocat sentientes, aut ad justiorem pœnarum sententiam reservat ingratos: «An», inquit, «divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnis, ignorans quod bonitas Dei ad pœnitentiam te invitat? Tu vero secundum duritiam tuam, et cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justi judicii Dei qui reddet unicuique secundum opera ejus (*Rom.*, 2). Reservatur enim in judicii idem illa detributio generalis: in hoc autem sæculo idcirco interdum quidam vel blasphemi, vel apostatæ, tormentis insanabilibus consumuntur, ut cæteri eorum suppliciis terreantur. Pietatis vero cultores, quod interdum vel corporis doloribus, vel variis tribulationibus afflictantur, triplex esse ratio invenitur: prima correctionis, secunda purgationis, tertia probationis. Hominem fidei apostolicæ inhærentem, si frequenter in quibusdam peccare videat Deus, sic peccatorum suum verberat ut emendet, ut salutari admonitione flecta ad pœnitentiam: negligentem, ne tolerabili ultione dilata, gehennæ inextinguibili fiat obnoxius. Eum quoque quem pudice conversantem, ac juste, quædam tamen improbarum cogitationum maculæ resperserunt, idcirco Dominus nunc et tribulationum et

ægritudinum flagello castigat, ne in illo aliquid sordium futurus ignis inveniat, sed ut per exiguas plagas brevissimi temporis, ab omnibus purgatus maculis securior ad æternam migrare requiem mereatur. Hæc est amantis Dei consulta erga peccatores suos, ac pia severitas. Scriptum est enim: «Quoniam quem diligit Deus, verberat: flagellat autem omnem filium, quem recipit» (*Hebr.*, 12). Unde merito misericordem Deum quisque nostrum prædicat Prophetæ doctus eloquio: «Castigans castigavit me Dominus et morti non tradidit me» (*Ps.* 117). Justos vero, et inculpabiles quosque, sicut sanctum Job (de quo scribitur (*Job.*, 1) quod fuerit homo sine querela, verus Dei cultor), hac de causa Deus omnipotens vel damnis facultatum, vel orbitatibus charorum, vel angustiis persecutionum, vel dolorum, carnalium stimulis tentari permittit, ut probet. Probat autem non sibi, qui ante novit universa quam fiant, sed Angelis, et homnibus, ut eos ex factis probos noverint, quoniam conscientias intueri non possunt, quas solus novit «scrutans corda et renes Deus». Ipse enim novit occulta cordis, ut Prophetæ sermo testatur (*Ps.* 7). Et ideo forsitan beatus Apostolus, inter multiplicium tribulationum, persecutionumque tentacula constitutus, aiebat: «Quoniam spectaculum facti sumus huic mundo, et Angelis, et hominibus (I *Cor.*, 4). Angelis quidem justos suos Deus probari ideo vult, ut consummatam sanctorum justitiam lætantes agnoscant. «Lætantur» enim beati «Angeli in cœlo», ut ait Dominus Jesus, etiam «super uno peccatore pœnitentiam agente» (*Luc.*, 15). Hominibus autem probatam esse vult perfectionem justorum, ut ad perseverantiam dilectionis Dei, eorum provocentur exemplo. Diabolo etiam probatam vult ingerere Deus sanctorum justitiam, ut eos bonorum operum meritis de-

bite ad amicitiam Dei, et ad regnum cœli unde ipse cecidit, doleat esse provectos, doleat; indignetur, invideat, ingemiscat, nec tamen audeat quidquam de judicio divino causari. Probationis igitur gratia mirificus Job (*Job.*, 1), ex opulento repente inops efficitur, ex patre decem natorum sine filiis invenitur, ex vegeto ac sano vulneratus, ex florentissimo vermibus exaratus aspicitur ex glorioso opprobriis expositus reperitur : opprobriis autem et amicorum exprobrantium, et (quod esset gravius) propriæ conjugis, quæ non ad solatim dolorum ejus, sed ad ultimam tentationem docetur esse servata. Nam cogebat eum loqui verba blasphemiæ replicans ei justitiæ ejus opera quæ incassum gessisset, qui ad tot miserium genera pervenisset. Quapropter inquit : «Dic aliquem sermonem contra Dominum et morere» (*Job.*, 2). Mortem blasphemanti debitam pro remedio ærumnarum suggerit acquirendam callidus iterum per mulierem serpens; ut palmam patientiæ auferat fortissimo bellatori et interitum congerat victo, quia blasphemantis furor non medelam doloribus præstat, sed cruciatum mortis accumulat: illius quippe mortio quæ nec finem miseriis tribuat, et exordium sit pœnarum, quas ultor Deus blasphemantibus præparavit. At ille beatissimus intelligens callido antiquæ artis argumento, diabolum rursus per mulierem venenum mortis ingerere, sic respondit : «Velut una», inquit, «ex insipientibus mulieribus locuta es» (*Ibid.*), pulsans videlicet unam, de qua omnis. Et adjecit: «Si bona suscepimus de manu Domini, mala cur non tolerabimus?» Et in alio loco: «Nudus exivi de utero matris meæ, nudus iterum revertar in terram: Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum» (*Job.*, 1). Inter

dispendia omnium facultatum, inter funera tot natorum, inter atrocissimos sui corporis cruciatus, et intestinos dolores opprobrii conjugalis, laudat et magnificat omnipotentem Dominum verus Dei cultor. Et nos itaque si cultores Dei sumus, imitemur patientiam triumphalem, quam solam spoliatus universis non solum facultatibus, atque pignoribus, sed ipsis etiam corporis sui carnibus, inconcussa fide, possidet verus Dei cultor. Verus enim Dei cultor ille est, cujus fides inter adversa non deficit, cujus lingua benedicere nomen Domini sui in omni angustiarum tempore, in omni tribulationum plaga non desinit, dicens: «Benedicam Domino in omni tempore, semper laus ejus in ore meo» (*Ps.* 33). Si peccator es, agnosce pro correctione tua esse quod cæderis, vel certe pro purgatione, sicut supra disserui. Si autem justus es, nomen quidem justi præsumere non audebis, intelliges tamen ad gloriæ tuæ probationem evenire quod pateris. Scriptum est enim: «Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis» (*Eccl.*, 27). Ideo sanctus quoque Apostolus dicit: «Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem probatio spem spes autem non confundit» (*Rom.*, 5). Ergo quoniam vel ad probationem justis, vel ad emendationem peccatoribus, vel ad pœnam sacrilegis, varii cruciatus in hoc sæculo irrogantur; et quibusdam mortiferæ sunt istæ plagæ, quibusdam salutares: propterea cum distinctione summa scribitur in libro Psalmorum, de pertinacibus quidem malis ita: «Mors peccatorum pessima, et qui oderunt justum delinquent» (*Ps.* 33); utique eorum peccatorum pessimam testatur mortem, qui in scelere delictorum permanere cupientes, oderunt verberantem justum; de emendabilibus autem, «multa», inquit, «flagella peccatorum» (*Ps.* 31): de sanctis vero, «Multæ», ait

tribulationes justorum» (*Ps.* 33). Nec difficile omnino est unicuique spirituali, ut hanc diversitatem ex fructibus cujusque dijudicet, dicente Domino: «Ex fructibus eorum cognocetis eos» (*Matth.*, 8, 20). Nam confusa esse apud nos omnia, philosophi Gentilium judicant; cum «spiritualis homo discernat, et dijudicet omnia», ut ait Apostolus, «ipse autem a nemine judicetur» (1 *Cor.*, 2) (1). Nonnulli enim prudentium sæculi, sapientiæ cœlestis ignari, dum volunt fortuita astruere universa quæ creator omnium Deus justo moderamine providenter exercet, ita loquuntur (2): Si Dei providentia gubernaretur hic mundus, numquam promiscue bonos, et malos tribulationum,

(1) Epicureorum sententiam convellit, qui casu omnia regi volebant. Præclare Sen. de Provid., cap. 1: «Supervacuum est ostendere non sine aliquo custode tantum opus stare, nec hunc siderum certum discursum fortuiti impetus esse». Minuc. in Octavio: «Mihi videntur qui hunc mundi totius ornatum non divina ratione perfectum volunt sed frustis quibusdam temere cohærentibus conglobatum, mentem, sensum, oculos denique ipsos non habere. Quid enim potest esse tam apertum, tam confessum, tamque perspicuum, cum oculos in cœlum sustuleris et quæ sunt infra, circaque lustraveris, quam esse aliquod numen præstantissimæ mentis, quo omnis natura inspiretur, moveatur, alatur, gubernetur?»

(2) Hoc idem Epicureorum objectum diluit Seneca toto lib. de Providentia, quem librum laudans Lact. v. Instit, cap. 23, apposite ad hunc locum ait: «Si quis volet scire plenius, cur malos et injustos Deus potentes, beatos et divites fieri sinat, pios contra humiles, miseros, inopes esse patiatur, sumat eum Senecæ librum, cui titulus est: *Quare bonis viris multa mala accidant, cum sit providentia;* in quo ille multa non plane imperitia sæculari, sed sapienter, ac pene divinitus, elocutus est». Vide Lips. Physiol. lib. 1, dissert. 16. Hunc Gaudentii locum adversus Atheos indicat Elmenhorstius in not. ad Minuc. Fel., pag. 42.

dolorum, ærumnarum, atque ægritudinum plagæ conficerent, quia divinæ æquitatis non esset, disparibus meritis plagas irrogare consimiles : sed problematis hujus invidia facile evacuatur usitato veritatis exemplo. Notum namque est omnibus, quod et ferri acies, et ignis ustio vel ad interitum irrogantur, quando pœnam exigit puniendi criminis qualitas, vel ad curam proficiunt, cum sanandi gratia medicinaliter adhibentur. Ita igitur Deus omnipotens easdem plagarum species, pro qualitatibus temperat meritorum : quosdam quidem puniens, quosdam vero vel emendans a vitiis, vel emundans, vel certe ad ampliorem gloriam promovens. Quod ut adhuc planius intelligi queat, pauca adjiciam sanctorum testimonia Scripturarum. Legimus enim : «Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis» (*Ps.* 130). Et alio in loco : «Sicut sagitæ in manu potentis : ita filii excussorum» (*Ps.* 126). Filios excussorum beatos Apostolos prædicat, quos electos ad fidem (patribus eorum a gratia Dei, ob incredulitatem suam, procul excussis) manus omnipotentis Domini Jesu, sicut sagittas velociter pervolantes, in universum direxit orbem, ut prædicatio eorum (juxta beatissimi Pauli doctrinam) «aliis quidem» fieret «odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam» (II *Cor.*, 2). Doctrina enim veritatis obedientes vivificat, rebelles interficit ; vitia prosternit, virtutes erigit; incredulos dejicit, fideles extollit : quoniam Christus Jesus, qui ab Apostolis prædicatur, ut Simeon sanctos in Evangelio ait : «Positus est in ruinam et resurrectionem multorum» (*Luc.*, 2). Ut autem noveris Apostolos (qui ex officio sortiti vocabulum, Latino sermone destinati nuncupantur) filios esse Judæorum a Dei gratia excussorum; ausculta quid ipsis blasphemantibus Judæis responderit Christus : «Si ego», inquit, «in

Beelzebub ejicio dæmonia, filii vestri» (*Luc.*, 11), id est Apostoli ex vestra electi progenie, «in quo ejiciunt»? Et ut apertius ostenderet, de quibus loqueretur, adjecit: «propterea», inquit, «ipsi judices erunt vestri». Nam dicit alio in loco Apostolis: «Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in resurrectione cum venerit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et ipsi superduodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel» (*Matth.*, 19). «Sicut sagittæ» ergo, inquit, «in manu potentis: ita filii excussorum» (*Ps.* 126). Statimque adjicitur: «Beatus qui implebit desiderium suum ex ipsis», ut evidenter intelligas, quod sagittæ Dei interdum mortem inferunt, interdum beatitudinem præstant, sicut Jacobo sancto ac beatissimo præstiterunt, qui ait: «Sagittæ enim Domini in corpore meo sunt, quarum ira bibit sanguinem meum. Cum enim incipio loqui stimulant me» (*Job.*, 6). Et post pauca: «Quod si tribuat Dominus, et veniat petitio mea, et spem meam det mihi Dominus; qui cœpit Dominus vulneret me, sed non in perpetuum interficiat me». Sunt et plurima istiusmodi sparsa per totum corpus sanctorum Scripturarum, quæ studio brevitatis securus prætereo, quoniam scienti Legem loquor, qui ex paucis instructus testimoniis facile possis similia exempla colligere, quibus documentis et bonitatem Dei provida castigatione suos famulos vel corrigentis a delicto, vel promoventis ad gloriam, plenius intelligas approbari; et ejusdem debitis cruciatibus pertinaces impios punientis, veram justitiam recognoscas, docente etiam beato Apostolo: «Numquid injustus Deus, qui infert iram» (*Rom.*, 3)? in eos videlicet qui veritatem in injustitia detinent. De nostra autem castigatione, qua verberamur a Deo, ita testatur: «Cum judicamur», inquit, «a Domino corripimur, ne cum

hoc mundo damnemur» (I *Cor.*, 11). De justis vero sic loquitur: «In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: aporiamur, sed non destituimur: persecutionem patimur sed non derequintimur: dejicimur, sed non perimus: semper mortem Domini nostri Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu Christi in corpore nostro manifestetur» (II *Cor.*, 4). Et alibi idem beatus apostolus Paulus, postquam raptum se dixerat usque in tertium cœlum; et in paradisum, ubi ineffabilia verba audierat, ita continuo addit: «Ne eminentia», inquit, «revelationum me extollat, datus est mihi stimulus carnis angelus Satanæ, qui me colaphizet, ut non extollar. Propter hoc ter Dominum rogavi ut discederet a me, et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea nam virtus in infirmitate perficitur» (II *Cor.*, 12). Et alia Scriptura huic sensui concordans evidentius loquitur: «Quomodo in igne probatur», ait, «aurum, et argentum homines autem justi in camino humiliationis» (*Eccli.*, 2); utique ut æstum perpessi tentationum, et tribulationum onere inclinati, minime in superbiam justitiæ suæ meritis erigantur aliquid se contra actuum suorum dignitatem pati mussitantes injustum; quos non multo post immortalis præmii retributio subsequatur; sed potius ut in humilitate spontanea permanentes, sanctis scilicet virtutibus præditi, et humiles corde, probabiliores efficientur in Christo. Sicut etiam venerandi martyres extiterunt, qui cum beato Apostolo fideliter præsumentes, «non esse condignas passiones hujus temporis ad superventuram gloriam, quæ revelabitur» (*Rom.*, 8) in sanctis universa supplicia pro Domini Christi nomine, omnesque irrogatos corpori cruciatus æquissimo animo susceperunt, ipsum Dei Filium remuneratorem victricis patientiæ habituri, qui regnum cœlorum servis

suis usque in finem fidelibus largietur. Cujus sempiterna virtus atque divinitas, cum Patre et cum Spiritu sancto permanet in omnia sæcula.

INCIPIUNT [1]

TRACTATUS VEL SERMONES.

SERM. DE EXODI.

(1) (In editione Galeardi inscribitur: «Incipit tractatus primus in Exodum»; cui titulo hæc appenditur nota.) Flor. cod. hunc titulum præfert: «Incipit primus in Exodum nocte vigiliarum de pasce observatione tractatus, cui consonat liber ms. Octavii Pantagathi, sed pro «pascæ» habet «Paschæ.» Urbinas vero: «Primus in Exodum nocte vigiliarum de Paschæ observatione tractatus incipit.» Tres editiones: «S. Gaudenti Brixiensis episcopi primus tractatus in Exodum, nocte vigiliarum, de Paschæ observatione.» Mirum est, quanta fuerit in hujusmodi titulis pervertendis et conturbandis librariorum licentia. Solebant autem veteres conceptis verbis «Incipit», et «Explicit», initium, finemque cujuslibet Operis designare; ut præter alios observavit eruditissimus Baluzius not. ad Salv. p. 30, qui etiam Vincentii Lirinensis Commonitorium, ex fide veterum exemplarium, edidit in hunc modum: «Incipit tractatus Peregrini pro catholicæ fidei antiquitate et universitate.» Ita in sequentibus codd. nostri Flor. et Vatt. duo sic habent: «Finit primus, Incipit secundus»; quod cum in mss. ad septem priores tractatus de Exodo eodem modo annotatum sit, hoc loco semel monitum volui. At si quis hæc fortasse, tamquam levia, a nobis maluerit prætermissa, sciat nos ex antiquitate, ut ait idem Baluzius, amare etiam quisquilias et semesos lapides; ac præterea meminerit, id a nobis susceptum esse, ut integras variantes lectiones mss. codd. quam diligentissime exhibeamus.

«Tractatus», et «tractare», allocutiones ad populum, sacrasque conciones appellabant prisci Patres. Vide Ferrar. lib. 1 de Rit. sacr. Eccl. Conc., c. 2, ubi non semel Gaudentium laudat.

DE EXODI LECTIONE PRIMUS.

(1) *Nocte vigiliarum* (2) *de Paschæ observatione.*

(1) De nocte vigiliarum auctor concionis ad Catechum. contra Judæos (inter Opera Augustino ascripta, edit. Bened. t. VIII, in append.): «Exigit a nobis ratio hujus tantæ congregationis, et noctis transactæ vobis reddere rationem, et istius diei de tanto Sacramento percepto veram, sempiternamque demonstrare salutem. Si enim, dilectissimi, opera tenebrarum transactæ noctis consideremus et quid egerimus, Domino donante, explicare voluerimus, inveniemus nos in nocte non opera noctis, sed diei peregisse.» Solemne itaque erat Christianorum pervigilium in nocte Paschæ, quam Gaudentius antonomastice «nocte vigiliarum» appellat; unde Tertull. l. 2, c. 4, ad Uxor. ait: «Quis nocturnis convocationibus, si ita oportuerit, a latere suo» (uxorem) «eximi libenter feret? Quis denique solemnibus Paschæ abnoctantem securus sustinebit?» Rationem porro hujusce tam solemnis pernoctationis profert Hieron. lib. 4 in Matth. c. 25, edit. Bened. t. IV, p. 120: «Traditio Judæorum est, Christum media nocte venturum in similitudinem Ægyptii temporis quando Pascha celebratum est, et exterminator venit, et Dominus super tabernacula transiit, et sanguine agni postes nostrarum frontium consecrati sunt. Unde reor et traditionem apostolicam permansisse, ut in die» vigiliarum Paschæ, «ante noctis dimidium, populos dimittere non liceat, exspectantes adventum Christi. Et postquam illud tempus transierit, securitate præsumpta festum cunctos agere diem.» Item Lact. lib. 7, c. 19: «Hæc est nox quæ a nobis propter adventum regis ac Dei nostri, pervigilio celebratur. Cujus noctis duplex ratio est, quod in ea et vitam tum recepit cum passus est, et postea orbis terræ regnum recepturus est.» Hanc eamdem quam Gaudentius, «noctem vigiliarum» appellat Ado Viennen. in Chron.: «Desperatione deposita reditur ad Ecclesiam, in eaque», vigiliarum nocte sancti Paschæ, concepit animo Rogationes.» Et Alcimus Avitus de prima festi Rogationum institutione: «Tracta sunt hæc inter timores publicos, et rumores privatos usque ad imminentem» vigiliarum «solemnium» noctem, «qua celebrari festum Dominicæ Resurrectionis annua consuetudo poscebat». Vide Lindenbrogium, Observat. ad Marcell. pag. 545.

(2) Ita passim nomen «Paschæ» inflectebant veteres, cujus

Opportuno tempore Dominus Jesus beatissimam festivitatem Paschæ voluit celebrari, post autumni nebulam, post horrorem hiemis, ante æstatis ardorem. Oportebat enim Solem Justitiæ Christum, et Judæorum caliginem, et rigorem Gentilium, ante ardorem futuri judicii, placido Resurrectionis suæ lumine dimovere, cunctaque in statum tranquilli primordii revocare, quæ fuerant (1) velamine tetro confusa ab illo principe

---

exempla cuilibet obvia sunt. «Paschatis» pro eo nunc magis obtinet, sicuti observavit Voss. l. 1 de Analog. c. 20, estque tertiæ inflexionis, eodem modo quo «ænigma, dogma», aliaque verbalia a Græcis accepta, quamvis *to paska* non a Græcis, sed ab Hebræis derivatum, nisi alia probarent, certe doceret locus insignis Greg. Naz. Orat. 2, in sanctum Pascha, qui Jacobo Billio interprete sic habet: «Hoc» Pascha, «hoc, inquam, magnum, et venerandum» phaska «ab Hebræis juxta eorum linguam, nominatur, quæ vox transitum sonat, historica quidem ratione, propter Israelitarum ex Ægypto in Chananæam regionem fugam, et migrationem; sin autem spiritualem sensum spectemus, propter nostram ex his inferioribus ad superiora, atque ad promissionis terram progressionem et ascensum. Quod vero in permultis Scripturæ locis accidisse comperimus, ut nomina quædam ab obscuriori sensu ad apertiorem, atque a duriori sono ad elegantiorem, honestioremque immutata sint, idem hic quoque contigisse animadvertimus. Quidam enim salutiferæ passionis nomen hoc esse arbitrati, ac deinde per litteræ *f* in *p*, et *k* in *j* mutationem, hanc vocem ad linguam Græcam accommodantes, hunc diem «Pascha» nominarunt. Atque hæc vox postea consuetudine atque usu confirmata est, multitudine videlicet hoc verbum, ut magis pium, calculo suo comprobante». Codex Flor. legit «de pasce observatione».

(1) Imitatur Ambrosium in lib. de Mysterio Paschæ cap. 2: «Est enim Pascha vere anni principium, primi mensis exordium, novella germinum reparatio, ac tetræ hiemis nocte discussa, primi veris restituta jucunditas». In codd. Flor., Urb. et Vatt. duobus legitur, «velamine retro confusa.» Locus hic displicuit nupero cuidam critico, quem satis imperite locutum ostendimus in Præfatione ad Gaudentium. Videndus porro Gas-

tenebrarum. Nam (1) veris tempore Deus condidit mundum. Martio enim mense dixit per Moysen Deus: «Mensis hic vobis initium mensium, primus est in mensibus anni» (*Exod.*, 12). Quem mensem verax utique Deus primum non diceret, nisi primus esset; sicut septimum diem non diceret sabbatum, nisi Dominicus primus esset. Filius ergo Dei, «per quem facta sunt omnia» (*Joan.*, 1), eodem die, eodemque tempore, prostratum mundum propria Resurrectione resuscitat, quo eum prius ipse creaverat ex nihilo, ut omnia reformarentur «in Christo quæ in

---

par Barthius, lib. 18 Advers. c. 1, ubi totum hunc locum, aliaque non pauca Gaudentiani hujus tractatus, docte et accurate discutit.

(1) Secutus est Gaudentius consensum Patrum tum Græcorum, tum Latinorum, qui veris tempus mundo condito assignant. Instar omnium erit Ambrosius, quem Gaudentii patrem *kai didaskalon* jure optimo vocare possumus. Hic l. 1 Hexam. c. 4, ait: «In hoc ergo principio mensium cœlum et terram fecit, quod inde mundi capi oportebat exordium, ubi erat opportuna omnibus verna temperies.» Et in lib. de Myster. Paschæ c. 2: «Hoc tempore» (veris nempe) «visibilium et invisibilium conditor Deus defixa humo cœli machinam suspendens, diem solis ardore radiavit, splendorem lunæ solatio noctis attribuit, pendentem cœli cameram splendentium siderum decoravit ornatu». Hanc eamdem sententiam Ethnicis quoque placuisse ostendit præter alia celebre illud carmen a Pithœo vulgatum:

Ver novum, ver jam canorum, vere natus orbis est;

si tamen vera sit ejus carminis emendatio quam exhibet Lips. l. 1 Elect. cap. 5. Qui magis autumno favent, rationem petunt a maturitate frugum, inter quos principem locum obtinet Josephus Scaliger l. 5 de emend. temp., nescio vetustatis potius, an novitatis amore. Certe in hoc non solum ab aliorum, sed etiam a patris sui sententia descivit. Cod. Flor., Urb. et Vatt. duo pro «veris tempore» legum «veris temperie»; iisque consentit cod. Pantagathi, qui in sequenti etiam habet «verax utique.»

cœlis sunt, et quæ in terra sunt» (*Ephes.*, 1, 10); «quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia», ut ait Apostolus; «ipsi gloria in sæcula» (*Rom.*, 11, 36). Nec turbari quisquam nostrum debet, si interdum secundo mense, id est Aprili, Pascha nos celebrare lunaris ratio, et dies cogit Dominicus. Secundum lunæ enim cursum numerantur in Scripturis divinis dies. Cæterum Calendas, et Idus, et Nonas, et mensium nomina ac dierum Gentiles posuerunt, ut puta, quem vetustas humanæ memoriæ primum mensem tenebat, Paganus hunc a Marte Martium nuncuparet: et diem sabbati, quem septimum rationabilium corda servabant, ille Saturni diem statueret appellandum. Scripturæ autem sanctæ cum de temporibus aliquid vel referunt, vel jubent, ita loquuntur: «Decima die mensis secundi, et luna decima», aut «quinta die mensis septimi»; aut «vicesima die mensis noni», aut «quartadecima die mensis primi», ut in Exodi libro pariter nunc audivimus (*Exod.*, 12; *Levit.*, 23); ubi observatio Paschæ describitur, et septem diebus ejusdem solemnitatis azyma comedenda mandantur. Præcipit tamen Deus et hoc, ut si quis primo mense, vel immundus in anima hominis, id est mortui attactu pollutus, vel extra electum sacrificii Hierosolymæ locum, in longinquo itinere constitutus Pascha non potuit celebrare, secundo mense celebret. Prævidens quippe Deus Gentium populos tunc adhuc hominum mortuorum simulacris immundos, et extra sanctum locum Ecclesiæ in longinquo positos, utique nos «qui eramus longe, et facti sumus prope in sanguine Christi» (*Ephes.*, 2, 13); dat licentiam, ut si primo mense nobis non occurrit et dies Dominicus, et congruus lunæ numerus, secundo mense celebremus. Et ideo nec intra quartamdecimam lunam, nec ultra vicesimam primam celebrare pos-

sumus, quia septem tantum dies sunt azymorum paschalium, in quibus Dominicum quærimus diem. Vult enim nos Christus promulgator Legis et Gratiæ, neque legitimus juxta lunæ cursum computatos præterire dies, neque diem suæ Resurrectionis otio ingrato transcendere. Nam (1) sexta feria qua hominem fecerat, pro eodem passus est; et die Dominica quæ dicitur in Scripturis prima sabbati (*Matth.*, 8; *Gen.*, 1), in qua sumpserat mundus exordium, resurrexit; ut qui prima die creavit cœlum, et terram (unde postea hominem faciens figuravit), prima etiam die omnem repararet hominem, propter quem fecerat mundum. Hæc breviter dixerim de ratione Paschali. Sed jam tempus est, ut virtutem eorum quæ in libro Exodi audivimus, edisseramus. Ac primum, quid sit Exodus, advertamus. Exodus egressio appellatur. Egressio autem fuit de captivitate Pharaonis, et Ægyptiorum, populi tunc Israel, non nostri. Tibi ergo ut quid legitur, si aliis tantum profuit? Quid ad te, quod non pro te? Sed jam disce ab Apostolo magis universa pro te, quam pro illis esse

(1) Hunc Gaudentii locum profer Feu-ardentius in notis ad Irenæum, lib. 5 adversus hæres. c. 23, ad hæc verba: «In illa die mortem sustinuit Dominus obediens Patri, in qua mortuus est Adam inobediens Deo. In qua autem mortuus est, in ipsa et manducavit. Dixit nim Deus: In qua die manducabitis ex eo, morte moriemini. Hunc itaque diem recapitulans in semetipsum Dominus, venit ad Passionem pridie ante sabbatum, quæ est sexta conditionis dies, in qua homo plasmatus est; secundam plasmationem, eam quæ est a morte, per suam Passionem donans». Ex hoc Irenæi loco colligitur, Adam manducasse, et mortuum fuisse sexta feria, quod tamen non dicit Gaudentius; sed tantum quod Deus sexta feria qua hominem fecit, pro eodem passus sit. Sexta feria, hoc est die Veneris, hora nona, Adam et Evam rebellasse, expulsosque fuisse e paradiso, affirmat etiam Eutychius Patriarcha Alexandrinus tom. 1 Annal. p. 15.

quæ scripta sunt. «Lex», inquit, «umbra erat futurorum bonorum» (*Hebr.*, 10); eorum quippe bonorum quæ in nobis completa sunt. Veritas enim Christus adveniens, bona quæ ante Judæis fecit umbratiliter, nobis nunc in veritate largitus est, cum dicit ad discipulos: «Amen dico vobis, multi Prophetæ, et justi desideraverunt videre quæ videtis, et non viderunt; et audire quæ auditis, et non audierunt. Vestri autem beati oculi, qui vident; et aures, quæ audiunt» (*Matth.*, 13). Exodus ergo beate atque perfecte consummatur in nobis quando (1) verus Moyses de Jordanis aqua sumptus, et natura, non positione, Deus, Dominus noster Jesus Christus, virga crucis suæ nos per aquam Baptismi de captivitate Pharaonis diaboli educit, ac de omni tenebrarum ejus Ægypto eripit, evocans nos in lucis opera de tenebris actuum mundanorum, ubi aliquos adhuc positos increpat beatissimus Paulus: «Debueratis», inquiens, «de hoc mundo exisse; nunc autem scripsi vobis non commisceri» (I *Cor.*, 5). Consideremus nunc quid audiant a Deo qui educuntur ex Ægypto: «Mensis hic vobis initium mensium, primus est», ait, «vobis in mensibus anni» (*Exod.*, 12). Legimus in Numerorum libro (*Num.*, 30) quod quicumque voverit votum, ut abstineat se aut ab usu conjugali, aut a deliciis quibuslibet vel cibi, vel potus, usque ad præfinitum tempus, et violaverit quocumque lapsu, dies præteritus ei non imputandos; sed ut

(1) Barthius, l. 18, Advers. c. 1, ad hunc Gaudentii locum: «Sumptus de Jordane dicitur Christus per Baptismum; qua sumptione completur quod typo Moysis figuratum erat, quem infantem filia regis fluvio exemit. Hæc addenda existimavi, ne quem insolentius dictum» sumptus de Jordane «offenderet, cætera hujus Scriptoris sine offensione legentem.»

ab initium redeat. Sic non sunt imputati Israelitis illi dies quos consumpserunt in Ægypto: sed quando ingemuerunt ad Dominum conversi ab operibus duris, et Dominus (*Exod.*, 2, 12) percussit primogenita Ægyptiorum qui eos servire Domino non sinebant, tunc audierunt: «Mensis hic vobis initium mensium, primus est vobis in mensibus anni» (*Exod.*, 12). Sunt enim quidam superstitionum dies, et menses, et anni, quos abrogat cum reprehendit (1) Apostolus (*Galat.*, 4). Sunt alii, quos præcepit

(1) Locus Apostoli hic est: «Dies observatis, et menses, et tempora, et annos. Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis». De his superstitionum diebus auctor Comment. in Epist. ad Galat., inter Opera Ambros., t. V, edit. Froben: «Dies observant qui dicunt, ut puta, crastino proficiscendum non est: post crastinum enim non debet aliquid inchoari; et sic solent magis decipi. Hi autem colunt menses, qui cursus lunæ perscrutantur, dicentes, ut puta, septima luna strumenta conflici non debent. Nona iterum luna servum emptum, ut puta, domum duci non oportet; et per hæc facilius solent adversa provenire. Fastos et Nefastos» dies antiqui vulgo appellabant (similitudine ab jure ducta, quod certis diebus dici fas, vel nefas erat), ut habet Suet. Tiber c. 53, quamvis cum loquendi morem improbet Gellius l. 5, c. 17. Horatius 2, Carm. 13: «Ille et nefasto te posuit die»; et Liv. l. I, c. 20, de Numa: «Nefastos dies, fastosque fecit: quia aliquando nihil cum populo agi utile futurum erat.» Ominosi autem isti atque atri dies quinam essent, notat tum Gellius eodem loco, tum Virgilius Georg. I, 276:

> Ipsa dies alios alio dedit ordine luna
> Felices operum. Quintam fuge.....

et paucis interjectis:

> Septima post decimam felix, et ponere vitem,
> Et prensos domitare boves, et licia telæ
> Addere; nona fugæ melior, contraria furtis.

Vopiscus in Tacito: «Nec unquam noctem intermisit, qua non aliquid vel scriberet, vel legeret, præter posterum Calendarum

Deus, et imputat. Eramus et nos aliquando in Ægypto nescientes Deum, ac luminis et veritatis ignari, quos urgebant immundi spiritus, veri Ægyptii, laterem facere, terrenis videlicet inservire figmentis: at ubi conversi ad Deum sumus reclamantes ab operibus duris, verberati sunt Ægyptii multiplicibus plagis, et primitiva eorum percussa sunt. Salus enim nostra dæmonum pœna est. Nos autem respiravimus, et vivificati sumus; neque enim vivebamus prius in illis diebus quibus mortui mortuos colebamus. Tunc igitur opportune audivimus: «Mensis hic vobis initium mensium, primus est in mensibus anni» (*Exod.*, 12). Quando novus nobis illuxit «dies» ille «quem fecit Dominus (*Ps.* 117), quando cognovimus mensem novorum sanctum, et annum Domini acceptum, et diem retributionis. Opportunius autem congruit expositio ista fidelibus: nam catechumenis adhuc tantum primitiva dæmonum sunt interfecta; his vero qui ad gratiam merentur Baptismi cœlestis accedere, totus exercitus diaboli submergitur, ac necatur, ut vere ac merito audiant in Christo renati: «Mensis hic vobis initium mensium, primus est in mensibus anni» (*Exod.*, 12). Congruit et pœnitentibus hæc explanatio, quos iterum tenebræ criminum, et Ægypti hujus caligo possederat. Nam si ingemiscant ad Dominum resipiscentes et fugientes ab operibus nequissimis tenebrarum, lumen cœlestis indulgentiæ consequentur, et ad æternam lucem redibunt, et salutem. Scriptum est enim: «Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris, et scies ubi eras» (*Is.*, 30, 15, *sec.* 70),

---

diem.» Quem in locum Salmasius: «Posteri dies Calendarum, Nonarum, Iduum, veteribus infausti, atque atri habebantur». In mss. legitur «quos abradit cum reprehendit Apostolus».

cum confidebas in illis. «Scies», inquit, «ubi eras». Tunc enim se homo in erroribus Ægypti tenebrarum fuisse intelligit, cum ad lucem veritatis regreditur, atque justitiæ. Potest etiam pio sensu hæc eadem oratio accipi de illa luce perpetua, quæ post consummationem sæculi, justis, ac fidelibus tribuetur; quando penitus fuerit devicta mortis nox a Sole justitiæ, ut tunc audiant: «Mensis hic vobis initium mensium, primus est in mensibus anni» (*Exod.*, 12): tunc utique quando interibit tota potestas Ægyptiorum, et liberati de hac Ægypto, verum manna comedemus, et de petra ipso Christo bibemus adhærentes Agni immaculati vestigiis, ac dicentes: «Adhæsit anima mea post te, me vero suscepit dextera tua» (*Ps.* 62). Et ideo sanctus quisque adhuc in sæculo constitutus suspirat ad illam quam mundus modo capere non potest, futuram lucem dicens: «Sitivit anima mea ad Dominum vivum: quando veniam, et apparebo ante faciem Domini» (*Ps.* 41)? «Nunc enim videmus per speculum in ænigmate», ait sanctus Apostolus, «tunc autem facie ad faciem» (I *Cor.*, 13). Et modo quidem ad comparationem Judæorum, atque Gentilium qui in profunda nocte incredulitatis demersi noscuntur, et ad eorum comparationem qui in hæreseon caligine, ac nocte luxuriæ demorantur, nos videmur esse, et plane sumus in luce: sed ipse dies nostri quibusdam nebulis prætexuntur, et non habent serenitatis lætitiam, dicente Propheta: «Dies mei sicut umbra declinaverunt» (*Ps.* 101). Ibi vero erit nobis ipse Dominus lumen æternum; ut jam non tantum in umbra ejus salvemur, sed vivamus semper in splendore claritatis ejus: cui omnis honor, virtus, et gloria, cum Patre, et Spiritu sancto, ante omnia, et nunc, et semper, et in cuncta sæcula sæculorum. Amen.

DE EXODI LECTIONE SECUNDUS.

Egressis a fonte neophytis.

De ratione Sacramentorum quæ catechumenos audire non congruit, licet eadem scripta in Evangeliis patere omnibus videantur.

Resurgente Christo a mortuis, ultio in Ægyptios per Sacramentum Baptismi facta est; pavescentibus inferis, ipso ad suscitationem sui corporis revertente; inimici Dei, hostes quippe populi ejus, exstincti sunt. Clamat enim spiritus Prophetalis: « Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus; et fugiant qui oderunt eum a facie ejus; sicut deficit fumus, deficiant; sicut liquescit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei, et justi epulentur » (*Ps.* 67). « Redemptionem misit » pius Pater « populo suo, memor testamenti sancti sui » (*Ps.* 110), quod disposuit patribus nostris « Abrahæ et semini ejus in sæcula» (*Luc.*, 1) (1). Potens enim Deus suscitavit « de lapidibus istis»

(1) Irenæus, lib. 4 advers. hær. cap. 16, edit. Feu-ardentii Parisien. 1576 : «Hoc autem fecit Jesus a lapidum religione extrahens nos, et a nostris duris et infructuosis cogitationibus transferens nos, et similem Abrahæ fidem in nobis constituens.» Quem in locum sic Feu-ardentius : «Locum hunc eodem sensu et iisdem fere verbis interpretatur Clemens Alexandrinus, Deum ex lapidibus filios Abrahæ suscitasse, cum justitiam et cordis duritiem eorum qui lapidibus duriores evaserant adversus veritatem, excitavit semen pietatis in Deum, virtutem sentiens ex lapidibus illis, nempe Gentibus, quæ crediderunt lapidibus (Orat. ad Græcos. Eodem pacto et Gaudentius Brixianus tract. 2 in Evang.)» Male citat, nam est tract. 2 de Pasch. sive in Exodum.

quondam durissimis (Gentibus) «filios Abrahæ (*Matth.*, 3; *Luc.*, 3). Nunc «dicant omnes qui redimuntur a Domino, quos redemit de manu inimicorum, et de regionibus congregavit eos a solis ortu, et occasu, ab aquilone et mari, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus» (*Ps.* 106). Nam «in exitu» illius «Israel de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro, Judæa» tantum «facta est sanctificatio ejus» (*Ps.* 113); nunc autem «Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus» (*Ps.* 127). «Beati quorum remisæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata» (*Ps.* 31). «Non enim est distinctio Judæi, et Græci: idem namque Dominus, dives in omnes qui invocant illum» (*Rom.*, 10); quia, sicut scriptum est: «Omnis quicumque invocat nomen Domini, salvus erit (*Ibid*).» Quotquot igitur invocantes Dominum salutem recipimus exstinctis Ægyptiis, discamus manducare pascha, non sicut insipientes Judæi, qui post adventum veritatis adhuc umbram sequuntur, ovem quisque per unamquamque domum quartadecima die mensis primi occidens, et comedens. Ex quo enim venit, cujus umbra fuerat ista ovis (*Joan.*, 5), verus ille Agnus Dei Dominus Jesus, qui tollit peccata mundi, et dixit: «Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis» (*Joan.*, 6) ipsis; frustra jam Judæi carnaliter exercent, quod nisi nobiscum spiritualiter fecerint, habere in se vitam non poterunt. «Lex enim spiritualis est» (*Rom.*, 7), ut ait Apostolus, et «Pascha nostrum immolatus est Christus» (1 *Cor.*, 5). Quæ vero virtutes præfiguratæ sunt spiritales in ipsa historia Exodi (*Exod.*, 12), ubi celebratio paschæ narratur, qui sit decimus dies, qui quartus decimus, quæ immolatio perfecti, masculi, anniculi agni ad vesperam, qui sanguis liniendus in postibus,

quæ convocatio vicinorum, quæ calciamenta, qui baculi, quod fermentum, quæ azyma, necesse est ut adjuvante Domino a die crastina incipiamus exponere. Modo autem ea solum de ipsa lectione carpenda sunt, quæ præsentibus catechumenis explanari non possunt, et tamen necessario sunt aperienda neophytis. In umbra illius legalis paschæ non unus agnus occidebatur, sed plures ; singuli enim occidebantur per domos, nam sufficere unus non poterat universis, quoniam figura erat, non proprietas Dominicæ Passionis. Figura etenim non est veritas, sed imitatio veritatis; nam et homo ad imaginem Dei factus est, nec tamen idcirco Deus est : tametsi ea ratione qua imago Dei dicitur, dicatur et Deus; quomodo natura unus Deus est, positione plures. Ergo in hac veritate qua sumus, unus pro omnibus mortuus est; et idem per singulas ecclesiarum domos, in mysterio panis ac vini, reficit immolatus, vivificat creditus, consecrantes sanctificat consecratus. Hæc Agni caro, hic sanguis est. Panis enim qui de cœlo descendit, ait : «Panis quem ego dabo, caro mea est pro sæculi vita» (*Joan.*, 6). Recte etiam vini specie sanguis ejus exprimitur, quia cum ipse in Evangelio dicit: «Ego sum vitis vera» (*Joan.*, 15), satis declarat sanguinem suum esse omne vinum quod in figura Passionis ejus offertur : unde beatissimus patriarcha Jacob de Christo prophetaverat dicens: «Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ amictum suum» (*Gen.*, 49). Stolam quippe nostri corporis indumentum suum, proprio erat sanguine abluturus. Ipse igitur naturarum creator et Dominus, qui producit de terra panem, de pane rursus (quia et potest, et promisit) efficit proprium corpus : et qui de aqua vinum fecit, facit et de vino sanguinem suum. Quali-

ter itaque manducari debeat Agnus iste, ex ipsa lectione debemus advertere. «Non edetis quid ab eo crudum, neque coctum in aqua, sed assatum igni: caput cum pedibus, et interaneis» (*Exod.*, 12). Duæ sunt spirituales intelligentiæ in his dictis, quarum si unam sequaris, ambas noveris. Omne corpus divinæ Scripturæ tam veteris quam novi Testamenti, Filium Dei continet; vel venturum promittens in hominen, vel jam venisse declarans. Unde beatus Philippus inventus a Christo invenit Nathanael, et dicit ei: «Quem scripsit Moyses in Lege, et Prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph a Nazareth» (*Joan.*, 1). Et quid plura, charissimi? In ipso continetur omnis Lex et vetus, et nova: et ut sic dixerim, ipse est anima Legis. Ipse enim per Moysen locutus est, cum dixit illi: «Ego aperiam os tuum, et inspirabo quæ debeas loqui» (*Exod.*, 4). Ipse et per Prophetas, cum dicit, «Qui loquebar in Prophetis, ecce adsum» (*Is.*, 52). Ipse etiam per Apostolos, cum dicit Paulus apostolus: «An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur, Christus» (II *Cor.*, 13)? Has igitur immaculati Agni carnes, id est doctrinæ ejus viscera, neque cruda sine interpretatione sumi oportet, neque cocta in aqua, id est eorum dissertione dissoluta, atque decocta, qui velut aqua deorsum fluunt, nihil supernum sentientes; sed assata, inquit, igni, id est spiritu divino solidata atque tosta. Ignis enim sursum versum tendit. Unde dicebat Dominus Judæis: «Vos de inferioribus estis, ego de supernis sum» (*Joan.*, 8). Ergo quoniam membra Agni Dei Scripturas ejus diximus, videamus quid est caput cum pedibus, et interaneis videlicet ut in capite divinitatem accipias in quatuor Evangelistarum testimonio: pedes ad incorporationem sumimus, circa finem sæculi celebratam. Pedes enim extremæ partes sunt corporis: in

interaneis autem percipias occulta mysteria. «Et non relinquetis», inquit, «ex eo usque in mane, et os non confringetis ex eo. Quæ autem superfuerunt ex eo usque in mane, igne cremabitis» (*Exod.*, 12): hoc est, si qua mysteriorum superaverint, in mane illius futuræ resurrectionis manifestanda, quæ capere modo non possumus. «Modo» enim «scio ex parte», inquit Apostolus, «tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum» (I *Cor.*, 8). Hæc igni cremanda sunt, id est divino tradenda spiritui: ut ea quorum rationem modo non capimus, ardentis fidei spiritu consumantur. Quod autem dixit, «os non conteritis ex eo» (*Exod.*, 12): hoc præcipit, ut omne quod est in Scripturis robustius, atque validius, non comminuatur, neque quassetur, sed solidum maneat, quod præceptum non custodientes, merito væ excipiunt ab eo cujus ossa comminuunt. «Væ vobis», inquit, «Scribæ, et Pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentham, et anethum, et cyminum, et reliquistis quæ fortiora sunt Legis, judicium, et misericordiam, et fidem» (*Matth.*, 23). Hæc sunt ossa agni. Et alibi ad ipsos: «Irritum facitis», inquit, «verbum Dei, ut traditiones vestras statuatis» (*Matth.*, 15). Adjicit vero Deus in Exodo superioribus dictis hæc: «Sic autem comeditis illum» (agnum videlicet): «lumbi vestri præcincti, et calciamenta vestra in pedibus vestris, et baculi in manibus vestris, et edetis illud festinanter. Pascha enim est Domini» (*Exod.*, 12). De calciamentis, et baculis longa ratio est, quæ alio tempore disseretur. De præcinctione lumborum, quod frequenter a me latius dictum est, breviter nunc dicetur. Scribitur in Jeremia: «Et tu præcinge lumbos tuos, et dices ad populum» (*Jerem.*, 1). Et ad sanctum Job: «Præcinge tamquam vir lumbos tuos: interrogabo autem te, tu vero respondeas mihi. Ubi eras cum ego

fundarem terram» (*Job.*, 38, 40)? et reliqua. Apostoli quoque audium : Sint lumbi vestri præcincti» (*Luc.*, 12) ; et cur istud tantopere jubeatur, in Joanne Baptista cognoscitur, qui zona pellicea præcinctus erat circa lumbos suos (*Matth.*, 3). Lumborum ratio quæ sit, significat Apostolus ad Hebræos : «Adhuc», inquit, «in lumbis patris erat Levi», id est sacerdotale genus, «quando occurrit illi Melchisedech» (*Hebr.*, 7). «Illi» : cui ? sancto utique Abrahæ. Zona ergo pellicea circa lumbos, mortificationem significat vitiorum. Pellis enim quæ aptatur in usum, nonnisi mortui animantis est. Oportet ergo nos ex præcepto Dei mortificare prius concupiscentias carnis; et sic accipere corpus Christi, qui pro nobis servientibus in sæculi Ægyto, est immolatus. «Propter quod probet se homo», ut ait Apostolus, «et sic de isto pane manducet, et de calice bibat» (I *Cor.*, 11). Quod autem dicit cum festinatione illud manducandum, præcipit, ne lento corde, et ore languido, Sacramentum Dominici corporis sumamus, et sanguinis ; sed cum omni aviditate animi, quasi vere esurientes, et sitientes justitiam. «Beati» enim, dicit Dominus Jesus, «qui esuriunt et sitiunt justitiam, quia ipsi saturabuntur» (*Matth.*, 5). Concludens autem proposita lectio, præclara quæ dixerat, fine dignissimo, ait : «Pascha est enim Domini» (*Exod.*, 12). «O altitudo divitiarum sapientæ et scientiæ Dei» (*Rom.*, 11)! «Pascha est», inquit, «Domini» : hoc est transitus Domini ; ne terrenum putes quod cœleste effectum est per eum qui transit in illud, et fecit illud suum corpus et sanguinem. Nam quod supra generaliter exposuimus de edenda carne agni, specialiter in degustandis servandum est iisdem mysteriis Dominicæ Passionis : ut neque crudam carnem, crudumque sanguinem, sicut Judæus, esse putes, et respuas di-

cens : « Quomodo potest iste dare carnem suam manducare» (*Joan.*, 6)? neque in olla cordis carnei, humoribus per naturam semper obnoxii, ipsum de coquas Sacramentum, commune illud et terrenum esse existimans; sed ut per ignem divini spiritus id effectum quod annuntiatum est, credas : quia quod accipis, corpus est illius panis cœlestis, et sanguis est illius sacræ vitis. Nam cum panem consecratum et vinum discipulis suis porrigeret, sic ait : «Hoc est corpus meum : hic est sanguis meus» (*Matth.*, 26; *Luc.*, 22). Credamus, quæso, cui credidimus. Nescit mendacium veritas. Ideo cum de corpore suo manducandu et sanguine suo bibendo turbis loqueretur stupentibus ac mussitantibus; «Durus est hic sermo, et quis eum potest audire» (*Joan.*, 6, 61)? ut abstergeret per ignem cœlestem eas cogitationes quas vitandas esse prædixi, sic adjecit : «Spiritus est qui vivificat, nam caro nihil prodest. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt» (*Joan.*, 6, 64). Et idcirco caput divinitatis ejus cum pedibus incorporationis et interioribus simul jubemur manducare mysteriis, ut pariter universa, quemadmodum tradita sunt, credamus, non infringentes os ipsius illud solidissimum : «Hoc est corpus meum : hic est sanguis meus» (*Matth.*, 26; *Luc.*, 22). Si quid autem superfuerit etiam nunc in uniuscujusque sensu, quod expositione ista non ceperit, ardore fidei concremetur : quoniam «Deus noster ignis consumens est» (*Heb.*, 12, 29), purgans, erudiens, et illuminans corda nostra ad intelligentiam divinorum, ut et ipsius a Christo instituti sacrificii cœlestis causam rationemque noscamus, inenarrabili dono ejus sine fine gratias relaturi. Nam vere istud est hæreditarium munus Testamenti ejus novi, quod nobis ea nocte qua tradebatur crucifigendus, tamquam pignus suæ præsentiæ de-

reliquit. Hoc illud est viaticum nostri itineris, quo in hac via vitæ alimur ac nutrimur, donec ad ipsum pergamus de hoc sæculo recedentes; unde dicebat idem Dominus: «Nisi manducaveritis meam carnem, et biberitis meum sanguinem, non habetis vitam in vobis» (*Joan.*, 6) ipsis. Voluit enim beneficia sua permanere apud nos, voluit animas pretioso sanguine suo sanctificari per imaginem propriæ Passionis; et ideo discipulis fidelibus mandat, quos primos Ecclesiæ suæ constituit sacerdotes, ut indesinenter ista vitæ æternæ mysteria exercerent, quæ necesse est a cunctis sacerdotibus per singulas totius orbis Ecclesias celebrari, usquequo iterum Christus de cœlis adveniat, quo et ipsi sacerdotes, et omnes pariter fidelium populi, exemplar Passionis Christi ante oculos habentes quotidie, et gerentes in manibus, ore etiam sumentes ac pectore, redemptionis nostræ indelebilem memoriam teneamus, et contra venena diaboli dulcem medicinam sempiterni tutaminis consequamur; sicut Spiritus sanctus hortatur: «Gustate et videte quoniam suavis est Dominus» (*Ps.* 33). Quod autem Sacramenta corporis sui, et sanguinis, in specie panis et vini offerenda constituit, duplex ratio est. Primum ut immaculatus Dei Agnus hostiam mundam mundato populo traderet celebrandam, sine ustione, sine sanguine, sine brodio, id est jure carnium, et quæ omnibus ad offerendum prompta esset ac facilis. Deinde quomodo panem de multis tritici granis in pollinem redactis per aquam confici, et per ignem necesse est consummari; rationabiliter in eo figura accipitur corporis Christi, quem novimus ex multitudine totius humani generis unum esse corpus effectum, per ignem sancti Spiritus consummatum. Natus est enim de Spiritu sancto; et quoniam sic eum decebat implere omnem justitiam,

aquas Baptismi ut consecraret ingreditur, et exinde plenus Spiritu sancto, qui super eum in figura columbæ descenderat, a Jordane regreditur, testante Evangelista : «Jesus autem plenus Spiritu sancto regressus est ab Jordane» (*Luc.*, 4). Similiter et sanguinis ejus vinum ex pluribus acinis, id est uvis vineæ ab ipso plantatæ, collectum, in torculari crucis exprimitur, et per capacia vasa fideli corde sumentium propria virtute fervescit. Hoc sacrificium Paschæ salutaris omnes de potestate Ægypti et Pharaonis diaboli exeuntes, tota nobiscum religiosi cordis aviditate percipite, ut ab ipso Domino nostro Jesu Christo, quem Sacramentis suis inesse credimus, viscerum nostrorum sanctificentur interna : cujus virtus inæstimabilis permanet in omnia sæcula.

DE EXODI LECTIONE TERTIUS.

Prima dominica Paschæ.

Deus loquitur per prophetam: «Ece ego facio cœlum novum, et terram novam: et luna lucebit sicut sol, et sol septies tantum» (*Isa.*, 66, 30). Quamvis elementorum futuram renovationem prædicet post hujus sæculi finem, «ipsa utique creatura», ut ait Apostolus, «liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei» (*Rom.*, 8). Neque enim, clarissimi, vel elementa sic deficient, ut non sint, vel nos sic moriemur, ut non meliorati surgamus: tamen et hoc die promissionem Domini cernimus esse completam; renovatas ad instar cœli et terræ neophytorum animas intuentes, et corpora. Lunam quoque, id est Ecclesiam, quæ in pace crescit, in persecutione minuitur (minuitur autem globo plenitudinis, non lumine claritatis), nunc eam sicut solem cernimus per totum splendere orbem. Cæterum quod Sol justitiæ Christus septies tantum terris hodie luceat, quam lucebat, radii ejus testes sunt, «qui illuminant omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan.*, 1.) Nunc enim coruscat ex ipso igneus ille Spiritus septiformis, qui «velut ignis sedit super Apostolos» (*Act.* 2), et ardet hodie in unoquoque credentium. Nam priusquam pateretur ac resurgeret Christus, «notus» erat tantum «in Judæa Deus» (*Ps.* 75), nunc in omnes gentes fulgor claritatis Dominicæ pertransit. «A summo» enim «cœli egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus, nec est qui se abscondat a calore ejus» (*Ps.* 18). Ergo, quoniam reparatus est hodie mundus, agamus

exsultantes natalem reformationis mundi. «Hic est dies quem fecit Dominus; exultemus, et lætemur in eo» (*Ps.* 117). Mundi vero natalem cum dico, nostrum dico, qui renati sumus in Christo, qui eramus ante viventes quidem peccato, mortui autem justitiæ, et nunc iniquitatibus criminum mortui pristinorum, vivere Deo jam cœpimus, conformes effecti primum mortis, deinde resurrectionis Christi. Consepulti enim sumus cum ipso per Baptismum in mortem; ut quemadmodum Christus resurrexit a mortuis, ita et nos in novitate vitæ ambulemus diem festum celebrantes, et gloriantes in cruce Domini nostri Jesu Christi, qui acceptus decima die mensis primi, quartadecima die ad vesperum mundi a Judæis immolatus est. Sed quid significet ille decimus dies, quid quartus decimus, ut promissioni hesternæ satisfaciam, prout Dominus largiri dignabitur, explanabo. Ait Deus sancto Moysi: «Loquere ad omnem synagogam filiorum Israel, dicens: decima mensis hujus sumat unusquisque ovem per domos familiarum, ovem per singulas domos. Quod si pauci erunt in domo, ita ut non sufficiant ad ovem, assumet secum vicinum proximum suum, secundum numerum animarum: unusquisque quod sufficiat sibi computabit in agno. Agnus autem perfectus, masculus, anniculus erit vobis: ab agnis, et hædis sumetis: et erit vobis servatus usque in quartam decimam mensis hujus: et occident illum omnis multitudo synagogæ filiorum Israel ad vesperum. Et sument de sanguine, et imponent super duos postes, et super limen in domibus, in quibus manducaturi sunt eum» (*Exod.*, 12). Multiformis sapientia Dei ita per Legem loquitur, ut iisdem dictis futura prænuntiet, quibus fieri salubriter jubet instantia. Judæos tunc in his observationibus secuturæ veritatis umbra

salvavit: significans pariter quod eorum posteri, beneficiorum immemores divinorum, ipsum advenientem trucidaturi essent, cujus sub umbra salvati sunt. Ab ipsis enim Christus in hunc mundum veniens, «sicut ovis ad victimam ductus est» (*Isa.*, 53); cujus Agni nos sanguinem (signum videlicet Passionis) vel in duobus postibus, seu fide, et opere, seu corde, et ore; vel in liminaribus habentes nostrarum frontium ab omni incursu sævientis plagæ protegimur. Quod autem decima die agnus accipitur, et quartadecima immolatur, hoc significari perspicio, quia Judæorum populus Filium Dei in Decalogo Legis acceptum, et post transmigrationem Babylonis, sicut scriptum est (*Matth.*, 1), quartadecima generatione nascentem, crucifixurus esset ad vesperum autem, sive hujus mundi, quia novissimis temporibus sæculi passus est; sive etiam ad ipsius solis occasum, quoniam crucifixo Domino occidit sol. Meridie namque «ab hora sexta tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam» (*Matth.*, 27). Quid potuit esse tam vesperum? Nec illud otiosum putes, quod cum superius imperativo modo dictum sit, «sumant ovem per domos», infra indicativo modo pronuntietur, «occident eum omnis multitudo synagogæ filiorum Israel ad vesperam. Occident», ait; non «occidant». Synagoga quippe Judæorum quod erat crudeliter factura, prædictum est; non, ut fieret, jussum est: nec ideo factum est, quia prædictum erat; sed ideo prædictum est, quia erat futurum; ut præscientiam suam Deus in his quæ per libertatem arbitrii hominum futura erant, ostenderet. Libertatem diximus arbitrii, quia voluerunt Judæi facere quod fecerunt: et utique si noluissent, non fecissent. Certe ingentis sacrilegii est vel cogitare, quod Deus, qui non solum bonus et justus,

sed ipsa bonitas est, et ipsa justitia; vel juveat aliquid, vel cogat fieri, quod factum damnet. An fortasse putamus, quia si pœnituissent Israelitæ, aliter omnipotens Filius Dei salvare non potuerit mundum? «Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit» (*Rom*., 11, 34)? Considera in Evangelio, quomodo exspectaverit Christus pœnitentiam Judæorum; ubi exprobrat civitatibus in quibus factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quod non egerint pœnitentiam: «Væ tibi», inquit, «Chorozaim! væ tibi, Bethsaida! quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim utique in cilicio et cinere sedentes pœnitentiam egissent. Verumtamen dico vobis: Tyro et Sidoni remissius erit in die judicii, quam vobis. Et tu, Capharnaum, quæ usque in cœlum extolleris, usque in infernum demergeris», inquit; «quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ. sunt in te, mansissent usque in hodiernum diem; sed tamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die judicii, quam vobis» (*Matth.*, 11; Luc., 10). Præscientia quidem Dei non fallitur; sed nec homini concessa semel voluntatis libertas aufertur, ne nihil de eo judicare possit qui liber non fuerit in agendo. Pertinaciam mali damnat Deus conversionem pœnitentis amplectitur. Sed dicas: Numquid mentiri potuit Deus, qui facturos eos prædixerit quod fecerunt? Quanta sit virtus omnipotentiæ ejus non assequimur, qui «vocat ea quæ non sunt tamquam quæ sunt» (*Rom.*, 4, 17). Mentiri eum putaremus potuisse, si ea quæ prædixit, impleta non fuissent. Ergo et Ninivitis mentitus est? Dixit enim, «adhuc triduum, et Ninive evertetur» (*Jonæ*, 3, sec. 70): et eversa non est, quia pœnitentiam egit in prædicatione Jonæ. Sed intellige. Sermo Dei gladius est ex

utraque parte acutus (*Hebr.*, 4). Ninive aliter evertenda fuerat, et eversa est aliter. Evertenda fuerat exidio, si permansisset in sua nequitia: eversa est iniquitas ejus, quia pœnituit. «Sicut distat cœlum a terra», dicit Deus hominibus, «ita distant sensus mei a sensibus vestris, et cogitationes meæ a cogitationibus vestris» (*Is.*, 55). Scriptum est: «altiora te ne quæsieris, et sublimiora te ne scrutatus fueris; multos enim supplantavit suspicio eorum» (*Eccli.*, 3, 22). Justum itaque crede Dominum, charissimæ, et verum, et pium in omnibus dictis, atque operibus suis, ut perfectam sapientiam consequaris. «Agnus» enim «perfectus, masculus», inquit, «anniculus erit vobis» (*Exod.*, 12): ut nihil mediocre de perfecto sentias, nihil infirmum de masculo, nihil de anniculo semiplenum. Perfectus est, «quia in eo habitavit omnis plenitudo divinitatis corporaliter» (*Coloss.*, 2). Masculus est, quippe quia vir nasci dignatus est ex Virgine, ut sexui utrique consuleret. Anniculus est, quia post illud Baptismum quod pro nobis in Jordane susceperat, usque ad Passionis suæ diem unius anni tempus impletur; et ea tantum scripta sunt in Evangeliis quæ in illo anno vel docuit, vel fecit, nec ipsa tamen omnia. Sic enim dicit Evangelista Joannes: «Multa quidem et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum», eorum quippe quos post Baptismum scribitur elegisse, «quæ non sunt scripta in hoc libro: hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia Jesus est Christus Filius Dei, et ut credentes, vitam æternam habeatis in nomine ejus» (*Joan.*, 20). De his autem quæ ante illum gessit annum, sic idem Joannes in postremis sermonibus libri testatur: «Sunt autem et multa alia quæ fecit Jesus; quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum ca-

pere eos libros qui scriberentur» (*Joan.*, 21). Solus plane Lucas evangelista memoravit præteriens, quod duodecim annorum prædictus Dominus Jesus in templo repertus sit a parentibus, sedens in medio doctorum, audiens eos, et interrogans, et quod dixerit parentibus: «Quid quærebatis me? nesciebatis quia in his quæ Patris mei sunt oportet me esse» (*Luc.*, 2)? Hic est annus Domini acceptus, quem ex Isaiæ libro de persona sua scriptum in synagoga legens Dominus Jesus ait: «Hodie impleta est hæc Scriptura in auribus vestris» (*Luc.*, 4, 21). Hic est annus, cujus coronam (victorialem quippe circulum operibus bonitatis Christi benedicendum) Propheta lætus nuntiavit in psalmo: «Benedices», inquit, «coronam anni benignitatis tuæ, et campi tui replebuntur ubertate» (*Ps.* 64): corda nempe credentium populorum, percepto semine verbi vitæ, fructu etiam centesimo redundabunt. Quod si in cruce simul cum Christo pendentium latronum fractis cruribus, ideo Salvatoris crura fracta non sunt, sicuti sanctus evangelista testatur; «ut Scriptura impleretur, quæ ait: Os non confringetur ex eo» (*Joan.*, 19): debuit juxta prædictam rationem Agnus iste Dei anniculus immolari, ut omnia quæ de illo scripta sunt, complerentur in ipso, cui est omnis honor, virtus et gloria, cum Patre, et cum Spiritu sancto, ante omnia, et nunc, et semper, et in cuncta sæcula. Amen.

DE EXODI LECTIONE QUARTUS.

Carnalem Judaici paschæ observantiam, spiritualibus typis refertam, trino jam tractatu docuimus; semel hesterno die, et bis in vigiliis allocuti charitatem vestram; evidenter probantes, quod immolatio carnis et sanguinis umbraliter jussa, recte cessaverit adveniente Agno Dei Christo; quia juxta apostolum, «finis legis est, ad justitiam omni credenti» (*Rom.*, 10). Nam et ipse beatissimus Paulus cum esset adhuc in Ægypto, cum Judæis pascha ritu Judaico celebrabat: «Sed postquam placuit ei qui segregavit me de utero matris meæ», inquit, «et vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me continuo non adquievi», ait, «carni et sanguini» (*Galat.*, 1). Ergo quoniam non oportet rebus carnalibus immorari eum cui Filius Dei fuerit revelatus, quæramus reliquas mysteriorum spiritualium partes, in visceribus propositæ lectionis. «Ab agnis», inquit, «et hædis sumetis» (*Exod.*, 12). Hinc advertere Judæi debuerant, Legem Dei spiritualiter intelligendam, quoniam ab agnis et hædis sumendum legerunt agnum qui immolandus erat; cum sit istud naturæ contrarium, ut si agnus est, ab agnis sit pariter et ab hædis. Sed hæc est omnis ratio in ambiguitate sermonis, quod iste immaculatus Agnus Dominus Jesus, et justorum, et peccatorum carnem suscipere sit dignatus ex Virgine: corpus enim non solum de patriarchis et prophetis, sed ex totius humani generis massa suscepit. Justos autem comparari agnis, et peccatores hædis, ipse in Evangelio declaravit, dicens agnos a dextris vocandos: «Venite, benedicti» (*Matth.*, 25),

inquit; hædos vero a sinistris pellendos: «discedite, maledicti». Hunc ergo ab agnis, et hædis sumptum, omnis multitudo Synagogæ filiorum Israel interfecit, cum clamarunt omnes Pilato: «Crucifixe eum» (*Matth.*, 27; *Joan.*, 19). Cæterum juxta historiam legalis paschæ, non omnis Synagoga occidebat unum, sed pauci singulos per unamquamque domum. Ibi vero principes sacerdotum et seniores persuaserunt populo, ut peterent concedi sibi latronem Barabbam, Jesum vero perderent. Perdiderunt enim Salvatorem Christum, et ex ore suo judicati sunt, ut moreretur in eis verbum Dei, id est eloquium Prophetarum, per quos ipse locutus est: et sicut scriptum est in Prophetis, deficerent in eis sapientes, viveret vero in illis Barabbas ille latro diabolus, quem tantopere poposcerunt. Quod autem vivat in illis seditiosus ille, et homicida, seditiones ipsæ testantur quas contra Apostolos commoverunt, et quas nunc usque contra omnes sanctos exercere non desinunt, ubi tempus invenerint. Nobis autem vivit Christus. Resurrexit enim nobis, quia non est ultra visus Judæis; neque intravit post resurrectionem synagogam Judæorum, sed ad congregatos discipulos introivit (*Joan.*, 20; *Luc.*, 24). Ingreditur et ad nos, qui sumus in domo Ecclesiæ congregati, et ostendit nobis venerandi sui corporis veritatem, si tamen vel meruimus, vel meremur ejus esse discipuli. Etenim beati Apostoli, quibus vere commissum est præparare in superioribus pascha Domini, quoniam paucos viderunt ex Judæis in domo Ecclesiæ qui non sufficerent ad consummandum paschæ sacrificium, convocaverunt vicinos ex Gentibus, secundum quod præceptum fuerat in lege: «Quod si pauci erunt», inquit, «in domo, ita ut non sufficiant ad ovem assumet secum vicinus proximum suum», etc. (*Exod.*, 12),

nam vere non sufficiebant ad eum qui pro totius mundi peccatis mori sustinuit. Pauci enim crediderunt ex Judæis in Jesum Dominum ; unde Apostolus : «Ita», inquit, «in hoc tempore» (non dubium quod sicut tempore Eliæ, cui ait Deus (III *Reg.*, 19): Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal); «ita» ergo, inquit, «in hoc tempore» (sub adventu quippe Christi) «reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt» (*Rom.*, 11), ex populo utique Judæorum : de tanta enim multitudine vix pauci ad Christi fidem inveniuntur fuisse conversi. Propter quod et de istis reliquiis Domini et misericordiæ Dei Isaias propheta testatur dicens: «Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus (*Is.*, 1), et sicut Gomorrha similes fuissemus». Vos igitur, neophyti, qui estis ad beatæ hujus ac spiritualis paschæ epulas invitati, videte quomodo ab omni pollutione escarum quas superstitio gentilis infecerit, vestras animas conservetis. Nec sufficit ut a mortifero dæmonum cibo vitam suam custodiat Christianus ; sed ut omnia abominamenta Gentilium, et omnes idololatriæ tramites, sicut quædam serpentis diaboli venena, diffugiat. Partes enim idololatriæ sunt veneficia, præcantationes, suballigaturæ, vanitates, auguria, sortes, observatio omnium, parentalia, inquam, unde idololatriæ malum extulit caput erroris. Nam gulæ suæ causa primum cœperunt homines prandia mortuis præparare, quæ ipsi comederent (1);

(1) August l. 22 contra Faust. cap. 17: «Prævaricatores Angeli, quorum duo maxima vitia sunt, superbia atque fallacia; quod uni vero Deo deberi noverant, hoc sibi a suis cultoribus exegerunt, a quibus dii putari voluerunt, dante sibi locum vanitate cordis humani : maxime cum ex desiderio mortuorum

post hoc etiam sacrificia ausi sunt eis sacrilega celebrare, quamvis nec ipsi mortuis suis munus sacrificent qui exercent parentalia, dum super sepulcrorum mensas tremulis ebrietate manibus vina fundentes, spiritum sitire balbutiunt. Cavete, quæso, ab his omnibus, ne indignatus Deus contemptores et inimicos suos, qui noluerunt eum regnare super se, tradat illis inferni tortoribus: «illic erit fletus et stridor dentium» (*Matth.*, 8; *Luc.*, 13). Servate, neophyti, ornamentum gratiæ salutaris: sobrii estote per omnia, ne illud inebriati perdatis: solliciti convenite ad ecclesiam: orationibus, hymnis, psalmis, et canticis spiritualibus nobiscum vigilanter incumbite. Hæc sint otii vestri opera; quibus debitum reddentes Christo Domino famulatum, mercedem vitæ æternæ consequi ab ipso possitis. Sint igitur convivia vestra sobria, casta cubilia: sit modestus animus, sermo placidus, mitis incessus. Orate ut beneficia gratiæ suæ Deus conservet in vobis, et fides vestra magis magisque proficiat, largiente Christo Domino Salvatore, cui una virtus eademque divinitas cum Patre et cum Spiritu sancto, ante omnia, et nunc, et semper, et in cuncta sæcula. Amen.

---

constituerentur imagines, et majore adulatione divini honores deferrentur tamquam in cœlum receptis, pro quibus se in terris dæmonia colenda supponerent, et sibi sacrificari a deceptis et perditis flagitarent.» Minuc. Fel. in Oct.: «Majores nostri improvidi, creduli, rudi simplicitate, dum reges suos colunt religiose, dum defunctos eos desiderant in imaginibus videre, dum gestiunt eorum memorias in statuis detinere, sacra facta sunt, quæ fuerant assumpta solatia». Confer Sapientiæ c. 14, 15.

DE EXODI LECTIONE QUINTUS.

Ordinem lectionis Exodi, ubi lex celebrandi pascha describitur, idcirco præposteravimus, ut in mysteriis reserandis, debitæ reventiæ ordinem teneremus; quia oportebat (1) in illa splendidissima nocte vigiliarum, secundo tractatu, non dictorum sequentia, sed congrua neophytis explanari; ut edendi paschalis sacrificii disciplinam rudes neophyti discerent, instructi fideles agnoscerent. Quibus pariter et de habitu edentium, unam speciem tempori aptam disserui, duas tam ipsis, quam catechumenis reservari. Ait enim: «Sic autem comedetis illum», id est agnum: «Lumbi vestri præcincti, et calciamenta vestra in pedibus vestris, et baculi in manibus vestris» (*Exod.*, 12). Tunc de præcinctione lumborum diximus, nunc de calciamentis et

(1) Splendidissimam vocat, quia accensis facibus atque ignibus eam celebrare veteres Christiani solebant. Greg. Naz. Orat. 2 de Pasch., J. Billio interprete: «Præclara quidem nobis fuit hesterna splendoris luminumque solemnitas, quam privatim juxta publiceque peregimus, omne genus hominum ferme, atque omnes magistratu et dignitate insignes, copioso igne noctem collustrantes». Quem in locum sic Nicetas: «Præclara», inquit, «etiam fuit hesterna luminum celebritas, hoc est cœtus ille qui ad vesperam magni sabbati celebrabatur. Pervigilem enim noctem traducebant usque ad horam septimam, cantantes ac lampades accendentes, atque imminentem Servatoris nostri resurrectionem exspectantes». Sic etiam Zeno Veronensis, serm. 1 ad neophytos: «Post devotissima completa expiationis sacræ casta jejunia, post clarissimæ noctis suo sole dulces vigilias». De nocte vigiliarum vide quæ supra observavimus ad tract. 1, p. 231.

baculis exponamus. Quæ ideo hodie proponuntur, quia tunc sequenti die, et tertio, illa prius quæ de principiis lectionis consulto pæterieram, necesse fuerit explicari. Agnus Dei verus, quem Joannes Baptista demonstrat, Christus est. «Ecce», inquit, «Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi» (*Joan.*, 1). Hujus carnem tam fideles in mysterio, quam simul universi credentes in fide, ita debemus edere, nostrique cordis interioribus commendare, ut non solum præcinctos habeamus castitate lumbos, verum etiam «calciati simus», ut ait Apostolus «in præparatione Evangelii pacis» (*Ephes.*, 6). Sicut enim calciamenta terrestria carnalium pedum munimina sunt, et vel asperitati frigoris, vel serpentum morsui, vel spinarum resistunt aculeis: ita legis divinæ præcepta, quibus gressus nostrarum mentium munire præcipimur, repugnant et serpenti diabolo, et asperrimo Aquiloni Gentilium, et hæreticorum undique compungentium spinis ac tribulis. Hujusmodi ergo calciamentis uti debemus quotquot pascha Dominicum celebramus. «Quoniam Lex», ut Apostolus ait, «spiritualis est» (*Rom.*, 7); Et «pascha nostrum immolatus est Christus (I *Cor.*, 5). Itaque et lumbi nostri præcincti esse debent, et calciati pedes. Quid enim prodest homini, si solam corporis habeat castitatem; et incautus, et sine instructione calciamentorum Legalium, malis fuerit supradictis obnoxius: vel quod quotidie in usu est cordis sui calcaneum patens præbeat comestioni serpentum? Si cogitet mala, si concupiscat aliena, si dolum meditetur, si nutriat iram, si insidietur proximo, si mendacio studeat, si comedatur livore, si tabescat invidia, si venenato ore detrahat bonis; et dum mendacis linguæ spiculo lacerare nititur innocentes, morsibus dæmonum, qui per ipsum loquuntur, ipse potius lanietur?

Quid profuit præcinctos habuisse lumbos, si divinorum mandatorum calciamenta non servans, gressus cordis tui (id est animæ tuæ bases) crudelissimæ concisioni tradideris? Contrarium forsitan videatur aliquibus quod cum hic tantopere calciatos esse debere a Deo jussum sit, alibi ab eodem Domino Deo jubeatur sancto Moysi, et sancto Josue: «Solve calciamenta de pedibus tuis» (*Exod.*, 3; *Jos.*, 5). Ingens quidem ratio est, et multiplicium propositionum ambagibus præstruenda: sed quia brevitas congruit et prædicantis labori, et memoriæ auditoris, nolo vos longius trahere. Ibi solvitur quæstio, ubi calciamenta solvuntur, dum statim causa adjicitur: «Solve», inquit, «calciamenta de pedibus tuis; locus enim in quo stas, terra sancta est» (*Exod.*, 3; *Jos.*, 5). Ostenditur ergo terra Ægypti, ubi datur præceptio illa superior, sancta non esse, et ideo ibi habenda mandantur calciamenta; in sancta autem terra decernuntur esse solvenda: quas tamen ob causas, evidenter est exponendum. Quamdiu in hujus sæculi Ægypto conversamur, oportet nos pascha Domini celebrantes, calciamentis uti sanctarum Scripturarum; quia totus non potest esse gressus noster, nisi mandatis Dominicis contegatur, usquequo intremus in illam sanctam promissionis terram quæ justis præparata. «Beati» enim «mites», ait Dominus Jesus, «quoniam ipsi possidebunt terram» (*Matth.*, 5); non utique istam terram quam possident peccatores, sed illam in qua non sunt spinæ, et tribuli: in qua non sunt serpentes, et scorpii: quippe ubi diabolus cum cæteris immundis spiritibus non accedit. Erit enim tunc una cum suis satellitibus in igne æterno, quem paravit Deus utique diabolo, et angelis ejus (*Matth.*, 25). Habemus et Joannem Baptistam, qui dixerit de Salvatore humani generis Domino Jesu:

«Cujus ego non sum dignus», inquit, «corrigiam calciamentorum solvere» (*Joan.*, 1). Sed alia in Christo ratio est. Ille non propter se calciatus est, sed propter nos; quoniam terra sustinere non poterat majestatis ejus nuda vestigia. Calciamenta cum dicit, gressus ostendit sanctarum Scripturarum, quibus graditur, et circuit notitia ejus in omnes qui habitant super terram. Et ideo Joannes Baptista in Evangelio negat vel idoneum se esse, vel dignum, qui solvat corrigiam calciamentorum ejus, id est, sermonem ejus; sive ut edisserat unum de mandatis ejus; sive ut nudare valeat, et evidenter ostendere (1) calciati adhuc in isto sæculo Verbi Dei veneranda vestigia. «Modo enim per speculum videmus in ænigmate», inquit, «tunc vero facie ad faciem» (I *Cor.*, 13): ubi «non erit aliquid occultum quod non revelabitur, nec absconditum quod non scietur» (*Matth.*, 10): quando ad illum futurum diem festum Dominus Jesus (*Joan.*, 7), non sicut sub incredulis, quasi in occulto ascendet; sed sicut scriptum est: «Deus palam veniet, et Deus noster, et non silebit (*Ps.* 49). Propterea et Apostoli in Evan-

(1) Frequens hæc locutio est apud Patres, qua Verbum Dei carne indutum «calciatum» appellabant. Ambros. serm. 17, in ps. 118, edit. Frob. t. 4, pag. 725: «Per femur insigne generationis agnoscimus, juxta illud: Accingere gladium tuum circum femur, potentissime, quo significatur, quod Filius Dei, cum semetipsum exinanisset, Verbi accinctus divinitatem, et generationem» calciatus «humanam, prodierit ex Virgine omnibus daturus salutem.» Greg. hom. 7, in Evang.: «Incarnatus Dominus veniens quasi» calciatus «apparuit, quia in divinitate sua morticina nostræ corruptionis assumpsit». Et paulo infra: «In Idumæam ergo Dominus calciamentum suum se extendere asserit, quia dum per carnem Gentibus innotuit, quasi» calciata «ad nos divinitas venit».

geliis alibi prohibentur portare calciamenta in via, dum dicitur eis in Evangelio Matthæi a Domino: «Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, neque duas tunicas, neque calciamenta, neque virgam; dignus enim est operarius mercede sua» (*Matth*, 10). Alibi autem jubentur habere, ut Marcus evangelista describit: «Et circuibat», inquit, «castella Jesus docens. Et convocatis illis duodecim, misit eos binos, dans illis potestatem fugare spiritus immundos; et præcipiens illis, ne quid secum tollerent in via, nisi virgam tantum; non peram, non panem, neque nummos in zonis, sed calciatos caligulis, et ne induerent», ait «duas tunicas» (*Marc.*, 6). Propter incredulos, et parvæ fidei homines, jubentur in via prædicationis, calciamenta habere Apostoli, ut Verbum Dei calciamentum, et contectum in mysterio, propter spinas et tribulos blasphemantium prædicent. Ad eos autem qui fideli mente audiunt, quasi jam in sancta terra, perfecti quippe cordis in fide, ubi nuda de Deo securi possent proferre testimonia; jubentur non portare calciamenta, videlicet ut aperta figant illic vestigia divinitatis ejus. Et ideo beatus Petrus calciavit se in carcere calciamentis suis (*Act.* 12): et sic exiit iterum ad hostes Judæos et adversarias potestates, ut calciatus pedes in præparatione Evangelii, calcaret «super serpentes, et scorpiones, et super omnem virtutem inimici» (*Luc.*, 10). Et Moyses dicit in benedictionibus, vel ad unumquemque fidelem, vel ad personam potius Christi: « Ferrum », inquit, «et æs calciamentum tuum» (*Deut.*, 33); utique ut confringat capita draconum super aquas, id est ut conterat principatus dæmonum draconum, qui sunt super aquas Gentilium Populorum. Aquæ vero quod populis comparentur et Gentibus, in Apocalypsi reve-

latur Joannis: «Aquæ», inquit, «quas vidisti, super quas sedet meretrix Babylon, populiet Gentes sunt» (*Apoc.*, 17).

Opus mihi est et baculo, pascha adhuc in Egypto celebranti; ut si imitator sum sancti Moysi, Hebræum meum (id est intellectum Israelitem, qui Deum videre promeruit) ab interitu liberem, percusso Ægyptio. Hoc propter seipsum quisque, quamdiu servit Legi. Si quis vero est Apostolicus, et per Jesum prostrato Ægyptio, magnus factus ac potens; non jam propter se baculum portat, sed propter eos quibus dici necesse est: «Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate, et spiritu mansuetudinis» (I *Cor.*, 4)? Portat et propter eos «qui veniunt ad nos in vestimentis ovium, ab intus autem sunt lupi rapaces» (*Matth.*, 7). Quod si lupus desinat esse lupus et cum agno pascatur, ut ait Propheta (*Is.*, 11); et si leo desinens esse leo, cum bove manducet paleas; baculo opus non est. Si enim feralium morum nequitia in tantam vertatur mansuetudinem, ut cum oviculis innocentibus, ac mundis Christi operariis, vitæ pabulum mites quærant, et capiant, et tales utique sint qui in charitate, et spiritu mansuetudinis ad perfectum debeant erudiri; dicitur a Christo (*Matth.*, 10) apostolicis quibusque sacerdotibus, ut neque baculos correptionum portent in via, quando in discipulis obedientibus, ac modestis terram sanctam possidere jam cœperint. Quod annuat de vobis pusillitati meæ Salvator humani generis, Deus Dominus Jesus. Cui una Deitas, eademque omnipotentia, cum Patre, et Spiritu sancto, ante omnia, et nunc, et semper, et in cuncta sæcula. Amen.

DE EXODI LECTIONE SEXTUS.

Quantum Deus Pater per virtutem suam, et spiritum suum pro captu virium nostrarum revelare dignatus est; quantum Patris, et Filii, et Spiritus sancti coæqualis omnipotentia tribuit; quantum sempiternæ, ac sine principio Trinitatis una eademque divinitas inspiravit, aperuimus dilectioni vestræ a primis vigiliis Paschæ usque in hanc diem, quæ esset ratio nominis libri Exodi; quæ virtus paschæ, cujus ibi observatio primum custodienda decernitur; et quamobrem mensis iste in quo Deus hoc observandum præcipit, primus dicatur in mensibus anni; quæ esset Ægyptus; quid significaret ille decimus, vel quartus decimus dies; quis esset agnus immolationis, et cur assumendus esset ab ovibus, et ab hædis; quæ vespertina diei, quod illud limen, qui illi postes, quis ille sanguis: et quam ob causam neque crudas carnes, neque in aqua coctas, sed assatas igni, et caput cum pedibus et interaneis festinanter comedere jubeantur; quod ex eo os non confringendum, quæ reliquiarum crematio, et quid mysterii figuratum sit vel in calciamentis pedum, et baculis manuum, vel in præcinctu lumborum. Restat ut disseramus percusionem primitivorum Ægypti, et azyma cum amaritudine, et septem dies azymorum. «Transibo», inquit, «in terra Ægypti hac nocte, et percutiam omne primogenitum in terra Ægypti ab homine usque ad pecus: et in omnibus diis Ægyptiorum faciam vindictam, ego Dominus. Et erit sanguis vobis in signo in domibus in quibus vos eritis ibi: et videbo sanguinem, et protegam vos: et non erit in vobis plaga

contritionis cum percutio Ægyptum. Et erit hic dies vobis in memoria» (*Exod.*, 12). Percussit quidem Deus in illa nocte tunc temporis primogenita omnia Ægyptiorum, sicut per Moysen comminatus fuerat Pharaoni, cum noluit dimittere populum Israel, quem populum idem Dominus primitivum nuncupare filium dignabatur; quando perculsi tantorum repente funerum strage Ægyptii, Israelitas quos tamquam captivos dudum relaxare noluerant, noctis medio expulerunt. Sed quoniam multo majora fecit idem Deus pro nostro populo contra veros Ægyptios, et in nobis completa sunt quæ tunc temporis umbraliter contingebant; redemptionis nostræ memores, non debemus dona pietatis ejus ingrato occultare silentio. Die qua immolatus est Agnus Dei Dominus Jesus, ad vesperum (imminentibus quippe jam tenebris, quæ statint crucifixo eo cooperueram omnem terram (*Matth.*, 27,) in illius diei nocte percussit primitiva Ægyptiorum dæmonum, id est simulacra hominum mortuorum, quæ ipsi prima in hoc mundo creaverant, ut per ea colerentur. Sed cum ibi adjicitur, «in omnibus diis Ægyptiorum faciam vindictam» (*Exod.*, 12), fortasse dicas: qui sunt isti Ægyptiorum dii, si dæmones quos pagani deos putant, ipsi sunt Ægyptii? Audi ergo, non solum dæmones Ægyptios esse, sed etiam cultores eorum, quicumque pertinaciter in incredulitate versantur, filii tenebrarum cum sint, Ægyptii sunt: quoniam filii Ægyptiorum natura, filii sunt dæmonum. Unde dicitur universis incredulis: «Vos de diabolo patre estis» (*Joan.*, 8). Sicut enim «quotquot spiritu Dei ducuntur, hi filii Dei sunt», secundum doctrinam Pauli apostoli (*Rom.*, 8), ita quoque quotquot spiritu diaboli abducuntur, filii dæmoniorum sunt. Ideo autem Scriptura divina diabolum et exercitum ejus, Ægyptios nuncupat, quia a Deo,

qui lux est, alieni sancti sunt, contra Creatorem proprium rebellando. Nam sanctus Apostolus dicit: «Quid mirum si Satanas transfigurat se in Angelum lucis» (II *Cor.*, 11)? Probans utique eum esse angelum tenebrarum, qui se quasi Angelum lucis ostentare conetur, ut fallat. Simili ratione et omnes increduli adversantes Deo, et a luce divinitatis ejus extorres, Ægyptii appellantur; quos tamen hortatur ipse Dominus ad salutem, dicens: «Dum habetis lucem, credite in lucem, ut filii lucis sitis» (*Joan.*, 12). Itaque si voluntaria fides potest eos filios lucis efficere, hoc quod tenebrarum filii sunt, vitium voluntatis est, non naturæ. Nocte ergo qua corpus exanime relinquens in cruce Dei Filius, transiit cum anima ad Ægyptum inferiorem, ut animas in inferno positas visitaret; tunc fecit vindictam in omnes immundos spiritus Ægyptiorum deos, interficiens in primogenitis vires principatus eorum. Nam Passioni proximus dicit Dominus Jesus: «Nunc judicium est hujus mundi, nunc hujus mundi princeps ejicitur foras. Et ego cum exaltatus fuero, omnia traham ad me ipsum» (*Joan.*, 12). Revocavit itaque omnem creaturam suam ad se Dominus Jesus, quam sibi iniquissimi usurpatores divinitatis rebelli spiritu manciparant; ut ipsius ditioni subjecta essent omnia, per quem facta sunt universa; et qui protexit ac proteget credentes in se a plaga contritionis, per signum crucis suæ, cum dicitur: «Et erit vobis sanguis in signo in domibus: vos eritis ibi: et videbo sanguinem, et protegam vos» (*Exod.*, 12). Quærendum tamen, priusquam transeamus ad cætera quæ sequuntur, quomodo dicat, «Protegam vos» quasi ab alio exterminatore: et iterum Moyses, «Transibit Dominus percutere», ait, «Ægyptios, et videbit sanguinem in limine, et in utriusque postibus, et pertransibit ostium» (*Exod.*, 12). Quid

ergo est? Dominus transiit percutere Ægyptios in manu exterminatoris? Absit. Nam post pusillum dicit: «Et non dimittet exterminatorem intrare in domos vestras». Si ipse percutit, quomodo dicitur, «non dimittet intrare exterminatorem»? Hoc itaque in textu ipsius lectionis sollicitus, lector, considera, quod ubi dicit percuti Ægyptios, non dicit, ab exterminatore: ubi autem dicit, Hebræos protegendos qui percussit Ægyptios, sed ab exterminatoris. Exterminator autem non percutit Ægyptios, quorum amicus et princeps est; quoniam, sicuti ait Dominus in Evangelio Marci beatissimi, «si Satanas insurrexit adversus seipsum, divisus est; hoc», inquit, «facere non potest, aut finem habet» (*Marc.*, 3). Sed utique, Charissimi, percutere vult exterminator Hebræos, Deo percutiente Ægiptios. Nam retributionem molitur in servos Dei, satellites suos ab eo percussos indignans; quoniam diabolus tunc maxime accenditur, cum exstinguitur. Tunc enim sævit in Dei famulos, quando prima virtus ejus in primogenitis occiditur, dum vel idololatriam, vel superstitionem, vel cæteros principales errores dæmonum Deus disperdit ex nobis. Dicit enim ille nequissimus murmurans contra Deum: Tu propter Hebræos tuos percutis meos Ægyptios, et ego propter Ægiptios meos persequar, et interficiam Hebræos tuos. Nam «dixit inimicus, persequens comprehendam pariter spolia, replebo animam meam interficiam gladio meo, dominabitur manus mea» (*Exod.*, 15, 9): sed frustratur ejus minacitas, si præcepto Domini, quo nos tutos esse posse præmonuit, gnaviter pareamus. Adjicitur enim, «et custodies sermonem hunc legitimum tibi ipsi et filiis tuis usque in æternum» (*Exod.*, 12, 24): scilicet ut semper solliciti simus pascha Domini legitimo studio celebrare, et vigilanter facere ea quæ nobis præcepta

sunt, ne per contemptum nostrum, aut negligentiam nostram, exterminator aditum grassandi reperiat, Dei protectoris tuitione cessante. Sit ergo unusquique nostrum in parte Domini, qui percussit Ægyptios; sit Israelita, Deum semper mente aspiriens, ut protegatur a plaga exterminatoris. Habeat, quinimo habeamus in utrisque postibus, scilicet in corde, et in ore, salutarem Domini Passionem. Quomodo? sicut docet Apostolus: «Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit in salutem» (*Rom.*, 10). Habeamus et in limine frontis signum sanguinis Agni, ut non sinat exterminatorem Deus introire ad nos: neque enim solummodo tunc istud factum est vel in historia Legis, vel in tempore crucis Domini Jesu, sed et nunc semper Deus ultor populi sui percutit Ægiptios: semper exterminator diabolus intrare in domos Israelitarum nititur cupiens eos occidere: semper Dei Filius tuetur suos, et protegit eos, ubi signum suæ passionis cognoverit. Ipsi gloria cum Patre, et cum Spiritu sancto per omnia sæcula. Amen.

DE EXODI LECTIONE SEPTIMUS.

Discussis validioribus mandatorum paschalium membris tres adhuc superfuisse de proposita lectione Exodi species, die hesterno prædiximus: quarum primam de interfectione primitivorum Ægypti, statim, prout potuimus, interpretati sumus; duas nunc residuas de prohibitione fermenti, et de septem diebus azymorum, Domini gratia largiente, proponimus explanandas. «Septem diebus», inquit, «azyma edetis: a primo autem die exterminabitis fermentum de domibus vestris: omnis qui manducaverit fermentum a primo die usque in septimum diem, disperiet anima illius ex Israel» (*Exod.*, 12). Hæreticorum veterum quidam, ex quibus sunt insanus Marcion, et exsecrabilis Manichæus, quoniam spiritu erroris inducti Scripturas omnes veteris Testamenti respuendas esse contendunt; per multa Scripturarum capitula, Deum Legis antiquæ malum conantur asserere, quasi aut alius sit Deus novi Testamenti quam qui ex Lege utique prænuntiatus advenit aut in comparatione bonitatis Dei, aliquis legitime bonus esse possit: cum vel Angeli, vel homines hinc habere judicentur aliquod participium bonitatis si bonum Deum sciant, adorent, venerentur, ac diligant; perhibente Domino Jesu, quod «bonus homo de bono thesauro cordis sui proferat bona» (*Matth.*, 12). Sed Deus Dei Filius, perfectam bonitatem cum Patre, et Spiritu sancto possidens, et unam sciens esse bonitatem Trinitatis, sicut unam divinitatem; indigne tulit, bonum se juxta conditionem creabilium bonorum nuncupari, et ait: «Quid me dicis bonum» (*Matth.*, 19)? Hoc est: Nolo dicas

bonum, quem nescis; scito prius, qui sim, et cum Deum verum cognoveris, amplector ut dicas bonum, quia «nemo bonus, nisi unus Deus» (*Matth.*, 19). Ille enim Judæus, Filio Dei (Deo et homini) velut homini tantum cuidam, sane bono doctori, dixerat: «Magister bone, quid faciam, ut vitam æternam possideam» (*Ibid*)? Et idcirco Dominus ad illum, «quid me dicis», ait, «bonum? nemo bonus, nisi unus Deus». Unus est enim Deus ubi Deitatis nulla divisio est. Per omnes libros sanctarum Scripturarum, et Patrem Deum, et Filium Deum, et Spiritum sanctum Deum legimus, non deos, quia deos non sinit dici Unitas majestatis; est enim sola in Trinitate personarum distinctio, non naturæ diversitas. Quod si Marcion et Manichæus meruissent advertere, numquam profecto dixissent unum quidem Deum novi Testamenti bonum, alium vero malum; qui per Legem veterem sit locutus. Ausi sunt et in supradicta Lege azymorum adscribere ei sævitiam, dicentes hominis animam disperdi propter fermentum panis, quo nihil possit esse crudelius. Vecordes enim non intellexerunt, vel quanta esset in mandato utilitas, vel quod Deus majorem causam tunc ulciscendi habeat, si in exiguis rebus (ubi nulla difficultas est observandi) pervicaci tantum spiritu contemnatur. Facilius necessitati ignoscit Deus quam præsumptioni. Denique sancto David non imputatur ad peccatum, quod in necessitate famis constitutus manducaverit sanctos panes, quos non licebat manducare nisi solis sacerdotibus (I *Reg.*, 21). Hic vero videamus, quid potuit necessitatis incumbere. Jussit Deus Israelitis ut septem diebus paschæ fermentatum sibi panem non facerent (*Exod.*, 12). Si fermentatum fieri jussisset, diligentia illic necessaria fuerat, ne deesset: quod jussit, desidiæ est, non laboris. Negligentiam jubet, ut obedientiam

probet; et non vis ut damnet illam animam quæ diligentiam commodaverit ut contemnat? Sed jam videamus, quæ fuerit in ipsa præceptione utilitatis ratio vel Judæis historialiter usque ad Christi præsentiam, vel nobis hodie quæ ædificatio sit juxta intelligentiam spiritualem. Filii Israel cum premerentur in Ægypto gravibus captivitatis injuriis, gementes proclamaverunt ad Dominum Deum ut eos eripere dignaretur (*Exod.*, 3). Elegit ex ipsis continuo Deus Moysen et Aaraon; per quos conveniret Pharaonem regem Ægypti, ut dimitteret illos. Cum non dimitteret, multiplicibus plagis cum suo populo verberatus, hanc excepit pœnæ ultimam plagam, ut omnium primogeniti Ægyptiorum illa nocte percussi divinitus interirent, qua Judæos necesse fuit ex mandato Dei paschæ sacrificium celebrare. Media igitur nocte clamor factus est, et ululatus in tota Ægypto; nulla enim domus erat in qua non esset mortuus. Tunc Ægypti rex metuens ne et ipse, et omnis populus ejus similiter disperiret, compulit Moysen, et Aaronem, ut illa hora noctis educerent omnem plebem de Ægypto. Qui cum perurgerentur exire, quid fecerint advertamus. «Et sumpsit», inquit, «populus conspersam farinam priusquam fermentaretur massa illorum, et ligaverunt in vestimentis suis, et imposuerunt super humeros suos. Egressi autem, cum venissent in Socoth, coxerunt», inquit, «conspersum quod extulerant de Ægypto, subcinericia azyma» (*Exod.*, 12). Ut ergo memores essent hujus necessitatis et beneficiorum Dei, jussit eos septem diebus primi mensis ita celebrare pascha, ut fermentatum panem non ederent (*Exod.*, 13), et ut semper indicarent filiis suis causam pro qua istud facere jussi essent; scilicet ut ingratus ipse populus, vel imagine rerum gestarum admonitus, liberatori suo gratias agere cogeretur. Et

ideo tantopere eis præcipitur: «Septem diebus azyma edetis: a primo autem die exterminabitis fermentum de domibus vestris: omnis qui manducaverit fermentatum a primo die usque in septimum diem, disperibit anima illa ex Israel» (*Exod.*, 12). Fecit et alia plurima pro illis Deus, et in mari Rubro, et in deserto; sed immemores misericordiarum Dei (ut de cæteris malis eorum taceam) præter illud quod fecerant caput vituli aureum, et quod adorantes illud dixerunt: «Isti sunt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti» (*Exod.*, 32): Jesum quoque Filium Dei qui eorum liberator exstiterat, venientem ad se sacrilegis mentibus respuerunt. Unde sanctus evangelista Joannes non sine querela commemorat: «In propria venit, et sui eum non receperunt» (*Joan.*, 1); id est, ad eos venit quos de servitute Ægypti liberarat; quos per mare Rubrum vestigio sicco transduxerat; in quorum conspectu Pharaonem et Ægyptios resolutis aquarum circumstantium muris obruerat; quos manna cœlesti satiaverat in deserto; quibus de rupe arida fontes produxerat; quibus eloquia Legis crediderat; quibus adventum suum secundum carnem vaticinio prænuntiaverat Prophetarum; ad quos præcipue venerat, dicens: «Non sum missus nisi ad oves perditas domus Israel» (*Matth.*, 15). Isti non modo eum suscipere noluerunt sed et crucis supplicio trucidarunt; qui tamen idcirco susceptum corpus mori sustinuit, ut et suæ majestatis omnipotentiam propria virtute resurgendo monstraret et ut in sublata, ac devicta morte vitam credentibus redderet, et plenam crucifigentium nequitiam condemnaret. Quapropter resurgens tertio die, transtulit se ad Gentes, sicut dudum fuerat comminatus: « Auferetur a vobis regnum, et dabitur genti facienti fructus ejus» (*Matth.*, 21, 43). Ergo quoniam nobis, qui

fideliter Christum sequimur, datum est cognoscere mysteria regni Dei, videamus quid idem noster Dominus et Magister de hoc fermento intelligendum docuerit. «Attendite», inquit, «vobis et cavete a fermento Pharisæorum, et Sadducæorum» (*Matth.*, 16; *Marc.*, 8; *Luc.*, 12); quod cum clarius iteras set, intellexerunt Apostoli non a fermento panis esse cavendum, sed a corrumpentis doctrinæ nequitia. Unde idoneus Evangelii prædicator apostolus Paulus nobis clamat: «Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi. Nam et pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque diem festum celebremus», inquit, «non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiæ: sed in azymis sinceritatis et veritatis (I *Cor.*, 5). Caveamus ergo a fermento malitiæ; ubi enim apparuit fermentum nequitiæ confectum a diabolo de conspersione peccatorum, et iniquitatum, ibi animæ illi appropinquat interitus. Cum ergo videris in animam tuam intrasse cogitationes pravas, machinantes ut te a Dei cultu detorqueant, aut ut facias aliquod peccatum scito quod intravit ibi ille qui fermentum mortis facere consuevit: propterea cave, ne inveniatur tale fermentum in te, et disperdatur anima tua a Deo. «Nescitis», inquit Apostolus, «quia modicum fermentum totam massam corrumpit» (I *Cor.*, 5; *Galat.*, 5)? Videte itaque, ne vel in modico suadeamini acquiescere aut errori Gentilium, aut iniquitati Judæorum, aut hæreticorum nequitiæ, qui fermento diaboli totam fidei massam perfidiæ rancore corrumpunt. Quod autem dixit azyma cum amaritudine manducanda, docuit, neminem posse sine tristitia carnis sinceram vitam ducere. Amaritudo videtur jejunium, et omnis abstinentia deliciarum carnalium; sed pascha Domini

non aliter celebratur; sed sinceritatis azyma aliter non eduntur. Cum vero exieris de Ægypto hujus mundi actu vel corpore, mannæ pabulum manducabis; panem cœli accipies, et in illam sanctorum terram repromissionis inductus, amœnitate simul paradisi, et æterna suavitate ipsius Domini perfrueris. Dulcis amaritudo est quam sequitur tantæ retributio suavitatis. A prima igitur die vel regenerationis nostræ, vel conversionis, ejiciamus fermentum nequitiæ de propriis domiciliis terrenæ hujus habitationis; et per septem dies totius vitæ nostræ, quia iidem revolvuntur in sæcula, sinceritatis puritatisque azyma comedamus ut cœlestium promissionum munera consequi mereamur, quæ nobis largiri dignetur Deus Pater omnipotens, per coæternum Filium suum viventem secum regnantemque cum Spiritu sancto, ante omnia, et nunc, et semper, et in cuncta sæcula. Amen.

IN EXODI LECTIONE OCTAVUS.

Explicitis hic quæ proposueram disserenda, tam de Exodi quam de Evangelii lectione, congruens aliquid dici Dominico reservavi, quod Deus in postrema parte illius lectionis ubi primum legem paschæ annuntiat, scribitur præcepisse. Nam post interminationem quam dixerat : «Omnis qui manducaverit fermentatum a primo die usque in septimum diem, disperiet anima illa ex Israel» (*Exod.*, 12, 15): et adjecit dicens : «Et primus dies vocabitur sanctus, et septimus dies vocatus sanctus erit vobis: omne opus servile non facietis, præterquam quod faciendum erit omni animæ» (*Ibid.*, 16). Primun diem sæculi esse Dominicum diem, dies sabbati septimus probat, in quo requievisse perhibetur Deus, dicente Scriptura: «Et benedixit Deus diem septimum, et sanctificavit eum, quia in eo requievit ab omnibus operibus suis, quæ cœperat Deus facere» (*Gen.*, 2). Caute loquitur Scriptura divina non absolute dicens requievisse Deum ab operibus suis, sed ab operibus quæ cœperat Deus facere, ne omnipotentem, et imperio sermonis cuncta facientem, laborasse existimes, cum requievisse audis ; sed ut intelligas quod perfectis omnibus hujus mundi rebus, a quibus requievisse, id est cessasse, describitur, alia voluntati suæ placita operari non desinat : sicut testatur in Evangelio Dominus Jesus dicens: «Pater meus usque modo operatur, et ego operor» (*Joan.*, 5, 17). Requies igitur Dei, non laboris remedium, sed cœptorum finis est operum ; siquidem postquam perfecit mundum, opus suum regere non desistit. Ipsius enim nutu omnium

rerum natura cursum suum vel jussa peragit, vel prohibita subtrahit. Nam in diebus sancti Noe (*Gen.*, 8 et 9), ipsius providentia pollutum variis iniquitatibus mundum vel cataclysmo delevit, vel post diluvium reparavit. Ipse super quatuor urbes Sodomorum, ubi masculi in masculos turpitudines exercebant, sulphur et ignem de cœlo (*Gen.*, 19) contra morem pluit ut quos ardor illicitus, ad expugnandum ipsius naturæ morem succederat igneus imber existingueret. Ipse genus patriarchicum delegit ex Gentibus populum scilicet Hebræorum; pro cujus libertate, Ægypti regnum novem plagis afflictum, decima interemit (*Exod.*, 12, 13, 14, 15). Ipse divisit Rubrum mare; quando in mororum firmitatem liquentis elementi unda diriguit, gelaverunt enim, tamquam murus, aquæ: gelaverunt fluctus in medio maris, sicut testatur in Exodo (*Exod.*, 15) fides illius cantici triumphalis. Ipse ergo, inquam, divisit mare Rubrum, quod a Græcis nuncupatur Erythræum; ut et plebi suæ transitum, et persequentibus foveam præpararet Egressis namque Israelitis per fundamentum maris sicco vestigio, et Ægyptiis omnibus eodem meatu post illos propreranter ingressis, confestim proprium liquorem stupentibus aquis, Deus qui abstulerat, reddidit, et armatas acies equitum, ipsumque Pharaonem pariter cum quadrigis curruum, totoque exercitu, undis obruentibus, enecavit. Aquarum muri, qui credentem populum tuiti fuerant, hostilem manum propria ruina prosternunt. Ipse pluit manna cibum (*Exod.*, 16) suis cultoribus in eremo, qui ignem pluerat nefando sacrilegio criminosis: ipse pluit manna placidus, qui flammam pluerat indignatus. Sed quoniam singula per ordinem replicare propositus primi, ac septimi dierum tractatus non capit, necessaria brevitate præteriens, pauca pers-

tringam. Ipse «disrupit petram, et fluxerunt aquæ» (*Ps.* 77) tot millibus hominum sitientibus in deserto (*Exod.*, 17), prostravit infinitos adversariorum populos, plurima inimicarum gentium regna delevit. Jordanem quoque siccavit fluvium, ut credentem populum in terram repromissionis induceret. Ipse Jordanem siccavit fluvium (*Jos.*, 3, 4), qui arentem petram, fluminis verterat in liquorem: «A facie» enim «Domini mota est terra, a facie Dei Jacob. Qui convertit solidam petram in stagnum aquæ, et rupem in fontes aquarum» (*Ps.* 108). Deinde Legem quam dederat in Sina, constituit in Sion, auxit in Jerusalem; et post offensam dilecti populi, eamdem porrexit ad Gentes. Nam postquam veniens in hominem Dei Filius, «per quem hæc omnia facta sunt, et sine quo factum est nihil» (*Joan.*, 1), ab ipsis suis quondam filiis quos protexerat, et exaltaverat, non solum repulsus est, verum etiam crucifixus, clamat utique per Prophetam: «Filios genui et exaltavi, ipsi autem me spreverunt. Agnovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui, Israel vero me non cognovit, et populus me non intellexit (*Is.*, 1); tamquam si diceret, quoniam cognoverunt olim bruta animalia Gentilium populorum regnatorem cœli, suumque possessorem, ac Dominum humanorum peccaminum panis indutum, et in angusto Judææ præsepio (*Luc.*, 2) collocatum Israeliticus vero populus liberatorem suum non voluit agnoscere: «Auferam», sicut prædictum est «ab Judæa, et ab Jerusalem validum et validam». Verbum utique incarnatum, «virtutem panis et virtutem aquæ», virtutem cibi cœlestis, et virtutem aquæ regenerantis; «et prudentem quinquagenarium» jubilæum scilicet remissionis annum; «et sapientem architectum» (*Is.*, 3). Spiritum videlicet sanctum, per quem mihi ædificem Ecclesiam

novam ex Gentibus. Abstulit enim Dominus cuncta salutarium munera dona, vel quæ tribuerat, vel quæ promisserat Judæis ingratis; et contulit ad fidem suam prompto servitio ex omni natione conversis. Quando ergo requievit Dominus, qui semper est operatus, quem ex paucis operibus ejus quæ transiens memoravi, certissime certi sumus semper operatum, et quotidie operari perspicimus? Nam quod elementa tam cœlestia, quam terrena, humano generi serviunt, ipsius opus est. Quomodo enim non contemnerent exiguum terrenumque hominem, nisi Creatoris sui imperio obedirent? Nos ipsi etiam quod nascimur, quod hæc ipsa opera Domini ex parte novimus, quod vivendo vitam quærimus, quod futurorum spem gerentes pie conversamur et loquimur; Dei, inquam, Dei sunt opera. Cujus pietatis et hoc ingens opus est, quod etiam malos atque incredulos patienter sustineat, clementer exspectet, et, si pœnituerint, sicut misericors pater amplectatur. Requievit plane tunc etiam Dei Filius ab omnibus operibus suis quæ cœperat Deus facere, quando consummatis mirabilibus universis, et impleto sexto die omni opere Passionis, die septima, id est die sabbati requievit sepultus. Sed quoniam Dei operosa quies est, ipsa requies otiosa esse non potuit. Nam corpore in sepulcro seposito divinitas cum anima hominis ad inferna descendens, vocavit de locis suis animas sanctorum, quorum corpora surrexisse Matthæus evangelista testatur dicens: «Et multa corpora sanctorum dormientium surrexerunt: et exeuntes», inquit, «de monumentis post resurrectionem ipsius, intraverunt in sanctam civitatem, et multis apparuerunt» (*Matth.*, 27). Descendisse autem Salvatoris animam ad inferos visitandos, non solum beati Petri Epistola (I *Petr.*, 3), verum etiam beati Davidis prophetia

testatur, cum dicit: «Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem» (*Ps.* 15). Filius enim Dei non idcirco cum suscepti hominis anima ad inferos descendit, ut eam in inferno relinqueret, sed ut plurimas resurrecturis sanctorum corporibus animas revocaret. Ob hoc namque is qui in forma Dei semper erat, formam servi suscipiens, suscepit et crucem; ut die tertia resurgendo exceptam triumpharet mortem, quam perpeti omnino vitæ Dominum non liceret. Ergo quoniam post Passionem suam Dominus Jesus, illucescente Dominica, a mortuis erat resurrecturus, et primam sanctitatem primo resurrectionis suæ diei collaturus; ideo Lex antiqua prænuntiat, «et primus dies», inquit, «vocabitur sanctus, et dies septimus vocatus sanctus erit vobis» (*Exod.*, 12, 16). Primum diem resurrectionis vocandum perhibet sanctum; septimum jam vocatum futurum dicit sanctum; septimum millesimum scilicet annum, de quo ait Propheta ad Dominum: «Quoniam mille anni ante oculos tuos sicut dies unus» (*Ps.* 89). Ita igitur in primum diem resurrectionis Christi omnis erat transferenda festivitas, ut septimi diei exspectanda nobis esset et requies simul, et sanctitas; cum dicitur, «primus dies vocabitur sanctus», statimque adjicitur, «et dies septimus vocatus sanctus erit vobis. Omne opus servile non facietis, præterquam quod erit faciendum omni animæ» (*Exod.*, 12). Quotquot enim primum diem, id est Dominicum diem, nuncupamus sanctum, credentes eum sanctificatum resurrectione Domini Jesu; exspectamus etiam illum vere sanctum diem, septimi millesimi anni diem, qui adveniet post istos sex dies, sex millium videlicet annorum sæculi, quibus completis requies erit vere sanctis, et fideliter credentibus in resurrectione Christi. Nam

nulla erit ibi pugna contra diabolum, qui tunc utique detinebitur suppliciis religatus; nullum certamen contra vitia corporis quod jam concupiscentis obnoxium non erit. Nam spirituale resurget corpus, ut Apostolus ait: «Quod seminatur in corruptione, surget in corruptione: quod seminatur in contumelia, surget in gloria; quod seminatur in infirmitate, surget in virtute; quod seminatur corpus animale, surget corpus spiritale» (I *Cor.*, 15). Et iterum post pauca idem beatissimus Paulus: «Oportet», inquit, «corruptibile hoc induere incorruptionem et mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet», inquit, «sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria. Ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, aculeus tuus» (*Ibid.*, 3)? Et quis iste sit mortis aculeus, ipsius beati Apostoli cohærens aperit sermo: «Aculeus autem mortis peccatum: virtus autem peccati lex» est (I *Cor.*, 15, 56). Aculeus quidem mortis peccatum, charissimi, quia per peccatum mors: virtus vero peccati Lex, quoniam sine Lege peccatum mortuum est. Peccatum enim non imputatur cum Lex non est. Nam neque Adam fuisset mortuus, quod de fructu illius arboris manducavit, nisi contra vetitum manducasset, legem mandati contemnens: neque hodie aliquis reatum peccati incurrit si eum non adstringat aut naturalis lex, aut mandati lex, aut litteræ Lex. Naturalis lex est illa qua Gentes Legem litteræ non habentes, naturaliter ea quæ Legis sunt (*Rom.*, 2), faciunt; quia rationabilis animæ humanæ natura, ut Creatorem suum sentiat, ut proximum non lædat, ut non faciat quod pati non vult, naturali quadam lege intelligit; unde inexcusabilis est omnis homo qui vel auctorem suum negat; vel facit malum quod per legem naturæ non ignorat esse malum. Iterum lex mandati est: «Ad omni

fructu ligni quod est in paradiso ad escam edes: ab isto autem non edas» (*Gen.*, 2) et quæcumque ante Moysen verbo tantum Dominus præcepisse cognoscitur. Lex litteræ est: «Non occides, non mœchaberis, non falsum testimonium dices» (*Exod.*, 20), et cætera quæ transacto jam dimidio numero annorum sæculi, ideo per Legem litteræ prohibentur, ut negligenti homini vel naturalem legem, vel mandati legem scriptum Legis commonitorium traderetur et haberet oblivio pædagogum, dissimulatio compulsorem; dicente Apostolo: «Quoniam Lex pædagogus noster fuit in Christo» (*Galat.*, 3). Lex autem sive naturæ, sive mandati, sive litteræ tunc dominatur homini, quando ætas ejus capax esse cœperit Legis. Et hinc est illud quod apostolus Paulus ex Judæis parentibus natus, Hebræus quippe ex Hebræis, ait: «Ego autem vivebam sine Lege aliquando», ut ostenderet solam infantiæ ætatem sine Lege vivere, quæ nondum capiat Legem; «sed mox ubi venit Lex», inquit, «peccatum revixit: ego autem mortuus sum» (*Rom.*, 7); hoc est dixisse, peccatum, quod erat ignoranti mortuum, vivere intelligenti cæpit: et ego qui vivebant prius sine Lege, factus sum morti obnoxius, nisi declinavero peccatum, quod jam mihi intelligenti mortem generat: et incipit mandatum quod mihi ad vitam datum est hoc esse ad mortem. Ille ergo septimus millesimus annus (ut ad propositum caput redeam) ipse erit vere beatissimus dies, quando agonis hujus quem nunc patimur, desinente conflictu, optatam victores requiem capient, ac felici otio perfruentur, nullum servile opus ibi, id est nullum peccati opus facientes; quia qui facit peccatum, servus est peccati», ut ait Salvator (*Joan.*, 8); sed hoc plane solum facient quod faciendum erit omni animæ sanctæ, scilicet ut copulati agminibus Angelorum, perpetuos

hymnos et gratiarum actiones Domino nostro referant in æternum. Sane juxta historiæ rationem, præceptum Judæis fuerat, ut diebus sabbati ab omni opere peccati quiescerent, et ea solum quæ animæ congruebant, exercerent : sed quoniam, hac salutari observatione neglecta, omnem sabbati legem ad otium, luxuriamque contulerant, palam est, unde odisse se Deus (*Is.*, 1) jam non sua, sed illorum sabbata contestatur. In evangelicis lectionibus fraternitati vestræ frequenter exposui, ubi Salvatorem sabbatum violasse, Judæi vecordes incusant, quem nos implevisse magis legem sabbati, ipsorum operum quæ sabbatis celebravit, evidenti probatione docuimus, non aliunde instructi, nisi ex ipsa Lege, quam pariter legimus cum Judæis. Scriptum est enim : «Una Lex erit indigenæ, et advenæ» (*Exod.*, 12, 49). Indigenæ procul dubio Judæi erant, patriarcharum cives, et Prophetarum : advenæ autem, qui græco sermone appellantur *proselytoi ;* nos utique eramus Gentes, ut ait Apostolus, «peregrini, atque hospites Testamentorum, et promissionis eorum, spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo» (*Ephes.*, 2). Sed postquam credidimus, dicit nobis idem beatus Paulus : «Jam non estis hospites, et advenæ, sed estis cives sanctorum, et domestici Dei» (*Ibid.*). Una ergo nobis cum Judæis est Lex ; sed illi eam carnali sensu excipiunt, nihil ibi spiritalis intelligentiæ requirentes ; nos vero in ea Christum reperimus, «in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ cœlestis absconditi» (*Coloss.*, 2). Denique in hac etiam lectione Exodi quæ ordinem celebrandæ paschæ disponit, verum Dei Agnum cum omnibus mysteriis vitæ nostræ invenimus, ipsum cognoscentes Deum verum, et hominem, Dominum gregis, et ovem, pastorem simul, et pascua. «Misericors» enim, «et miserator Dominus se-

metipsum dedit escam timentibus» (*Ps.* 110). Nam totius observantiæ veteris Legem, per gratiam Filii Dei, in veritate novi Testamenti cognovimus esse completam, probantes, quomodo paschæ lex, quæ per Moysen fuerat data, «gratia, et veritas per Jesum Christum facta» est (*Joan.*, 1); cui omni honor, virtus, et gloria cum Patre, et cum Spiritu sancto, per omnia sæcula. Amen.

SERM.
DE EVANGELIO.

DE EVANGELII LECTIONE PRIMUS.

Post illius finem tractatus quem dilectioni vestræ intulimus usque ad hesternum diem de Exodi libro, ubi Lex celebrandæ paschæ describitur; nunc aliquid de Evangelii lectione, quæ paulo ante decursa est, adjuvante Domino, disseramus: ut eumdem Deum tam veteris esse Instrumenti auctorem, quam novi, rebus ipsis testantibus comprobemus. Audivimus enim quod Salvator humani generis Jesus ierat invitatus ad nuptias, ibique aquam in vini saporem, naturamque convertit. Habet plane et ipsa historia ordinem veritatis. Nam et nuptias idem qui ab initio instituerat, benedixit (*Gen.*, 2); et creaturam quam fecerat, in id quod voluit, sua potestate convertit. Ac de virtute quidem Dei omnipotentis nulla in facto dubietas poterit animæ fideli subrepere: isse tamen illum ad festivitatem nuptiarum, id est in domo epulationis, quispiam nostrum non sine ratione mirabitur. Enimvero, charissimi, pene omnis Evangeliorum textus, Dominum Christum inter homines conversantem desperatis rebus opem contulisse insinuat, et quam maxime mœoribus adfuisse: dum blasphemantes Judæos increpat, dum Scribas et Pharisæos fallaciæ, doli, avaritiæ reos, vanitatisque coarguit (*Luc.*, 11); dum civitatibus exprobrat incredulis, ac minatur (*Matth.*, 11); dum spiritus torquet immundos (*Luc.*, 8), ut imagini suæ captivatæ subveniat, et expulsis dæmoniis salubritati restituat mentes obsessas; dum leprosos supplicantes emundat (*Luc.*, 17); dum paralyticos, linguæ solius qua precarentur viventes officio, reformat potius, quam curat (*Matth.*, 9); dum

tempestate maris periclitantibus, ipse super aquas ambulans, securus tranquillator adventat (*Matth.*, 14); dum vel cæcatis oculis donum lucis amissæ redintegrat, vel a nativitate cæcis novum lumen infundit (*Luc.*, 18; *Joan.*, 9; *Matth.*, 9); dum inter mœstas ægrotantium turbas medendi peritus adsistit; dum luctus varios obsecrantium parentum dimovet, vel morientes eorum charos sanitati restituens, vel mortuos vitæ (*Luc.*, 7; *Joan.*, 11). Ad hoc enim Filius Dei, sine initio Deus, in fine sæculi initium carnis sumpsit ex Virgine, et inter homines conversari dignatus est, ut huic mundo succurreret pereunti; quoniam, ut ipse ait, «non erat opus sanis medico, sed male habentibus» (*Matth.*, 9). Medicus enim mœstitudinis domum potius, quam lætitiæ ingredi consuevit. Aut enim vulnerum dolore afflictis necessarius est, aut ægritudinis morbo laborantibus, aut lenta viscerum tabe defectis; quia medici officium prosperitas non requirit. Quid est ergo, quod ista Evangelii lectio quæ hodie recitata est, festivitati nuptiali interfuisse Dominum perhibet invitatum, nisi quod ibi vinum, id est virtus lætitiæ spiritualis, defecerat, et languebant sitientium convivarum ora vini lætificantis inopia; quoniam «vinum lætificat cor hominis», ut ait Propheta (*Ps.* 103). Sed priusquam spiritalem scientiam revelemus, rationem facti historialiter exponamus. Ideo nuptiarum celebritatem non aspernatur Christus, ut eumdem se esse testetur Deum, qui de limo terræ figuraverit ab initio virum et feminam, iisdemque licentiam tribuerit conjugalem, dicens: «Crescite et multiplicamini, et implete terram» (*Gen.*, 1). Quod Manichæis perditis adeo displicet constitutum; quibus ego ob immunditiam suam puto non utique rem nuptialem displicere, sed legem, quæ non multas feminas uni viro, neque

unam feminam multis viris, sed unam feminam uni viro conjungit. Nolunt enim vivere ipsi exsecrabiles Manichæi juxta apostoli Pauli doctrinam, ut «unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum» (I *Cor.*, 7). Benedixit ergo quod constituerat a primordio legitimum Christus conjugium, dum pergere ad nuptias non renuit invitatus : et tamen virginitatem docuit esse meliorem, dum magis per eam nasci dignatur. Probavit sanctam Virginem suum esse domicilium Deus, ubi columen pudoris perpetuum servet ingressus, dum sine detrimento integritatis maternæ nascitur, sine corruptela conceptus. Ideoque vas electionis Apostolus, ad istud bonum quod consecutus fuerat, cæteros invitabat, dicens innuptis : «Bonum est illis si sic permanserint, sicut ego» (1 *Cor.*, 7). Exemplo felicitatis hortatur, non legis potestate compellit, «de virginibus», inquiens, «præceptum Domini non habeo : consilium autem do, quasi misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis ; quia expedit homini sic esse» (*Ibid.*). Et post longam monitionem, qua castimoniæ beatitudinem conditioni prætulit nuptiarum, sententia postrema conclusit : «Igitur et qui dat virginem suam nuptui, bene facit ; et qui non dat, melius facit» (1 *Cor.*, 7, 38). Quod ego arbitror non parentibus virginum fuisse a beato Apostolo dictum, quos constat alienæ voluntatis arbitrio dominari non posse ; sed unicuique homini tam viro, quam feminæ, optionem fuisse ab eodem sancto propositam, ut virginem suam (hoc est carnem suam, virginem natam) aut integritati conservet, meliorem partem, liberamque eligens, aut agnita conditione, nuptui eam, si se non continet, tradat. Parentes autem, vel consanguinei quique virginum, tam puerorum, quam etiam puellarum, nolo sibi de supradicta libertate

arbitrii blandiantur, quod alienis mentibus eos dominari non posse tractavimus. Imperare quidem perpetuam continentiam non possunt, quia res esse noscitur voluntatis : sed voluntatem tamen in melius nutrire possunt, et debitores sunt ut moneant, ut hortentur, ut foveant, ut pignora sua Deo magis gestiant obligare, quam sæculo, ut de propinquis seminis sui vel in cleri ordine dignos altari divino ministros exhibeant, vel in sanctarum numero feminarum puellas castimoniæ dicatas enutriant; ut Ecclesiam Dei talibus nutrimentis ornantes, beatitudinem debitam consequantur. Scriptum est enim : «Beatus qui habet semen in Sion, et domesticos in Jerusalem.» Inest autem præclaro huic eloquio prophetali et sublimior intellectus, suo in loco plena disputatione pandendus. Sed quia in hunc tractatum salubriter sumus pertracti studio castitatis, dum rationem pandimus cujus intuitu perrexerit Salvator ad nuptias, breviter interim neophytis nostris salutare consilium suggeramus, spiritalem scientiam lectionis hujus figuraliter explanandam dictis subsequentibus ostensuri.

Regeneratos vos esse per Baptismum, et renatos, nuncupatione ipsa qua infantes vocamini, potestis advertere. Si quis igitur vestrum conjugio alligati, servare virgines suas magis quam nuptui dare desiderant, sic habeant conjuges, quasi non habentes; et erit illis retributio magna apud Deum Dominum nostrum, quod talem suam carnem servaverint, qualis Baptismi sacramento renata est. «Hæc ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam» (I *Cor.*, 7); nam etsi conjugio servieris legitimo post lavacrum, non peccasti. Cave solum ut aliter non derelinquas fidem, ut a fornicationibus fugias, jam fidelis efectus. Hoc autem custodire ita demum poteritis, si ebrietatem

devitetis, et convivia inhonesta, ubi turpium fœminarum colubrini gestus concupiscentiam movent illicitam; ubi lyra sonat, et tibia; ubi omnia postremo genera musicorum inter cymbala saltantium concrepant. Infelices illæ domus sunt quæ nihil discrepant a theatris. Auferantur, quæso, universa ista de medio. Sit domus Christiani ac baptizati hominis immunis a choro diaboli, sit plane humana, sit hospitalis; orationibus sanctificetur assiduis; psalmis, hymnis, canticisque spiritualibus frequentetur: sit sermo Dei, et signum Christi in corde, in ore, in fronte, inter cibos, inter pocula, inter colloquia, in lavacris, in cubilibus, in ingressu, in egressu, in lætitia, in mœrore; ut juxta beatissimi Pauli doctrinam, «sive manducatis, sive bibitis, sive aliquid facitis, omnia in nomine Domini Jesu Christi, qui vos vocavit ad gratiam, faciatis» (I *Cor.*, 10). Ipse enim et præteritis peccatis indulgentiam tribuit, et emendatæ vitæ præmia pollicetur. Sed his pro communi ædificatione moraliter expositis, jam venio ad promissas allegorias ipsius Evangelicæ lectionis. Et licet ad explanationem mysteriorum Christi idoneum me esse non arbitrer, qui necdum merear beatissimi Pauli auctoritatem præsumere dicentis: quoniam «loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes» (I *Cor.*, 2); desidero tamen ex ea divini Evangelii lectione cœlestem vobis atque arcanam, prout Dominus largiri dignabitur, intelligentiam revelare. Paulo ante enim, dum propositi sermonis principium disserui, causam pandens propter quam Salvator ierit invitatus ad nuptias, transcendi ad prædicabilem virginitatis conservandæ tractatum, ibique aliquantulum videor immoratus. Nunc autem replicabo ipsam narrationem beati evangelistæ, ut intellectum spiritua-

lem opportunius requiramus in verbis. «Et die tertia», inquit, «nuptiæ fiebant in Cana Galilææ; et ibi erat mater Jesu. Vocatus est autem et Jesus, et discipuli ejus ad nuptias. Et vinum non habebant, quoniam consummatum erat vinum nuptiarum» (*Joan.*, 2). Veram rei gestæ historiam, ut oportuit, cognoscentes, jam quis iste sit dies tertius, in quo factæ nuptiæ memorantur, spiritualiter exponamus. Dies lucis est, fratres charissimi; et ideo præceptis Domini, qui verum lumen est, æquissime comparatur, testante Propheta: «Præceptum Domini lucidum; illuminans oculos» (*Ps.* 18). Et alibi iterum: «Quomodo lux», inquit, «mandata tua super terram» (*Prov.*, 6). Unde bene Salvator Dominus admonebat, in luce esse ambulandum, dicens: Quod «si quis ambulat in die, non offendit, quia lucem mundi hujus videt» (*Joan.*, 11). Vere enim si quis ambulaverit in luce præceptorum Dei, offendere nequaquam potest. Dies itaque fuit in mandato primus, ab Adam usque ad Moysen: secundus dies fuit sub Lege Moysi: tertius dies est sub Gratia Salvatoris. In quo die Sponsus ipse cœlestis, amator animarum credentium Dominus Jesus, sponsam sibi ex Gentibus conjunxit Ecclesiam, cui annulum signaculi sui, et inaures fidei tribueret pretiosas «(nam fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei» (*Rom.*, 10), videlicet Filium; quia «in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum» [*Joan.*, 1]), cui sponsæ idem Dei Filius Deus Verbum, aurea quoque donaret dextralia, probabilium quippe operum, dextrorumque factorum, nec non etiam cætera singillatim pretiosa monilia largiretur, quæ spiritualium sunt ornamenta virtutum. Et ut agnosceres tertia hac die spirituales istas a Christo nuptias in plebe gentium celebrari, non in Judæa fiunt, sed in

Cana Galilææ: quod præter testimonium sancti Isaiæ (*Is.*, 9), qui Galilæam Gentium memoravit, ex interpretatione ipsorum nominum clarius ostendetur. Cana enim possessio dicitur; et Galilæa vel volubilis, vel rota nuncupatur, ex Hebræo interpretata sermone. Constat autem populum Gentium ex errore idololatriæ, in quem fuerat olim devolutus, nunc ad christianæ veritatis cultum celeritate rotæ cujusdam properare currentis. Unde etiam figuraliter cecinit propheta David locutus ad Deum: «Vox tonitrui tui in rota» (*Ps.* 76). Intonuit enim e cœlo Deus, et Altissimus dedit vocem suam, dicens: «Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene placui: hunc audite» (*Matth.*, 17). Cujus tonitrui vox hæret in cordibus plebis hujus, quæ ex gentili superstitione ad fidem Domini Jesu, tamquam rota currens, velociter properavit. Quam ob causam etiam beatos Apostolos digne arbitramur a Christo filios tonitrui nuncupatos (*Marc.*, 3), Boanerges. Nam legimus alio in loco Evangelii, quosdam ex Gentibus desiderantes appropinquare Christo, aditum quæsisse per apostolum Philippum, qui erat a Bethsaida Galilææ civitate; ut opinor, familiaritate confisos: «Domine», inquiunt, «volumus Jesum videre. Venit Philippus, et dicit Andreæ: Andreas et Philippus vadunt, et dicunt ad Jesum» (*Joan.*, 12). His cohærent ea, quæ suo in loco, ut meminit dilectio vestra, minutatim disserui, ubi confestim Dominus legatos Gentium gratulanter amplectens, et in paucis credentibus fidem prævidens innumerabilium populorum, dixit Apostolis: «Venit hora ut glorificetur Filius hominis» (*Joan.*, 12). Et post pauca, vocem convertens ad Patrem, inquit: «Pater, glorifica nomen tuum. Statimque vox de cœlo veniens ait: et glorificavi, et iterum glorificabo». Quam vocem Dei Patris circumstantium Judæorum turba audiens, de

excelsis cœlorum sedibus resultantem, tonitrum putat, quia verba non assequitur: populus enim, secundum prophetiam sancti Isaiæ (*Is.*, 6), aure audiens et non audiens, sonum tantummodo divinæ vocis audierat, sine intellectu sermonum. Ideoque Dominus et in Evangelio ad omnes, et in Apocalypsi post doctrinam cœlestem, clamat: «Qui habet aures audiendi, audiat» (*Luc.*, 8; *Apoc.*, 13). Noverat quippe universis inesse aures, sed non omnibus audiendi: neque enim computabitur audisse qui cordis hebetudine obtusus, quid audivit ignorat. Apostoli autem, et per Apostolos ad fidem Christi currentes, qui audiendi habebant aures, meruerunt intelligere divina eloquia, pro magnitudine sui, sicut in Apocalypsi legimus (*Apoc.*, 4, 6, 8, 10), tonitruis comparata; quandoquidem digni habiti sunt, ad salutarem notitiam veritatis, paterno testimonio cœlitus erudiri. Cana autem parva civitas est in Galilæa Gentium, in cujus Galilææ partibus sita est et civitas Capharnaum, ubi beatus evangelista Matthæus Christum testatur habitasse dicens: «Cum audisset Jesus quia Joannes traditus est, secessit in Galilæam; et relicta civitate Nazareth» (*Matth.*, 4), alterius scilicet Galilææ, «venit», inquit, «et habitavit Capharnaum, maritimum oppidum in finibus Zabulon, et Nephthalim»; ut adimpleretur quod per Isaiam prophetam dictum erat: «Terra Zabulon, et terra Nephthalim, via maris trans Jordanem Galilææ Gentium. Populus qui sedebat in tenebris, lucem vidit magnam: et qui sedebant in regione et umbra mortis, lux orta est illis» (*Is.*, 9). Joannes quoque evangelista beatissimus memorat, quod Dominus Jesus reliquerit terram Judæam, et abierit iterum in Galilæam. «Oportebat autem transire», inquit, «illum per Samariam» (*Joan.*, 4, 4), ubi eum causa mulieris Samaritanæ, ali-

quantis per in ipso transitu remoratum describens, consequenter adjecit: «Post biduum autem exiit inde et abiit in Galilæam. Ipse enim Jesus testimonium perhibuit», inquit, «quia propheta in patria sua honorem non habet. Cum autem venisset in Galilæam», inquit, «susceperunt eum Galilæi, visis omnibus signis quæ fecit Hierosolymis in die festo: et ipsi enim venerant in diem festum. Venit ergo», inquit, «iterum in Cana Galilææ, ubi fecit de aqua vinum. Erat autem quidam regulus, cujus filius infirmabatur in Capharnaum. Hic cum audisset quia Jesus advenit a Judæa in Galilæam, abiit ad eum, et rogabat ut descenderet et sanaret filium ejus incipientem mori» (*Ibid.*, 43). Quem statim virtute sermonis sui, tamquam medicus cœlestis, cum sanasset absentem, taliter sanctus evangelista conclusit: «Hoc iterum secundum signum fecit Jesus, cum venisset a Judæa in Galilæam» (*Ibid.*, 54). Ergo ut ad interpretationem nominum, rationemque figuralem redeam; in Cana Galilææ, id est in possessione Gentium, spirituales sub Christi præsentia nuptiæ celebrantur. Propheta ex ejus persona loquente ad Ecclesiam in Canticis Canticorum: «Veni a Libano, sponsa: veni a Libano» (*Cant.*, 4); id est a thurificatione illa gentili. Nam Libanum thus interpretamur ex græco, quod magi illi ex Gentilitate venientes (*Matth.*, 2). Christo potius offerendum esse crediderunt. Libanus denique et mons esse arduus apud Phœnices cernitur, superbo imperio Gentium comparatus: unde vel maxima sponsa evocatur Ecclesia, audiens vocem Christi dicentis: «Veni a Libano, sponsa: veni a Libano» (*Cant.*, 4); id est venies, et transibis ab initio fidei, «capite Sanir, et Hermon: et a cubili leonum, a montibus leopardorum»; scilicet ut horrentis idololatriæ silvas deserens, et stabula immanium ferarum, dæmonum quip-

pe cubilia, derelinquens, ad omnipotentis Dei cultum properet, ejusque complectatur fidem qui eam divini amoris gratia sponsam vocare dignatur. Sed dicat aliquis : Si Deus, juxta Apostoli doctrinam, «omnes homines vult salvos fieri, et ad notitiam veritatis venire» (I *Tim.*, 2) ; cur apud Gentes potissimum in consummatione sæculi istæ salutares nuptiæ celebrantur, et superioris ævi plebes divino non sunt copulatæ conjugio? Ostendam tibi, dilectissime, et ipsum protoplastum Adam divinæ familiaritati fuisse conjunctum, perceptis ab ipso sponso imaginis divinæ insignibus, sapientiæ, et intellectus, vitæque perpetuæ ornamentis. Sed postquam lenocinante diabolo fides est adulterata mandati, immortalitas pariter cum libertate divini amoris ablata est : fuit tamen usque ad diluvium, et usque ad ipsam Legem, justorum quorumdam redivivus amor erga Deum, et Dei erga paucos sanctos reformata conjunctio. Verum quia præter raros quosque, ut prædixi, sanctos, fornicabatur omnis terra a Domino, et vesana libidine innumeros sibi idolorum deos generatio humana conjunxerat, elegit continuo Deus stirpem justi seminis Abrahæ ; et legitimas conjunctionis tabulas digito suo præscriptas, inter se et illam plebem, Moysi ministro firmavit (*Exod.*, 20). Exinde illa plebs divina præcepta concipiens, et fœcunda prole sanctorum, cœpit Deo, cujus copulam meruerat, esse charissima. Sed processu temporis, nimium sibi de Dei amore præsumens, per delicias ad luxuriam declinavit, et per luxuriam ad contemptum, rebellionemque prorupit; itaque verberata est et frequenter, et varie, quod adulteriis succubuerit dolorum. Nam sæpe gladio, sæpe captivitati est tradita, sed, sicut scriptum est, noluit recipere disciplinam; propter quod ad am De us loquitur per Prophetam : «Non vocaberis ultra mollis

et delicata : sed sede», inquit, «in terra, et accipe molam, et mole» (*Is.* 47). Et quid post hæc omnia? «Apparebunt», ait, «opprobria tua». Et iterum conqueritur de ea Dominus apud Prophetam : «Vidisti», inquit, «quæ fecit mihi habitatio domus Israel? abiit super omnem montem excelsum, et subtus omne lignum nemorosum, et fornicata est illic in idolis: et mæchabatur», inquit, «lignum et lapidem. Et dixi, postquam hæc omnia fornicata est: Revertere ad me : et non est conversa. Et dimisi eam, et dedi ei libellum repudii» (*Jer.*, 3). Fugiamus, obsecro, ab idolis, ne repudiati similiter mereamur audire. Quem tamen acceperit Judæa plebs libellum repudii, audiamus : «Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis Prophetas, et lapidas eos qui ad te mittuntur, quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta» (*Matth.*, 23). Post passionem quoque Domini plenior libellus repudii ab Apostolis datur Synagogæ Judæorum, cum dicitur : «Vobis oportebat primum annuntiari verbum Dei: sed quoniam repulistis illud, et indignos vos judicastis æterna vita, ecce convertimur ad Gentes, sicut mandatum est nobis» (*Act.* 13). Deserta igitur ac repudiata Judæorum plebe, nostra ex Gentibus sumitur in conjugium plebs : «Vocabo» enim «non plebem meam, plebem meam ; et non dilectam, dilectam» (*Osee*, 2). Prædixerat Dominus per Prophetam sane, quoniam primo die sub mandato, et secundo sub Lege, celebratæ, ut exposui, nuptiæ fuerant. Ideo sanctus evangelista non absolute ait, «die tertia nuptiæ fiebant»; sed conjunctione præposita loquitur, «et die tertia nuptiæ fiebant in Cana Galilææ: et erat mater Jesu ibi» (*Joan.*, 2). Ubi? utique apud Gentes; nam beatam Mariam constat de gente Moabitarum ex matre

traxisse originem. «Booz» enim «genuit Obed ex Ruth», utique illa muliere Moabitide. «Obed autem genuit Jesse: Jesse genuit David regem» (*Matth.*, 1); de cujus semine nascitur Joseph, cui desponsata virgo Maria (ejusdem quippe tribus, quia aliter non licebat) quæ genuit Jesum, qui dicitur Christus. Ibi ergo erat mater Jesu: «vocatus est autem et Jesus, et discipuli ejus ad nuptias» (*Joan.*, 2). Magnum mysterium pietatis! Ipse qui sponsus est, invitatur: invitatur autem vocibus Prophetarum ita precantium: «Domine, inclina cœlos tuos, et descende» (*Ps.* 143). Et iterum: «Excita potentiam tuam, et veni, ut salvos facias nos» (*Ps.* 79). Et his multæ sunt orationes consimiles suppliciter invitantium Prophetarum. Invitantur etiam sancti una cum Christo discipuli, velut amici fideles ejusdem sponsi cœlestis, cum dicitur per Prophetam: «Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum» (*Ps.* 18). Nam Spiritu sancto repleti (*Act.*, 1), linguis erant variarum Gentium locuturi. Unde spiritus prophetalis ea quæ indubitanter futura erant, quasi jam facta pronuntians, addidit: «In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum» (*Ps.* 18). Et ut ostenderet clarius, qui essent isti, et cujus essent præcones, adjecit: «In sole posuit tabernaculum suum: et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo». Deinde sequitur evangelistæ narratio: «Et vinum non habebant» (*Joan.*, 2). Quod consummatum erat vinum nuptiarum, quia vinum sancti Spiritus non haberent Gentes evidenter expressit. Quod autem dicit, «quia consummatum erat vinum nuptiarum», id est defecerat; non absolute dixit, ut tu credas his forsitan defecisse quibus adhuc datum non fuerat. Nec enim dixit, «defecerat eis vinum nuptiarum», sed, defecisse tantummodo ait, vinum nuptiarum;

tamquam si diceret nuptiale. Quapropter defecisse intelligitur vinum, non istarum, sed præcedentium nuptiarum; defecerat enim nuptiale vinum Spiritus sancti, cessantibus Prophetis qui ministraverant in populo Judæorum. Omnes enim Prophetæ, et Lex, usque ad Joannem prophetaverunt; nec erat quisquam qui spirituali vino Gentes potare sufficeret sitientes: sed exspectabatur Dominus Jesus, qui novo vino utres per Baptismum novos impleret. Nam «vetera», inquit, «transierunt: ecce facta sunt omnia nova» (*Matth.*, 9; II *Cor.*, 5). Sic tamen facta sunt omnia nova, ut origo maneret ex veteri, cum non ex nihilo vinum, sed ex antiquo aquæ gignitur elemento. Nec Legem litteræ existimes esse temnendam, unde Spiritus sanctus, Jesu operante, per fideles ministros hauritur; et idcirco in diluvio antiquo homines perierunt, et nunc in Baptismo renascuntur; quia «littera occidit, spiritus autem vivificat» (II *Cor.*, 3). Sola quippe interficit littera, et Spiritu sancto temperata regenerat. Perisse autem constat in illo diluvio omnes ipsius temporis homines, præter eos qui intra Arcam (*Gen.*, 7), quæ typum gerebat Ecclesiæ, reperiri meruerunt. Nam similiter etiam nunc omnino salvi esse non poterunt qui ab apostolica fide et ab Ecclesia catholica fuerint alieni. Elaboret ergo omni studio unusquisque vestrum permanere in domo Domini, exercens opera perceptæ gratiæ congrua. Oportet enim, in novum renatos hominem a peccatis pristinis jam cavere. Servate, quæso, utres novos, neophyti; ne vitam veterem repetentes, vinum novum disrupti perdatis; «rumpet» enim «vinum novum utres veteres, et vinum effundetur, et utres peribunt» (*Mac.*, 2; *Luc.*, 5). Custodite igitur regenerati hominis integram novitatem, et cœleste vinum in vestris utribus conservate, ut vos ipsa

fides custodita conservet per Salvatorem generis humani Christum Jesum Dominum Deum nostrum, regnantem cum Patre, et cum Spiritu sancto, ante omnia, et nunc, et semper, et in cuncta sæcula. Amen.

DE EVANGELII LECTIONE SECUNDUS.

Explanavimus hesterno die charitati vestræ ex lectione evangelica quæ Salvatorem nostrum perhibet de aqua vinum fecisse in nuptiis, primum juxta historiam gesti, quam ob causam ire dignatus sit: deinde secundum spiritalem cœlestis mysterii intellectum, quid esset dies, et quis esset primus dies, qui secundus, qui tertius, quæ nuptiarum ratio, qui sponsus ille esset, quæve illa sponsa, qui locus ubi fiebant illæ nuptiæ, et quod non primæ illæ nuptiæ factæ sint, et quamobrem ibi fuisse dicta sit Mater Domini: Jesu deinde cur ipse sponsus invitetur ad nuptias, vel a quibus; quomodo etiam discipuli pariter invitentur: deinde quid esset illud vinum quod non habebant, et quæ fuerit vini nuptialis defectio; et quemadmodum repudiata ob idololatriæ adulterium plebe Judaica, Ecclesia Gentium divino fuerit amor, conjuncta. Unde cavendum nobis est, omni genere charissimii, ne aliquo rursus idololatriæ contagio violemur, et non solum repudiari, sed et damnari in perpetuum mereamur; quoniam «si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est», ait Apostolus, «quod estis vos»: cavete attentius, «ne sicut serpens decepit Evam astutia sua corrumpantur sensus vestri a castitate, quæ est in Christo Jesu» (I *Cor.*, 3), sicut admonet idem beatissimus Paulus (II *Cor.*, 11); et repellamur ab eo qui nos dilexit, et dedit pignus sancti Spiritus in cordibus nostris. Teneamus ergo gratiam Spiritus sancti, largo munere Sponsi cœlestis infusam, ne ad inopiam pristinam revertamur. De qua inopia tunc in ænigmate ait Mater

Domini ad eum, «vinum non habent» (*Joan*, 2). Sed jam quid Dominus ei responderit, attonitis mentibus audiamus. Ait illi Jesus: «Quid mihi et tibi est, mulier? nondum venit hora mea.» Juxta intellectus simplicis rationem probare suffecerit, beatam Mariam virginem sexus causa mulierem nuncupatam, sicut in Genesi de Eva scribitur: «Et injecit Dominus soporem in Adam; et obdormivit: et sumpsit unam de costis ejus, et supplevit carnem in loco ejus. Et ædificavit Dominus Deus costam, quam sumpsit ab Adam, in mulierem: et utique in virginem figuravit illam, et adduxit eam ad Adam. Et dixit Adam: Hoc nunc os de ossibus meis, et caro de carne mea: hæc vocabitur virago, quia de viro suo sumpta est.» (*Gen.*, 2). Sed dicat fortasse aliquis parvæ fidei, ac parum prudens, virginem quidem Mariam non ex viro concepisse Christum, sed de Spiritu sancto, ut in Evangelio (*Luc.*, 1) ad eam loquitur archangelus Gabriel; nato tamen Christo virginem dici ultra non posse quam constet edidisse partum; et ideo non dixisse Chistum, «Quid mihi et tibi est, virgo»? sed «quid mihi et tibi est, mulier»? Audi ergo divinam rationem spei communis, ac vitæ. Nascitur Christus non sibi, sed nobis. Nascitur enim qui semper erat: nascitur qui in principio erat et Filius Dei, et Verbum Dei, et Deus. Hic ideo prope finem sæculi ex Virgine natus est, «ut Verbum caro factum habitaret in nobis» (*Joan.*, 1), permanens tamen Deus esse, quod semper. Nascitur autem Filius Dei in homine, ut vel ita conditorem suum intueri caperet mundus: et nascitur de Spiritu sancto ex Virgine, ut hominem, quem de limo terræ plasmaverat, sancto Spiritu ex massa eadem reformaret. Si credimus conceptum Virginis, credere debemus et partum: utrumque impossibile videtur homini, sed est omnipotentiæ

divinæ parvum. Quid enim Deo magnum (ut omittam sublimiora ejus opera) qui ex nihilo fecit terram, et de terræ, limo carnem, et de carne viri feminam? ita ut neque pars reliqua terræ aliud esset quam fuerat; neque Adam minus haberet quod Deus abstulerat; neque femina hoc esset, tantum quod ex viro sumptum fuerat. Integer Adam ossa sua, et carnem recognoscit in femina, dicens: «Hoc nunc os de ossibus meis, et caro de carne mea» (*Gen.*, 2); et tu non vis, ut eum qui hæc operatur, integra Virgo filium recognoscat? Qui sine corruptela matris conceptus creditur, cur non etiam sine corruptela editus præsumatur? incorrupta Virgo peperit, quod intacta Virgo concepit. Integritatem nascendo violare non potuit, qui venerat redintegrare naturam. Cujus facti fidem si quis adhuc terrena cogitatione depressus, sensuque carneo præpeditus, tardiore gradu sequitur, ac de Dei omnipontentia infideli corde cunctatur, discat ex Evangelio Joannis (*Joan.*, 20), eumdem Deum post resurrectionem suam, bis ad Apostolus, ubi erant in domo congregati propter metum Judæorum, clausis utique januis introisse: et certo introgressus. Ne autem non in carne vera esse, sed in phantasmate putaretur, manus suas cæteraque membra Thomæ apostolo attrectanda ingerit dubitanti. Similiter et in Evangelio beati Lucæ simul discipulis omnibus contestatur ingresus: «Palpate me et videte, quoniam spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere» (*Luc.*, 24). O miranda fides! reseratæ non sunt januæ, et ipse intrinsecus cum vero corpore apostolicis non solum videtur oculis, sed et manibus pertractatur! Veritas mirabilis facti, cujus rationem non nisi sola fides assequitur, omnipotentiam clamat auctoris: nec ideo negabitur factum, quia magnitudinem divini operis pusillitas mentis humanæ non te-

nuerit. Eadem ergo divinitatis virtute per inviolabilem feminam, mundi hujus intravit hospitium, claustrum virginei pudoris etiam nascendo conservans, qua et post resurrectionem januis obseratis, domum potuit corporeus introire. Illud etiam quæstioni huic solvendæ quam maxime congruit, quod Apostolus Christum memorat «edictum de muliere, factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant, redimeret» (*Gal.*, 4). Utique ut sic illa, cum Virgo sit, mulier appelletur, veritate sexus, non detrimento integritatis; quomodo Deus Dei Filius ob dispensationem salutis nostræ sub Lege factus esse prædicetur, cum dator ipse sit Legis. Hoc totum pro beatitudine Mariæ dixerim, cum illam Christus mulierem nuncupaverit, quæ divino partu sic cœpit esse mater, ut virgo sacratior permaneret. Quod vero ait: «Quid mihi et tibi est? nondum venit hora mea» (*Joan.*, 2); non mihi videtur ista responsio ad illam suggestionem Mariæ sensibiliter convenire, nisi in mysterio locutus esse spiritualiter Dominus dicatur; ut quoniam vinum Spiritus sancti ante passionem Christi, ac resurrectionem gentibus dari non poterat (evangelista testante, «nondum erat Spiritus datus, quia Jesus necdum fuerat glorificatus» [*Joan*, 7, 39]), merito tunc inter initia signorum matri responderit: «Quid mihi et tibi est, mulier? nondum venit hora mea»; tamquam si diceret: Quid tam præpropera est tua, o mulier, suggestio, cum hora passionis meæ nondum advenerit, qua perfectis omnibus vel doctrinæ, vel operationum divinarum virtutibus, pro vita credentium mori disposui? Post passionem resurectionemque meam, cum ad Patrem rediero, tunc eis donabitur vinum Spiritus sancti. Quapropter et ipsa beatissima, agnito responsionis hujus profundo mysterio, intellexit, non suggestionem suam præsentem aspernanter acceptam, sed

secundum illam spiritualem rationem in mysterio tunc dilatam. Cæterum numquam mandaret ministris, «Quodcumque dixerit vobis, facite» (*Joan.*, 2), nisi Spiritu sancto post partum divinum plena, non solum responsionis Christi virtutem cognovisset, verum etiam faciendi ab eo tunc ex aqua vini universum ordinem prævidisset. Quid enim lateret Sapientiæ matrem, capacem Dei, ædem dignissimam tantæ virtutis? Veritate facti historialiter approbata, figuras nunc spiritualiter propositas persequemur; sicut enim intellexisti sponsum et sponsam, diem et dies, nuptias et locum, indigentiam vini et cujus vini; ita etiam matrem Domini figuraliter accipe, sanctorum Patriarcharum, et Prophetarum, justorumque omnium plebem, unde originem carnis nostræ idem Dominus traxisse in Evangelio perhibetur (*Matth.*, 1). «Liber» enim «generationis Jesu Christi» scribitur «filii Abraham», et sequentium reliquorum. Hæc ergo mater Domini, generatio Patriarcharum et Prophetarum intercessit pro nobis gentibus apud æternum Filium Dei, et suum secundum carnem natum, ut donaret nobis indigentibus cœletis vini lætitiam. Sunt autem similia illis dictis quæ Apostoli suggerentes pro Chananæa, gentili quippe muliere, audierunt: «Non est bonum tollere panem filiorum, et dare canibus» (*Matth.*, 15), id est Gentilibus qui prius in superstitione positi, canum more consueverant immundum sanguinem idolothytarum lambere victimarum, contra Dominum Deum non agnitum ore rabido oblatrantes. Nam canes eramus nos quondam Gentes, et filii erant aliquando Judæi; et idcirco nolebat Dominus tollere panem filiorum, et dare canibus: sed postquam panis ipse cœlestis «in sua venit, et sui eum non receperunt»

(*Joan.*, 1); postquam cognoscitur idem Dominus noster ab Gentibus quondam canibus, et blasphemo ore contra eum latratur a filiis; postquam Pilato resistenti ne Christum, qui rex eorum crederetur, crucifigendum pronuntiaret, pariter clamaverunt, «nos non habemus regem, nisi Cæsarem» (*Joan.*, 19); causatur de illis iterum sic per Prophetam Deus: « Filios genui, et exaltavi, ipsi autem me spreverunt» (*Is.*, 1). Sed «convertentur ad vesperum», quomodo Propheta ait, «et famem patientur ut canes» (*Ps.* 58). Convertentur quippe et ipsi Judæi, sero tandem, ad vesperum scilicet mundi. Nam scriptum est: «Si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena maris, residui salvabuntur» (*Is.*, 10; *Rom.*, 9, 27; *Osee*, 1, 10): et apostolus Paulus cæcitate percussum fatetur populum Judæorum, donec introeat Gentium plenitudo (*Rom.*, 11, 25). Convertentur autem in consummatione sæculi, et famem verbi Dei patientur ut illi canes qui cupiebant saturari de micis cadentibus de mensa dominorum suorum (*Matth.*, 15). Adoptantur igitur Gentes, prius canes, in filios, et filii canibus comparantur: belluæ quippe sunt omnes increduli, non natura, sed moribus; quoniam «homo in honore constitutus non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis» (*Ps.* 48). Licet ergo Judæi, majore cum scelere, sacrilegis olim Gentibus similia perpetrassent; Christus tamen eos quos non jam suo, sed Patrum justorum merito, diligebat, licet jam indignos, adhuc tamen ut converteret, filios appellabat (*Matth.*, 15), et paterna pietate misericors nolebat relinquere. Nolebat se panem cœlestem, vitæ principem, ab ipsis cito subtrahere, et Gentibus commodare; donec pertinax fides Gentilium illorum perfidiam confutaret, et donec ipse in carne adveniens doceret eos et instrueret verberaret curatio-

num beneficiis: quia ingrati exsisterent, judicaret divinis virtutibus: quia flecti ad fidem negligerent, condemnaret: et ita demum consummata in Passione sua eorum nequitia, post resurrectionem propriam migraret ad Gentes, quibus se ipsum panem vitæ tribueret, et per aquam Baptismatis poculum sancti Spiritus propinaret. Jam vero quibus ministris dicat mater ista Domini Jesu, «quodcumque dixerit vobis, facite» (*Joan.*, 2); et quid imperatum, quidve factum sit, videamus. Illuminante oculos cordis nostri ipso Domino Salvatore, quid lumen est æterni luminis coæternum, præter beatam Mariam proprie matrem, cognovimus, sanctorum Patriarcharum et Prophetarum plebem, originis Christi causa, esse matrem, quæ legatione apud eum functa sit pro nostra inopia: nunc advertamus, quibus ministris loquatur, «quodcumque dixerit vobis facite». Ministros autem non illos secundum rei gestum solos accipio qui tunc in illo nuptiarum convivio ministrabant; sed juxta spiritalis convivii rationem, primo ministros novi Testamenti intelligo esse Apostolos; deinde apostolicos sacerdotes, quibus et Lex, et omnis sanctorum Prophetarum doctrina insinuat, ut quidquid præceperit eis Dominus Jesus, obsequio prompto perficiant. Jam quid ab illo jubeatur ministris, sequens loquitur sermo. Interim quid evangelista interloquatur, ausculta: «Erant, inquit, ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Judæorum capiente singulæ metretas binas, vel ternas» (*Joan.*, 2). Nuptiæ istæ quamvis in Galilæa Gentium gererentur, et haberent figuram quam diximus, tamen Judæis tunc agebantur; et erant ibi vere hydriæ sex positæ secundum purificationem Judæorum, capientes singulæ metretas binas, aut ternas. Nam Judæi id moris habebant, ut priusquam sinagogam ingrederentur, vel de

publico regresi domum priusquam pranderent, cutem corporis sui aqua abluerent. Erat autem mensura aquæ ad abluedum corpus sufficiens vel duæ metretæ, vel tres pro quantitate scilicet magnitudinis corporum. Non possum parcere transiens purificationi Judæorum immundæ. Lavant polluta corpora, abluta statim polluunt: semper lavant, semper impuri sunt; et, ut dici solet, laterem lavant. Illum laterem quem paraverant in Ægipto Pharaoni diabolo (*Exod.*, 1), exhibentes seipsos arma iniquitatis peccato, ad constructionem hostilium civitatum. Terrei enim sunt, et igneo Spiritus sancti calore nequaquam solidati. Quapropter usquequo deliquescant in mortem, laterem suum non desinunt lavare polluendum. Quinimo porcorum more, de aqua in cœnum redeunt. Isti sunt porci quos iratus Dominus legioni dæmonum tradidit (*Matth.*, 8), ut præcipitarentur in lacum morte necandi perpetua. Fugite immunditia exemplum, neophyti, nec pœnæ participes exsistatis. Unum Baptisma nobis Apostoli juxta divinam sententiam decreverunt; ait enim: «Qui biberit ex ista aqua, non sitiet in æternum» (*Joan.*, 4). Abluti semel estis Baptismo salutari: nolite de fonte in cœnum regredi; servate donatam munditiem. Non potest iterari quod semel est amissum.

Sed jam videamus, quæ sint apud Gentes per allegoriam sex illæ hydriæ lapideæ, capientes singulæ metretas binas, vel ternas. In unoquoque hominum sex quædam inesse, numerantur: visus oculorum, auditus aurium, odoratus narium, loquela oris, attrectatio manuum, incessus pedum. Haec omnia, cum essemus Gentes, lapidea erant in nobis, et mortua, sicut sanctus propheta David execrando testatur: «Simulacra Gentium argentum et aurum» (*Ps.* 113). Studio tacuit cæteras viliores

materias metallorum, ut in pretiosis multo magis damnaret et vilia. Simulacra ergo Gentium ut quo sensu vituperata sunt, edicamus, quando satis opulentos fabricatores habuerunt: Erunt, inquit, insensibilia metalla, «argentum et aurum, opera manuum hominum. Os habent, et non loquentur; oculos habent, et non videbunt; aures habent, et non audient; nares habent, et non odorabunt; manus habent, et non palpabunt; pedes habent, et non ambulabunt» (*Ibid.*). Et quid? «similes illis fient qui faciunt ea; et omnes qui confidunt in eis». Ergo cum confideremus in idolis, erant in nobis isti sensus sex, juxta sententiam prophetæ, emortui atque lapide, sine officio competenti, sine motu congruo; at ubi in Deum vivum a simulacris mortuis conversi credidimus, vivificati sumus, audientes ab ipso, «quia ego vivo, et vos vivetis» (*Joan.*, 14, 19). Et iterum: «Ego sum resurrectio, et vita; qui credit in me, et si mortuus fuerit, vivet: et omnis qui vivit», id est qui jam credit, si usque in finem crediderit, «non morietur in æternum» (*Joan.*, 11). Conversi igitur ad fidem, et vivificati per Baptismum, oculos levamus ad Dominum, odorem notitiæ ejus insatiabili spiritu trahimus, tacitoque testamur affectu, quoniam «odor unguentorum tuorum super omnia aromata» (*Cant.*, 4). Lectiones divinas aure percipimus, ore Dominum confitemur, laudamus, benedicimus, obsecramus; manus supplices ad cœlum tendimus, pedimus ad ecclesiam currimus, et unam Trinitatis Deitatem flexis ad terram genibus adoramus. Vocatis ergo Jesus ministris, Apostolis videlicet, et eorum successoribus qui sunt per singulas Ecclesias sacerdotes, dicit eis: «Implete hydrias istas aqua» (*Joan.*, 2); hoc est: «Baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæ ego

mandavi vobis» (*Matth.*, 28). Et plane quia audierant iidem ministri dicentem venerabilem Mariam: «Quodcumque dixerit vobis, facite»; impleverunt eas usque ad summum: plenitudine quippe doctrinae infusum Baptisma cumulantes. Bene autem dixit, «vocatis ministris»; nam «Paulus vocatus apostolus, segregatus in Evangelium Dei» (*Rom.*, 1) est: similiter et omnes Apostoli vocati sunt: «Venite post me, et faciam vos piscatores hominum» (*Matth.*, 4). «Quos» enim «prædestinavit, hos et vocavit: et quos vocavit, hos et justificavit: quos autem justificavit, hos glorificavit» (*Rom.*, 8). Vocatis igitur Jesus ministris injunxit opus celebrandi Baptismatis. Nec illud in postrema parte hujus sermonis prætereo, quod istæ hydriæ nostræ capientes esse dicuntur singulæ metretas binas, vel ternas. Super hoc aliqui nostrorum dixerunt, metretas duas, vel tres, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum: et quosdam quidem ex Gentibus baptizandis Patris, et Filii tantum scientiam posse capere, quosdam vero capaciores etiam Spiritus sancti: sed ego arbitror, quod qui Spiritum sanctum non capit, neque Filium capiat, neque Patrem. Neque enim baptizari quis potest, nisi in integram atque inseparabilem Trinitatem, quoniam «nemo confitetur» proprietate naturæ esse, ut oportet, «Dominum Jesum Christum, nisi in Spiritu sancto» (I *Cor.*, 12). Et, «nemo vadit ad Patrem, nisi per Filium» (*Joan.*, 14), ut ipse testatur: «Nemo venit ad Filium, nisi Pater eum pertraxerit» (*Joan.*, 6). Igitur qui unam Trinitatis adorandæ personam minuerit, denegavit integram Trinitatem. Ergo cum non sit plus et minus in confessione fidei, quæ traditur per Christi ministros in sacramento Baptismatis, videamus, hydriæ nostræ quas metretas singulæ capiant, vel binas, vel ternas. Sanctus apostolus Paulus

scribens ad Corinthios, inter cætera spiritualium genera virtutum, quæ aboleri profectu meliorum necesse sit, mansura in æternum tria hæc perhibet, spem, fidem, et charitatem. «Manent», inquit, «spes, fides, et charitas: tria hæc: major autem horum est charitas» (I *Cor.*, 13). Fides est, qua Trinitatem unius substantiæ confitemur: spes est, qua resurrectionem carnis, et præmia pro meritis futura speramus: charitas est, qua ita Christum diligimus, ut pro ejus nomine interfici æquo animo patiamur. Sed quia omnes in fide apostolica baptizati, credunt quidem in Trinitatem, et sperant futura, non tamen omnes cum sancto Apostolo ex affectu dicere ausi sunt: «Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius» (*Rom.*, 8)? idcirco quædam hydriæ nostræ binas metretas capiunt, quædam vero etiam ternas. Largiatur autem Dominus Jesus dives in omnes, et super omnes qui invocant eum, ut ternas metretas, perfecti in charitate ejus, etiam sine aperto persecutionis prælio capiamus; ut in dilectione Dei paratis mentibus ad omnem præsentium pœnarum tolerantiam, constantes possimus ex occulti certaminis triumpho illustrem coronam victricis conscientiæ promereri. Ergo postquam beatissimi Apostoli (*Act.*, 2, 6), fidelium ministrorum functi officio, repleverunt hydrias credentium populorum aqua venerandi Baptismatis, et Dominus Jesus invisibili virtute hanc aquam convertit, in vinum, ita ut baptizati ab illis, confestim divini Spiritus in se operantis saporem repentina linguarum gratia testarentur; ex quibus prior Stephanus martyr plenus gratia et veritate faciebat signa, et prodigia magna in populo, in nomine Domini nostri Jesu Christi. «Tunc ait ipse Dominus Jesus iisdem ministris: Haurite nunc,

et ferte architriclino. Et tulerunt. Ut autem gustavit architriclinus», inquit, «ex aqua vinum factum, et nesciebat unde esset, ministri autem sciebant, qui hauserant aquam; vocat sponsum architriclinus, et dicit ei: Omnis homo prius vinum bonum ponit, et cum inebriati fuerunt, id quod deterius est: tu servasti bonum vinum usque modo» (*Joan.*, 2). Explanemus primum facti ipsius historiam, et ita ad propositam rationem spiritualis intelligentiæ redeamus. Nuptiæ apud Judæos cum fierent, unus (quantum traditione comperimus) dabatur de sacerdotali ordine, qui morem disciplinæ legitime gubernaret, pudorisque curam gereret conjugalis; simul etiam conviviorum apparatui ministros, atque ordinem dispensaret, et pro hoc officio architriclinus, id est triclinii præpositus, dicebatur. Huic ergo gustum vini ex aqua facti jubentur conviviorum ministri portare. Gustat architriclinus, nesciens unde esset; et, vocato sponso, laudat ei saporem vini usque in illud temporis reservati. His omnibus gestis probatur virtus Salvatoris in hoc etiam signo non phantasma fuisse, sed veritas; quando præpositus convivii non modo vinum, sed et bonum vinum testatur esse quod ei gustandum ministri, Domino jubente, portaverunt. Jam nunc ad spiritales lineas recurrentes, quis iste sit architriclinus advertamus. Architriclinum puto esse beatissimum Moysen, virum de tribu Levi, fidelem Dei dispensatorem in tota domo ejus; qui non solum in illis antiquis nuptiis illius plebis Israel quæ repudiari postea meruit, præpositus fuit, sed etiam in istis quæ celebrantur in Gentibus. Quis enim nostrum sine architriclino Moyse discere potuit, quoniam Dominus Deus noster, Deus unus est, et non dii? Et ne absolutum putes esse quod dicitur unius Deitatis, ab ipso ibi Trinitas prædicatur siquidem

Dominum dicit Deum et Dominum. Non enim simpliciter dixit: «Audi, Israel, Deus tuus unus est»: sed quid? «Audi, Israel, Dominus Deus tuus Dominus unus est» (*Deut.*, 6); hoc est dixisse, unus est in Trinitate Deus, una est Divinitas, ac dominatio Trinitatis, manente vera distinctione subsistentium personarum. Sicut etiam duæ alæ Seraphim, imaginem gerentes tam Legis et Prophetarum, quam veteris et novi Testamenti, hymnum referunt adorandæ Trinitatis, et jugiter clamant: «Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Dominus», non «Domini» (*Is.*, 6): neque enim recipit pluralem numerum; Patris et Filii, et Spiritus sancti una eademque Divinitas. Deinde quis nostrum, ut dixi, sine architriclino Moyse cognoscere valuit, quod in principio fecerit Deus cœlum, et terram, et mare, et omnia quæ sunt in eis; et unde homo figuratus sit vir, unde etiam femina, ex quibus universa generis humani propago multiplicata noscatur? Deinde quæ fuerit prima indulti beatitudo paradisi, quod exordium culpæ hominis Deum provocantis offensa; denique quænam generationes fuerint justorum, quæve iniquorum; et cur, vel quando diluvium, et cætera quæ in Lege scripta sunt Moysi, acciderint; et, ut breviter dicam, cujus nostrum anima divino Amori, et Sponso cœlesti Christo conjungi promeruit, sine hujus architriclini apparatu? Ipse enim Moyses qui prænuntiaverat adventum Christi populo Israel, dicens: «Prophetam suscitabit Dominus Deus noster de fratribus vestris, sicut me: illum audite per omnia quæcumque locutus fuerit ad vos. Erit autem omnis anima, quæcumque non audierit Prophetam illum, disperiet de plebe» (*Deut.*, 18). At ubi vidit, illos contra Christum, quem prædicaverat, repugnare, contulit se ad Gentes, et una cum sanctis Apostolis exprobrat populo

Judæorum: «Vobis oportebat, prius annuntiari verbum Dei, sed quoniam respuistis illud, et indignos vos judicastis æterna vita, ecce convertimur ad Gentes; sic enim mandavit nobis Dominus (*Act.*, 13): Posui te in lucem Gentium, ut sis ad salutem usque ad ultimum terræ» (*Is.*, 49). Ergo posteaquam de aqua vinum fecit in nobis Dominus Jesus, «ut ostenderet», sicut ait Apostolus, «divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ» (*Rom.*, 9); et baptizatos quosque sancti Spiritus sapore condivit, aquam legalis litteræ per corda credentium convertens in sapientiam spiritualem; tunc ait ministris: «Aurite nunc, et ferte architriclino» (*Joan.*, 2). Hauriunt Apostoli de hydriis baptizatorum Gentilium Evangelici vigoris spiritalem saporem simul et gratiam: saporem in fide, gratiam coloris in opere: unum sentitur, alterum cernitur; et portant ad Moysen. Quis enim sacerdotum ministrantium Christo, non omnem novi testamenti sapientiam cum Lege conferat Moysi: quod ipsum Dominum et mandasse audiat, et fecisse perspiciat? Nam cum leprosum virtutis suæ attactu mundasset, illico eum transmisit ad Legem, dicens: «Vade, ostende te sacerdoti, et offer pro emundatione tua munus, quod præcepit Moyses in testimonium illis» (*Matth.*, 8). Gustavit architriclinus occultum Christi a sæculis sacramentum, «quod aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, sicut nunc revelatum est sanctis ejus Apostolis et Prophetis in Spiritu. Esse Gentes cohæredes, et concorporales, et participes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium: cujus factus sum ego», inquit Paulus, «minister» (*Ephes.*, 3). Participes igitur factæ sunt Gentes per unumquemque Apostolum Evangelicum ministrum, promissionis Dei in Christo: illius nempe promissionis quam priores consecuti sunt

ipsi Apostoli, qui postea cæteris ministrarent. Nam cum conversaretur cum illis Christus post resurrectionem suam per dies quadraginta, sicut in principiis Actuum Apostolorum Lucas evangelista testatur: « Præcepit eis ne ab Hierosolymis discederent, sed exspectarent promissum Patris, quod a me audistis, inquit; quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem Spiritu sancto baptizabimini non post multos hos dies» (*Act.*, 1). In Evangelii quoque sui fine ita eumdem Dominum loqui ad ipsos Apostolos memorat: «Ecce ego», inquit, «mitto promissionem Patris mei in vos: vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ab alto» (*Luc.*, 24). Quamquam ergo nesciat architriclinus Moyses, ex Baptismatis dono tantam gratiam fuisse collatam, quam non ignorabant Apostoli, qui fuerunt ministri sermonis; admiratus tamen saporem Spiritus sancti hydriis inesse Gentilium, laudat sponsi munificentiam, qui tale vinum servaverit Gentibus. Quod vinum anterioribus nuptiis Judæi habentes, non ad salubritatem suam biberunt, sed inebriati sunt, et perniciosa gravedine sauciati; imbecilliores quippe mentibus, et virtutem divini Spiritus non ferentes: qui autem robustus in fide est, repletus Spiritu sancto, non inebriatur. Ideo enim præclarum est proculum Dei inebrians (*Ps.*, 22), quoniam sobrias efficit bibentium mentes divini potus ebrietas; unde Apostolus ait: «Nolite inebriari vino sed replemini Spiritu sancto» (*Ephes.*, 5). Nam et Stephanus Spiritu sancto plenus non ebrius, «vidit cœlos apertos et Jesum ad dexteram Dei» (*Act.*, 7). Propterea et beatissimus Petrus ebrietatem detestatus est, dicens (*Act.*, 2): «Non enim, sicut vos putatis», inquit, «hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia, sed hoc est quod dictum est per Joel Prophetam: Et erit in novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de spiritu meo su-

per omnem carnem, et prophetabunt filii vestri, et filiæ vestræ: juvenes vestri visiones videbunt, et seniores vestri somnia somniabunt» (*Joel.*, 2). «Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilææ», id est in possessione Gentium ; «et manifestavit gloriam suam, et crediderunt in eum discipuli ejus» (*Joan.*, 2). Nec hoc otiosum est, quod «discipuli» ait, non «Apostoli ». Nam ut multitudinem credentium declaret, discipulorum nomen posuit, non Apostolorum. Sunt enim omnes qui credunt, ejus discipuli; sed, ut ait beatus Paulus, «numquid omnes Apostoli» (I *Cor.*, 12)? Studeamus nunc, et precemur, charissimi, ut post hoc initium signorum quod fecit Dominus Jesus, dando Spiritum sanctum in cordibus nostris, cætera quoque in nobis perficiat signa virtutum ; «alii datur enim sermo sapientiæ, alii verbum scientiæ secundum eumdem Spiritum : alii fides in eodem Spiritu : alii sanitas in uno Spiritu : alii operatio virtutis, alii discretio spirituum, alii prophetia, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur unus et idem Spiritus, dividens unicuique prout vult» (I *Cor.*, 12). «Has igitur habentes promissiones, charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis, perficientes sanctificationem spiritus in timore Dei» (II *Cor.*, 7). Sanctum vero Spiritum idcirco ex propriæ auctoritatis arbitrio distribuere munere cœlestium gratiarum prædicavit Apostolus dicens: «Hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens unicuique prout vult», et non «prout jubetur» (I *Cor.*, 12); ne quis inimica persuasione suspicari audeat in illa Trinitatis adorandæ substantia aliquid esse subjectum, vel minus potens, vel sibimetipsi contrarium; cum sit Patris, et Filii, et Spiritus sancti, una in omnibus et voluntas pariter, et potestas per omnia sæcula. Amen.

SERM.

DE

DIVERSIS CAPITULIS.

DE PARALYTICO.

Memini, me superiore tractatu sanctæ dilectioni vestræ pollicitum, quod, adjuvante Domino, plenius explanaturus essem, quam ob causam unum se opus fecisse Dominus testaretur: unde plebs ignavissima Judæorum scrupulum passa (*Joan.*, 7), et iniquissimo furore succensa, benedictionis datorem maledictis blasphemis pulsavisset, dicens: «Dæmonium habes: quis te quærit interficere» (*Ibid.*)? et insuper vitæ Dominum, nescis tradere supplicio cogitaret. Probavimus quidem istius Evangelistæ testimonio, non unum, sed multa, et innumerabilia a Christo fuisse opera celebrata. Sic enim in fine libri conscribit: «Sunt autem et alia multa quæ fecit Jesus, quæ si scribantur per singula, arbitror nec ipsum mundum capere eos libros qui scriberentur, posse» (*Joan.*, 21). Sed fortasse dicat studiosus auditor: In primis partibus Evangelii loquitur Dominus, «Unum opus feci, et omnes miramini» (*Joan.*, 7): in subsequentibus ille virtutum cumulus celebratur, et idcirco nihil quæstionis super hoc videtur esse relictum. Verum ego ab isto sermone superiora libri hujus dicta recensens, invenio plurima usque in hunc locum Evangelii Christum Deum nostrum miranda opera confecisse. Jam Nathanaelem viderat, priusquam sub ficulnea constitutus a Philippo vocaretur: jam liquorem simplicissimum perlucentis aquæ in colorem saporemque vini, sua potestate converterat: jam reguli filium morientem cœlestis medicus, priusquam visitaret, dum rogaretur, verbo sanaverat. Jam Samaritanæ illius mulieris vitia occulta prodiderat, et confessam

spirituali fonte mundaverat (*Joan.*, 1, 2, 4): jam paralytici membra per triginta et octo annos emortua, unius vocis præcepto curaverat (*Joan.*, 5), vel potius reformaverat. Jam quinque millium hominum famem quinque panibus hordeaceis, et duobus piscibus, satiaverat (*Joan.*, 6), majore miraculo convivium solvens. Amplior enim cibi appositi quantitate reliquiarum cumulus invenitur, tot populorum famelicis cohortibus satiatis. Jam mare pedibus ambulaverat (*Ibid.*, 19), ita ut plantas gradientis tumens unæ non tangeret. Sed in catalogo isto virtutum, adhuc unum fecerat opus, quo frementi contra se imperito populo Judæorum, quasi verisimilem sæviendi aditum dedisse videbatur, quod scilicet paralyticum curasset in sabbato (*Joan.*, 5, 10), cum Lex otium sabbati imperasset. Itaque Christus, qui «Legem» veterem «non solvere» venerat, «sed implere» (*Matth.*, 5), tamquam violati sabbati reus, insectationem perpetitur Judæorum. Cogor hoc loco, fratres charissimi, omissa præsenti lectionis serie, rationem sabbati explanare, ne justa credatur fuisse contra justum persecutio iniquorum. Nam paralyticus ille qui die sabbati a Christo curatus esse memoratur, ideo calumniam patitur a Judæis, quod ipsa die qua sanatus fuerat, lectum suum portare videretur. «Sabbatum est», inquiunt, «et non licet tibi portare grabatum tuum» (*Joan.*, 5, 15). Respondit curatus: «Qui fecit me sanum, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, et ambula.» Et in subsequentibus: «Jesus est», inquit, «qui fecit me sanum.» Rudis adhuc ex infirmitate Judaica, sed jam gratus de salubritate recepta, quoniam non prævalet calumniantibus facti præstare rationem, præcepti atque operis demonstrat auctorem. «Qui fecit me sanum, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, et ambula»; et adjecit: «Jesus

est», inquit, «qui fecit me sanum» (*Ibid.*): vel, filius David est, qui fecit me sanum: vel, filius Joseph, qui fecit me sanum. Hæc enim nomina usitata erant in populo Judæorum tunc temporis de Christo Domino Salvatore. Sed quid? «Jesus est» ait, «qui fecit me sanum»; sciebat enim, utpote Hebræus, nomen «Jesu» ex virtute descendere sanitatis. Salvator siquidem dicitur Jesus, sicut declarat Angelus, cum per somnium de Christo loquitur ad Joseph: «Vocabis», inquit, «nomen ejus Jesum: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum» (*Matth.*, 1). «Ille» ergo, inquit, «me fecit sanum» cujus et nomen salus est. Et quomodo poterit salus præscripta lege prohiberi ne salvet, aut sabbatorum conditione immutari ne salus sit? Videamus tamen, fratres charissimi, si vel ipsa Lex, otio sabbati salutis opus exclusit. «Sex», inquit, «diebus facies opera tua, septimo autem die sabbatum est Domini Dei tui» (*Exod.*, 20). «Non facies in eo ullum opus tuum nisi quod fit pro omni anima.» Proclivum est ex voluntate humanum genus, et maxime Judæorum, ad carnalia opera, potius quam divina; et idcirco constitutus est unus in hebdomade sabbati dies, in quo a carnalibus cessare cogerentur, et vacare solum divinis. Nam neque cibum coquere, neque iter facere in sabbato concedebatur, ne quis, sub prætextu necessitatis humanæ, præponeret terrena divinis. Verum posteaquam Judæi, neglectis spiritualibus negotiis, quæ pro animæ salute Dominus agenda præceperat, omnia legitima sabbati ad otium, luxuriamque contulerant, clamat ad eos continuo Dominus per Prophetam: «Neomenias vestras, et sabbata vestra, et diem magnum non sustineo: jejunium, et ferias vestras, et dies festos vestros odit anima mea» (*Isai.*, 1). «Sabbata», inquit, «vestra», non mea; non enim sunt mea

quæ geritis. Meum jejunium, et mea sabbata, quæ ego servanda præcepi, jejunare jubent a vitiis, cessare ab operibus malis, et bonis actionibus inhærere. At e contrario vestra sabbata, vestraque jejunia, et litibus inquieta sunt, et illecebris, et luxuriis plena. Ipse ergo Legis dator in homine veniens, cum operaretur pro omni anima opera salutis (in sabbato enim docebat quod provida ratione præceperat), nec destruebat Legem, sed potius adimplebat Legem: scriptum est enim. «Non facies ullum opus tuum in sabbato: tuum», inquit, «opus», id est «humanum» (*Exod.*, 20). Et adjicitur, «nisi quod fit pro omni anima», id est ad salvandam animam. Ideoque legimus priores justos in Lege, pro salute animarum sabbatis operatos. Septem diebus Jesus filius Nave, jubente Domino, circuivit civitatem Jerichon, cum Levitis, et sacerdotibus Arcam portantibus Testamenti; et cadunt hostiles muri nutu divino, ut animæ Judæorum de belli discrimine liberentur (*Jos.*, 6). In septem vero diebus etiam sabbatum numerari, a quolibet die computare incipiens, deprehendes. Itaque cum dicitur, «Jesus est qui fecit me sanum» (*Joan.*, 5), admonentur Judæi ex nominis communione, opera non condemnare similia. Ideoque Christus Dominus, cum aut aridam manum, aut hydropem, aut paralysim curaret in sabbatis, tamquam vere Dominus sabbati, rem suam Legis suæ testimoniis tuebatur, dicens ad Judæos: Licet sabbatis benefacere animali; animam salvam facere, an perdere (*Matth.*, 12)? In hunc sensum Legis, ut arbitror, quem supra exposuimus, eos introducere volens; simulque exprobrans quod non intelligerent qui esset «opus suum», et, «nisi quod fit pro omni anima» (*Exod.*, 20). Operatur ergo pro salute animæ Christus in sabbato; et operatur in sabbato, et implet Legem,

dum conditionem interpretatur Legis, dum operum differentias illuminat, dum facit, quæ Lex de sabbati feriis excepit, dum ipsum sabbati diem benedictione sua sanctificatum, beneficiis suis efficit sanctiorem. Nam divina in eo præsidia omni animæ credenti largitus, opera debita sabbato reddidit. Ut autem ostenderet Judæis, eumdem se semper operatum fuisse cum Patre, qui tunc etiam operaretur in carne, ait illis: «Pater meus usque modo operatur, et ego operor» (*Joan.*, 5, 17). Et propterea inique magis persequebantur eum Judæi, «quia non solum solvebat sabbatum, sed quia et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo» (*Ibid.*, 18). Evidenter docuit beatus Evangelista, æqualem Deo Patri esse eum qui verus Filius ejus sit proprietate naturæ. Licet ergo veterum documenta præcesserint, nihil tamen hujusmodi assertionis Dominus gestivit opponere: ne, quoniam rara sunt et antiqua; vel incerta apud quosdam, vel fortuita crederentur: sed quotidianis, et usitatis exemplis eos repercutere magis voluit, unde se justissime vel refutatos negare omnino non possent. «Unum opus feci», inquit, «et omnes miramini» (*Joan.*, 7, 21). Quod illud opus? quia paralyticum curavi in sabbato. Et adjecit: «Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem, non quia ex Moyse», inbuit, «circumcisio, sed ex Patribus»: id est ex Abraham, qui primus circumcisus est (*Gen.*, 17), et ex cæteris Patriarchis. «Et in sabbato», inquit, «circumciditis hominem. Si circumcisionem», inquit, accipit homo die sabbati, ut non solvatur lex Moysi, mihi indignamini quia totum hominem sanum feci in sabbato? Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate» (*Joan.*, 7, 22); tamquam si diceret: Præcepit Lex hoc solum quod pro anima est, opus faciendum in sabbato.

Et de circumcisione eadem Lege præcipitur, quod quicumque non circumciderit octava die nativitatis omne masculum, eradicabitur anima illa de populo suo. Ergo pro anima est quod sabbatis circumciditis hominem : pro anima est itidem quod et ego hominem totum sanavi in sabbato : licet ergo pro anima opus fieri in sabbato bonum. Quod si me in isto opere violasse sabbatum judicatis vosmetipsos indesinenter violati sabbati reos esse decernitis. «Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate» (*Joan.*, 7, 24). Tam rationabili patientia vincit inimicos Dominus noster Jesus, qui utique in hunc mundum, ut patiendo vinceret, a Patre descenderat. Sed consideremus breviter postremi hujus dicti virtutem. «Nolite», ait, «secundum faciem judicare, sed justum judicium judicate.» Generalis, ut opinor, ista sententia est, retinendæ æquitatis magistra, omnibus posita, multis nota, paucis dilecta. Præcipitur enim ne hujus sæculi divitum personis adulantes, iniquissimo judicio faveamus incredulis ; et impios, crudeles, rapaces, luxuriosos, inhonestos, non solum timido silentio nutriamus : verum etiam omni reprehensione dignos, injustis laudibus prædicemus, vel, quod est omnia fœditate deformius, turpia lucra captantes, alienæ pecuniæ notabiliter serviamus, Christianæ libertatis obliti : neve carnalis cujusquam formæ pulchritudine illecti, a regione veritatis, rectæque sententiæ, sinistro judicio moveamur, cum de contemnendis opibus scriptum sit : «Divitiæ si affluant, nolite cor apponere» (*Ps.* 61) : et de negligendo carnis decore, Deus ad Samuelem sacerdotem loquatur, electurum regem de filiis Jesse. «Ne admiratus fucris», inquit, «proceritatem staturæ, vel pulchritudinem vultus» eorum, «quoniam homo videt in faciem, Deus autem videt in

cor» (I *Reg.*, 16). Et idcirco beatus David minimus, atque contemptus, oleo sanctificato sublimatur in regnum, et se ex humilitate per Dei gratiam ad summum crevisse fastigium dignitatis, peculiari carmine gloriatur, dicens : «Pusillus eram inter fratres meos», et cætera. Utiliter ergo per omnia Christus ait: «Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate» (*Joan.*, 7, 24). Et quis nostrum, charissimi, ad singula quæ prædixi servanda idoneus invenitur? «Beati qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore» (*Psal.* 105, 3). Igitur cum generalis, ut supra dixi, sit ista sententia, (specialiter tamen dirigitur ad Judæos, qui Christum mirabilia facientem, hominem solummodo ex facie judicabant, Deum vero in virtutibus non videntes. Hæreticos etiam Dei Filium blasphemantes, non mediocriter sententia ista contundit, quod humilitatem susceptæ carnis intuiti, immensæ divinitatis conentur metiri substantiam. Nos autem, fratres, «gratia ejus salvati per fidem» (*Ephes.*, 2, 8), justum judicium judicemus, æquitatem servantes in omni actione conversationis nostræ. Est enim rationabilis animæ justum judicium, ut eligat Deo magis servire, quam sæculo ; ut statuat mandatis Christi obsequi, non diaboli consiliis depravari ; ut spiritualibus inhærere decernat studiis, non carnalibus vitiis implicari ; et ut æternam beatitudinem futurorum, brevissimis mundi voluptatibus judicet præponendam. Recti itaque cordis æquo judicio gradiamur in omnibus præceptis, et justificationibus Domini, ut possimus vitæ æternæ consortium promereri ab ipso Dei Filio sempiterno, cujus omnipotentia cum Patre, et Spiritu sancto, permanet in omnia sæcula. Amen.

De eo quod ait Dominus Jesus: Nunc judicium est hujus mundi.

Post illam Dei Patris vocem qua glorificatum Filium rursus glorificandum dixerat, ubi Salvator locutus est ad circumstantes turbas, quod proxime disseruimus, hujus testimonium vocis non sui causa honoris, sed nostræ fidei instruendæ gratia fuisse delatum; quid statim subsequens idem Dominus adjecerit, textus hujus quæ modo decursa est, indicat Evangelicæ lectionis. «Nunc», inquit, «judicium est hujus mundi» (*Joan.*, 12, 31). Considerandum puto, fratres charissimi, cujusmodi dixerit tunc imminere judicium. Si de futuro judicio, quo per ignem judicabitur hic mundus, sentiri voluisset, non dixisset «nunc est», sed dixisset «tunc erit» : verum quia de præsenti loquebatur judicio, intueri convenit, quod fuerit illud præsens mundi judicium. Numquid in primo adventu suo Christus mundum judicasse existimabitur, quem potius salvasse cognoscitur, sicut ipse testatus est dicens : «Non enim misit Deus Filium suum ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum» (*Joan.*, 3, 17). Et in Evangelio beati Lucæ legitur, cum quidam vicus Samariæ noluisset suscipere Salvatorem, indigne ferentes Apostoli Jacobus et Joannes, dixerunt ad eum : «Domine, vis dicamus ut ignis descendat de cœlo super eos, et consumat eos, sicut Elias fecit? At ille indignatus prohibuit» (*Luc.*, 9, 54). O ira misericors! Quid ergo est quod ait : «Nunc judicium est hujus mundi» (*Joan* 12, 31)? Judicium, fratres, duplici ratione potest intelligi. Nam et decernentis sententia judicium dicitur,

et supplicium patientis dicitur pœna : judicium alterum agentis est, alterum patientis. Judex facit judicium, reus subit; et est utriusque judicium. Mundum vero cum dicit Scriptura aut facere, aut pati judicium, non elementorum irrationabilium naturas indicat, sed accolas mundi significat : sicuti cum domus Israel dicitur, non parietes, vel tecta, sed homines Israelitæ monstrantur. Ergo dominator omnium Christus, post inusitatum sacræ Virginis partum, post adorata munifico magorum cultu cunabula, post multiplicem doctrinam cœlestis eloquii, post variarum curationum medelas imperio verbi potentis effectas, post istud præsens testimonium Patris, cum esset jam proximus Passioni, sic ait : «Nunc judicium est hujus mundi» (*Joan.*, 12); tamquam si diceret : Nunc, nunc est hujus mundi judicium, utrum credere eligat post Passionem voluntariam virtute propria resurgenti, ut ex fide salvetur, an cum Judæis negandum judicet eum Judicem qui negaturus erit proprios negatores, dicens ad illos : «Nescio vos : discedite a me in ignem æternum, operarii iniquitatis» (*Luc.*, 13). Sive magis (et ita sentiendum auctoritate cohærentis eloquii utilius approbamus), «Nunc judicium est hujus mundi» (*Joan.*, 12) ; id est appropinquavit hora ut mundi Creatorem, ac Judicem mundus judicet judicandus. Similiter namque in Evangelio Lucæ loquitur ad pontifices, et presbyteros, et strategos magistratus templi, qui ad eum comprehendendum venerant : «Quasi ad latronem existis cum gladiis et fustibus ; cum quotidie vobiscum fuerim in templo, et non extendistis manus super me ; sed hæc est», inquit, «vestra hora, et potestas tenebrarum» (*Luc.*, 22). Potestas tenebrarum quippe hujus mundi est, vel hominum mundanorum, qui in tenebris perfidiæ constituti, lumen nolunt aspicere veritatis ; et

quia Deus hominibus agendi quodcumque velint liberum permisit arbitrium, exercent in Christum sacrilegam potestatem. Unde Pilato dicenti : «Potestatem habeo crucifigendi te, et potestatem habeo dimittendi te» ; Dominus ita respondit : «Non haberes potestatem, nisi data tibi esset desurper» (*Joan.*, 19). Denique ut ostenderet Dominus istud quod dixerat «mundi judicium » , Passionem suam esse ; ita copulavit dicens : «Nunc judicium est hujus mundi, nunc hujus mundi princeps mittetur deorsum» , sive «expelletur foras» (*Joan.*, 12) , ut in Græcis exemplaribus legimus. Erat enim Passio Christi expugnatio futura diaboli. Unde sanctus propheta David ad ejus personam loquitur : «Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris» (*Ps.* 50). Licet autem hic versus et alio sensu possit intelligi , huic tamen satis congruit ; nam Dominus Jesus in Passione sua judicatur et vincit, moritur et triumphat. Diabolus autem cur princeps hujus mundi dicatur, advertite. Diabolus hujus mundi princeps usurpatione dicitur, non natura. Etenim seducens humanum genus, ut derelicto Deo ipsum Satanam per simulacra coleret manufacta, principatum violenter tenuit, et exercuit tyrannidem, in tantum ut advenientem verum Principem suum non recognosceret mundus, ipsius quippe diaboli prestigiis obcæcatus. Nam «in» hoc «mundo erat» Christus, ut Evangelista testatur, «et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit. In propria venit, et sui non receperunt eum» (*Joan.*, 1). Passus est ergo Dominus se hujus mundi judicio judicari, ad hunc hostem generis humani præcipitandum, sive expellendum , quia utrumque unum esse dignoscitur ; et qua ratione unum, percipite. Non in planis, atque humilibus habitabat diabolus, unde pulsus, ad alium locum credatur abs-

que casu suo transire potuisse ; sed cum de sublimitate cœlesti expellitur, utique deorsum præcipitatur. Significanter plane in Græco positum est *ekblethesetai exo*, id est «ejicietur», sive «expelletur foras» ; ut etiam de animis credentium jam cœlestibus, tamquam de cœlis, nosceretur esse pellendus ; ut scilicet, expulso eo, Christus Dominus regnaret in nobis. Quapropter adjecit : «Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum» (*Joan.*, 12). Et quod exaltandum se a terra indubitanter crucis patibulo indicabat, sic interloquentis evangelistæ sermo declarat : «Hoc autem dicebat significans qua morte esset moriturus. Ego cum exaltatus fuero a terra», inquit, «omnia traham ad me ipsum» (*Joan.*, 12, 33) ; videlicet quod elevatus in crucem omne sæculum ad suam fidem vocaturus esset. Sed quod ait, «omnia traham ad me ipsum», et non «omnes» ; illud significari existimo, quod omnia creaturarum genera quæ idolis vel immolabantur, vel dedicabantur, Christus ad suam benedictionem revocanda promiserit, suoque nomini consecranda. Necesse est enim, juxta sententiam Pauli apostoli, «ut ipsi confiteatur omnis lingua, et subditus fiat omnis mundus Deo» (*Philipp.*, 2). Deo nempe huic «qui ascendit super cœlum cœlorum ad orientem», ut Psalmista ait (*Ps.* 67) ; huic Deo qui cum «ascendit in altum, captivam duxit captivitatem» (*Ps.* 67). Cavendum plane nobis, fratres charissimi, ne victoriam Christi, qua diabolum triumphavit, de captivitate ejus nos redimens suo sanguine pretioso, et auferens ei humani generis principatum, nostro vitio irritam faciamus : illius tyrannidi per illecebras carnis, ejus crudeli iterum regno nos subjicientes, in contumeliam Redemptoris ; unde merito conqueratur increpans, et exprobrans : « Quæ utilitas in sanguine meo» (*Ps.* 29)? Sine

causa meus pro vobis sanguis effusus est, si ita vos geritis, itaque conversemini, ut auctor cupiditatum malarum diabolus iterum principetur in vobis, spolia se tanto detraxisse victori, prædo superbus insultans. Nam «dixit: Persequens comprehendam, partibor spolia, replebo animam meam: interficiam gladio meo, dominabitur manus mea» (*Exod.*, 15). Hac de causa nos adhortatur beatissimus Paulus apostolus dicens: «Non ergo regnet peccatum in carne vestra mortali, neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos Deo tamquam ex mortuis viventes» (*Rom.*, 6). Et alibi iterum: «Idcirco enim Christus et vixit, et mortuus est, et resurrexit; ut et vivorum, et mortuorum dominetur» (*Rom.*, 14), utique «ut qui vivunt jam non sibi vivant, sed illi qui pro eis mortuus est, sed et resurrexit» (II *Cor.*, 5). Talibus ergo, fratres, instrumentis edocti, omnem nostram vitam Christi servitio mancipemus, cujus regnum cum Patre, et cum Spiritu sancto permanet in omnia sæcula. Amen.

DIE NATALI DOMINI.

Contra avaritiam Judæ et pro pauperibus.

Per omnes divini eloquii libros Filius Dei non solum Deus, sed et homo, ac filius hominis prædicatur. Et in veteri quidem Testamento prænuntiatur, atque promittitur, in novo autem demonstratur, et creditur; quoniam vetus Lex, ut ait Apostolus (*Hebr.*, 10), umbra erat futurorum bonorum: illorum quippe bonorum quæ compleri noscuntur in Christo, quibus homo humani generis, hodie per beatissimam Virginem natus, redintegravit imaginem, venenato serpentis morsu corruptam: ut cujus opifex a mundi principio fuerat, esset in consummatione sæculi reparator. Quis hanc pietatem digne mirari sufficiat? Quis tantæ bonitatis idoneus prædicator existat? Quis protestari sufficiat, immensum, et inestimabilem Deum ob nostram vitam fieri voluisse quod homo est, et universarum virtutum cœlestium conditorem ad hujus terrenæ carnis humilia descendisse? Si tamen homo pro nobis factus est, ut non desineret esse quod Deus est. Nam licet «Verbum caro factum sit», ut evangelista testatur (*Joan.*, 1), tamen quia permanet esse quod ante hominem fuerat, additur statim, «et habitavit in nobis»; quo dicto et habitator ostenditur et habitaculum pariter demonstratur. Sic ergo cœpit esse quod prius non erat, ut non desisteret esse quod erat. Hanc omnipotentiam Filii Dei, et hominis, etiam mater Virgo testatur; quæ de Spiritu sancto concipiens, ita Deum et hominem, quem pudico utero gestaverat, edidit, ut apud incorruptam tanti nominis matrem, post divi-

num partum gloriosior integritas permaneret. Divinum recte diximus partum, quia Deus est iste qui per Virginem natus in carne est; dicente Gabriele archangelo ad eamdem: «Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei» (*Luc.*, 1). Ex qua enim carnem nostræ fragilitatis assumpsit, idem Filius est hominis qui et Dei; quia non alius ex Maria natus est, quam qui per maternas illapsus aures, uterum Virginis opplevit. Sancte videlicet Spiritu ipse formans hominem suum, siquidem «sapientia ædificavit sibi domum» (*Prov.*, 9): habitaculum quippe corporis nostri jam suum, quo habitaculo indutus est; sine ullo damno integritatis maternæ, egreditur. Nam beatissima Maria incorruptibilem pariens, et mater, et virgo est. Hæc ad demonstrandum incarnationis Filii Dei mysterium breviter dixerim. Nunc ad partem venio illius lectionis Evangelicæ explanandam, quæ jamdudum fuerat aliis incumbentibus prætermissa. Nam disseruimus (ut meministis) omnem textum lectionis ejus quæ cœnantem describit in Bethania Dominum, explanantes discubitum Lazari, rationem loci et temporis, Marthæ ministerium, sororis ejus obsequium, unguenti virtutem, rationemque crinium quibus Maria pretioso myro unctos Christi tersit pedes, et quemadmodum Judas pio, debitoque adversarius obsequio, dum patronus pauperum vult videri, furti reus arguitur: sed illud omisimus, vel potius reservavimus, quid inter hoc locutus fuerit Dominus Jesus. «Sine», inquit, «eam», sive «sinite»: utrumque enim et in Græcis et Latinis exemplaribus invenitur; sed magis congruere videtur sensui cum legitur «sinite», etc., propter illa quæ pluraliter subsequuntur: «pauperes enim semper habetis vobiscum». Quærendum ergo, dilectissimi, quamobrem ad Judæ solius verba pluraliter responderit Dominus

«Sinite eam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud: Paupe-
res enim semper habetis vobiscum, me autem non semper»
(*Joan.*, 12; *Matth.*, 26; *Marc.*, 14). Admirabilis vere, ac nimium
providens Christi patientia! In commune omnibus discipulis
loquitur, ut ab adversantis Judæ contumelia temperet; neque
acriter ut in fraudatorem invehitur, sed dissimulato ejus crimi-
ne, quem et Evangelista furem noverat, leni monitu universos
pariter instruit; docens interim, illud quod Maria fecerat, ne-
cessario erga se celebratum fuisse sepulturæ mysterio. Cæte-
rum pauperibus largiendi omni tempore, iis qui vellent esse
posse copiam, quia semper nobiscum sint: sibi vero in carne
iam non diu a quoquam ministrandum, quia post imminentem
Passionem resurgens, continuo susceptum corpus ducturus es-
set ad cœlum. Idcirco autem supradicta lenitate, ac promiscuo
monitu, Judæ sermones Christus evacuat, ne aut ipsi Judæ oc-
casionem excusandi furoris tribueret, aut alicui Apostolorum
quidquam scrupuli daret, piam fortasse suspicanti Judæ sug-
gestionem; vel certe ne cuiquam postea lecturo, aliquod offen-
diculum reservaret. Judas enim licet studio fraudis, et odio
Salvatoris, sub prætextu pietatis tamen, illa ipsa fallaciæ verba
deprompserat: «Quare hoc unguentum venundatum non est»,
inquit, «denariis trecentis, et datum est pauperibus» (*Joan.*, 12)?
Irreligiosus nimium, et satis importunus dispositor, avari frau-
datoris affectum, crimen videlicet proprium, sub specie reli-
gionis dum tegere conatur, expressit. Irreligiosus plane, atque
importunus; quia quod ad honorem Christi factum fuerat, non
modo superfluum computavit, verum etiam sermone improbis-
simo reprehendit. Fraudator etiam; quia, locutum tenens, ex-
portabat ea quæ mittebantur ad usus indigentium, sicut evan-

gelista conqueritur (*Joan.*, 12, 6). Avarus quoque; quoniam non satiabatur, stipendia pauperum quotidie subtrahendo, sed e sepulturæ Christi pretium in propria ardebat lucra convertere convertit autem non in momentanea suæ cupiditatis lucra, sed salutis detrimenta perpetua. Siquidem non multo post, universa quæ vel impius fur collegerat ex fraudibus perpetratis, ve quæ sacrilegus Christi traditor pro mercede iniquitatis accepe rat, cum vita pariter amisit. Nam prædictorum facinorum con scientia strangulatus, mortem debitam laqueo sibimet intuli præparato, confestim rapiendus ad inferni supplicia. Quod autem unguentum illud ad obsequium profecerit Dominicæ sepulturæ, idem Salvator in Evangelio Matthæi apertius declaravit: «Mittens», inquit, «hæc unguentum hoc in corpus meum, ac sepeliendum me fecit» (*Matth.*, 26). Quamvis ergo Dominus Jesus conscientiæ judex esset, noluit tamen Judam de occultis ejus acrius increpare, ne, quoniam verisimili ratione videbatur locutus, putaretur forsitan injuste correptus; atque hinc iracundiæ justam concepisse causam, ut inimicis necandum traderet, quem sine ullo peccamine habuisset infensum. Nihil ergo acerbum Christus voluit pro merito sceleratæ mentis illius loqui, ne Judas eum tradere videretur iratus. Vult enim Dominus vere justus judex, ut meriti proprii sibi sit causa unusquisque vult et justum pro sola justitia pati : vult et iniquum, si in malitia perduraverit, reum mortis proprio arbitrio judicari. Figuravit enim Deus hominem, ut Scriptura testatur (*Gen.*, 1, 26) et ad imaginem similitudinis suæ fecit illum, et dimisit eum in manu consilii sui. Posuit ante eum ignem, et aquam, dicens «Ad quod volueris, extende manum tuam» (*Eccli.*, 15). Posuit inquit, ante hominem Deus aquam, et ignem, id est refrige-

rium, et pœnam; remissionem, et supplicium; vitam et mortem. Quis, oro, non refugiat supplicium, pœnam, et mortem; et eligat refrigerium, remissionem, ac vitam? Sed ille fugit mortem qui per itinera graditur vitalium mandatorum; ille donum percipit vitæ qui per laborem spiritualium studiorum mortales actus evitat. Ideoque dictum est: «Ecce aqua, et ignis: ad quod volueris, extende manum tuam» (*Eccli.*, 15); hoc est opus tuum. In manu quippe opera demonstrantur, quia nec tormentis subjici sine crimine possumus, nec præmium sine certamine promereri; dicente Apostolo: «Numquid injustus Deus, qui infert iram» (*Rom.*, 3)? et iterum: «Quoniam non coronatur quis in agone contendens, nisi legitime certaverit (II *Tim.*, 2). Certamen nostrum contra vitia carnis est, contra cupiditatem pecuniæ, contra animi iracundiam: quæ sunt arma diaboli, quibus resistendum est utique galea fidei, lorica continentiæ, misericordiæ clypeo, «in quo possimus», ut ait Apostolus, «omnia jacula nequissimi candentia extinguere» (*Ephes.*, 6). Etenim «sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna resistit peccato» (*Eccli.*, 3, 33), id est, sicut aqua baptismi salutaris extinguit flammam gehennæ per gratiam, ita eleemosynarum fluvio omnis ille coacervatus post acceptam fidem, peccatorum ignis extinguitur; si tamen post conversionem, non iterum renovatis criminibus inardescat. Is enim qui eleemosynis remedium peccatorum pœnitens quærit, debet jam non agere pœnitenda, ne quod uno latere extinguitur, alio succendatur. Fluvium diximus eleemosynarum, ut largitatem donandi sentires: sed rarus quisque est qui vel rorem spargat eleemosynæ suo refrigerio profuturum. Egreditur de Ecclesia Christianus, et surdis auribus

precantem pauperem præterit (1). Ita nos Deus exaudiet obsecrantes, ita inter pericula imminentium barbarorum, auxilio protegi divino merebimur; scriptum est enim (*Tob.*, 12), «bonum esse jejunium cum eleemosyna». Utrumque fieri oportebat ad indignationem Domini mitigandam. Sed jejunare forsitan non potes, et non potes quia non vis; vel certe esurientibus alimenta largire. Qui tribus horis præter solitum jejunus esse non potes; poteris profecto intelligere, quid patiatur ille qui per inopiam jejunat invitus, quem jejunare tua crudelitas facit, qui largis dapidus saginatus nec exiguo cibo famem solari cogitas indigentis. Sterilitatem causaris, necessitates prætendis,

(1) Tempora hæc bellorum calamitatibus plena erant, quibus orbis Romanus premebatur. Hieron. Epitaph. Nepot.: «Horret animus temporum nostrorum ruinas persequi. Viginti et eo amplius anni sunt: quod inter Constantinopolim, et Alpes Julias, quotidie Romanus sanguis effunditur. Scythiam, Thraciam, Macedoniam, Dardaniam, Daciam, Thessalonicam, Achaiam, Epiros, Dalmatiam, cunctasque Pannonias, Gothus, Sarmata, Quadus, Alanus, Hunni, Vandali, Marcomanni, vastant, trahunt, rapiunt». Confer Zosim. lib. 4 Hist. novæ. Gaudentius Merula, lib. 2 de Antiquit. Gall. Cisalp. c. 14, postquam recitavit mox allatum Hieronymi locum, hæc subdit: «Miror non adjecisse illum Cisalpinam Galliam, quam a Marcomannis vastatam fuisse, præsertim Insubrum agrum circa Mediolanum refert Flavius Vopiscus, qui postmodum Aureliano imperante, tanta clade Romanos ad Placentiam affecere, ut pene Romanum solveretur imperium». Locus Vopisci est in Aureliano, cap. 18; at turpiter labitur Merula, dum cladem Romano imperio a Marcomannis illatam sub Aureliano tertio Christi sæculo, a Hieronymo vult recenseri, qui res tantum «viginti annorum», aut paulo amplius enarrat. Quam vero barbarorum irruptionem potissimum Gaudentius designet, an illam Eugenii, et Arbogastis, qua exstincto Valentiniano in Italiam invaserunt, circa annum 392, an vero aliam Radagaisi, et Alarici, post annum 400, mihi incertum est.

temporis angustias quereris: turpius illo indigente mendicas; quin potius Deo ingratus existis, dum falso quereris. Sed esto: si sterilitas fuerit, hanc tu solus sentis, quæso, pauper ille non sentit? Quid, quod argentum novum quotidie lucrari moliris? domos marmoribus extruis? vestes sericas comparas? monilia auro gemmisque pretiosa mercaris? Pudet dicere, pœnitet recordari, quantus numerus rusticorum, de possessionibus prædicta pompa viventium, vel fame sit mortuus, vel eleemosyna Ecclesiæ sustentatus. Proh dirum nefas! mortui sunt homines in quibus omnis census est possidentis: ita nec præsentis temporis utilitatibus consulunt, dum nimia cupiditate cæcati sunt. A nostris ergo incipientes, charissimi, beneficiamus egentibus ac miseris; victum, potum, vestitum indigentibus ministremus quia operum talium justus retributor est Dominus; qui cum venerit in majestate sua *(Matth.*, 25*)*, regnum cœlorum largietur in parte dextera pro merito constitutis nutritoribus inopum: at e contrario inhumanos, atque impios æternis decernet ignibus concremari, scipsum dicens in pauperibus vel pietate fotum, vel crudelitate neglectum. Tantus erga pauperes suos nostri Salvatoris affectus est. Studeamus ergo diligere et in pauperibus Christum, qui nos dilexit per omnia; et qui tamquam bonus pastor, animam suam posuit pro ovibus suis (*Joan.*, 10). Sed si explanare cœpero, quibus officiis dilectionem tuam circa Dominum probes, nescio utrum me ipsum loquentem diligas, nescio utrum me libenter audias: nisi si forte ita religiosus es, ut sicut lætabaris paulo ante in divinis beneficiis, sic etiam præceptis ejus parere desideres, et amplectaris discere, quæ sint exercenda erga Deum dilectionis officia. Ipse Dominus loquitur,

qualis amor esse in eum debeat uniuscujusque credentis. «Qui habet præcepta mea», inquit, «et servat ea, ille est qui diligit me» (*Joan.*, 14). Perfecte enim ille diligit Deum qui præcepta ejus vel habet in corde, vel custodit in opere. Nam qui perfunctoria confessione, ore tantum refert divina mandata, et ea nec mente retinet, nec factis servat, nequaquam potest hic dicere: «Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, in consilio justorum, et congregatione» (*Ps.*, 110); sed necesse est ut cum synagoga populi contemptoris, increpantem Deum audiat per prophetam: «Populus hic me labiis diligit, cor vero eorum longe est a me» (*Is.*, 29; *Matth.*, 15). «Nolite errare; Deus non irridetur» (*Galat.*, 6). An existimatis quod Deum diligat tepidus, ac negligens christianus, qui idola in possessionibus suis coli permittit; qui fanum dæmonis, et aram diaboli stare in contumeliam Dei patitur; qui adulteria, et stupra exercere non desinit; qui aliena quotidie rapit, quotidie concupiscit; necare proximum quibuscumque modis gestiens, quo vel voluptatem, vel cupiditatem suam licentius impleat, licet explere non possit? Nam stupri assiduitas luxuriam carnis non cohibet, sed accendit; dicente Propheta: «Omnes fornicantes, velut ardens clibanus corda eorum» (*Osee*, 7). Prædatoris quoque rapacitas non comprimit avaritiam, sed irritat; scriptum est enim: «Qui amat pecuniam, non satiabitur pecuniis» (*Eccl.*, 5). Nec ille Deum diligit qui non misereturpauperum, in quibus Christus se vel foveri contestatur, vel negligi. «Quod enim non fecistis», inquit, «uni ex minimis his, nec mihi fecistis» (*Matth.*, 25). Et Joannes apostolus in epistola sua loquitur: «Qui viderit fratrem suum in necessitate constitutum, et clauserit viscera sua ad eum, non est charitas Dei in illo» (1 *Joan.*, 3) Mentitur ergo se

amare Christum qui eum in egeno non diligit, qui dilectionem quam promittit verbis, negat operibus. Studeat igitur unusquisque factis misericordiæ approbare quod Deum diligat, ut dilectio Dei mundet eum ab omni peccato. Vis autem nosse, quantum eleemosynæ sublevent onera peccatorum? Audi consilium quod peccatori diviti ingerit propheta Daniel: «Nunc», inquit, «rex, consilium meum placeat tibi; iniquitates tuas eleemosynis redime, et peccata tua miserationibus pauperum» (*Dan.*, 4). Sed forte vel tibi, vel filiis tuis servatum æstimas quod pauperibus negas. Nolo sis tam periculose sollicitus; «nescis enim quid pariat subsequens dies». Deus noster potens est et illis dare, sicut et tibi; quinimmo quidquid largitus pauperibus fueris, et tibi, et tuis liberis contulisti. Deesse nihil poterit eis quibus Christum comparticipem feceris. Novit retribuere qui se in pauperibus testatur accipere. Securus dona; est enim repensor idoneus qui cœlorum regna promittit. Loquitur Scriptura divina: «Conclude eleemosynam in corde pauperis, et ipsa pro te exorabit ad» Deum (*Eccli.*, 29); hoc est dixisse: vende patrimonium, et eme patrocinium; cujus interventu certus de impetrata venia, venturum Judicem liber mercaris aspicere. In Evangelio autem: «Si vis perfectus esse», ait, vende omnia tua, et da pauperibus; et habebis thesaurum in cœlo; et veni, sequere me» (*Matth.*, 19). Si omnia erogare præcipimur, advertamus, quis reatus exspectet eos, atque eas, quibus sericæ, et purpureæ, et auratæ vestes in usu sunt, si nudos qualicumque indumento non texerint. Quædam feminæ onerant auro, et margaritis, vel sua, vel filiarum membra; et aridis manibus prætereunt inopum precantium turbas. Brutis quoque animalibus, equis, ac mulis, ex argento, et auro subtilia orna-

menta componunt; et homini ad imaginem Dei facto vilissima vel vestimenta, vel alimenta non tribuunt. Et existimant se aliquam requiem in die judicii invenire, nisi vel de cætero opera pietatis arripiant? Obsecro vos, misericordes simus in pauperes, ut et ipsi juxta Domini eloquium (*Matth.*, 5) misericordiam consequamur. Et divites, et mediocres, certatim debent eleemosynas dare pro viribus: «Nihil emim intulimus in hunc mundum, sed nec auferre aliquid possumus» (I *Tim.*, 6) «Nudus exivi», ait sanctus Job, «de utero matris meæ, nudus iterum revertar in terram» (*Job.*, 1). Hoc secum quisque portat ex facultatibus quas accepit, quod in opus religionis impenderit, quod pro dilectione Dei fecerit, præceptis ejus obtemperans; dicetur enim in die judicii (1): «Ecce homo, et opera ejus»; non dicetur: Ecce homo, et potentia ejus, et divitiæ ejus,

(1) Similis omnino est locus Ignatii in epist. ad Smyrnenses: «Consentaneum est ad Deum conversos pœnitere; in inferno enim nullus est qui confitetur. Ecce enim homo, et opera ejus ante faciem illius». Fortasse tunc temporis obtinebat opinio, verba hæc a Christo Domino fuisse prolata, ut habet Nierembergius de origine sacræ scripturæ lib. 12, c. 15. Eadem porro sententia, «Ecce homo et opera ejus», in meditationibus invenitur quæ tum Augustini, tum Bernardi nomine circunferuntur; illius quidem cap. 39, hujus cap. 2: sed in eo falsus est Nierembergius, quod ea putaverit verba esse Christi Domini; procul dubio enim desumpta sunt ex Isaiæ, 62, 11, atque a LXX ita reddita: *Idu o Soter soi paragegonen, ejon ton eautu misthon, kaito ergon autu pro prosomu autu,* «Ecce Salvator tuus venit, habens mercedem suam secum, et opus tuum ante faciem suam»; de quo videsis Usserium, Prolegom. ad Ignatii epistolas cap. 11, extremo. Epistola autem illa Ignatii, quam laudat Nierembergius, est ex interpolatis apud Cotelerium, pag. 91; nam in epistola genuina ad Smyrnæos testimonium illud propheticum non habetur, quamvis iisdem omnino verbis occurrat etiam apud Clementem Potteri pag. 642.

et hæredes ejus. Opera requirit qui præcepta commisit; misericordiæ repensor est qui docuit pietatem, qui dilectionem sui in præceptorum probari custodia præfinivit. Nam sibi præstitum reputat quidquid egeno præstitum erit. Unde alibi legimus: «Qui miseretur pauperis, Deo fenerat» (*Proph.*, 19). Et plane fenerat; recipiet enim magna pro modicis, et cœlestia pro terrenis ab ipso Dei Filio sempiterno, cujus regnum cum Patre, et cum Spiritu sancto permanet in omnia sæcula.

DE PROMISSIONE ADVENTUS PARACLETI.

Ineffabilis providentia unigeniti filii Dei, veritatem fidei salutaris, quam pariter excipere humana corda non capiunt, paulatim dignatur suis aperire discipulis. Jam de unitate divinitatis suæ cum patre plurima in superioribus dictis docuerat, sicut proximo Tractatu exposui : ostendens intantum nihil divisionis esse inter Patrem, et Filium, ut etiam sermonem suum, quem loqueretur, suum diceret non esse, nisi Patris esset. Dixerat enim : «Et sermo meus, quem audistis, meus non est, sed ejus qui misit me, Patris» (*Joan.*, 14, 24). Quo dicto satis claruit, Patris contemptores esse universos doctrinam Filii unigeniti contemnentes; quoniam quem suum sermonem dicit Filius, hunc suum negat esse nisi sit Patris. Tunc enim Filii sermo est, si Patris sermo est; quia «omnia quæcumque habet Pater, mea sunt», inquit (*Joan.*, 16, 15). Et alio in loco ad Patrem dicit : «Quoniam tua omnia mea sunt, et mea tua sunt» (*Joan.*, 17, 10) ; per unitatem videlicet divinæ substantiæ, quæ nescit aliquid habere suum quod naturæ suæ non sit. Nunc autem subsequens adjungit statim, eamdem quoque sancti Spiritus unitatem credi oportere, dum plenitudinem doctrinæ suæ per ipsum Paracletum prædicit consummandam, dicens : «Hæc locutus sum vobis apud vos manens. Paracletus autem ille Spiritus sanctus quem mittet Pater meus in nomine meo, ille vos docebit omnia, et admonebit vos omnia quæ ego dixi vobis» (*Joan.*, 14, 25). Prænuntiare quidem beatis Apostolis eloquio isto dignatus est et suum post incumbentem Passionem ad cœlos

regressum, et sancti Spiritus super eos de cœlis adventum, cum dicit : «Hæc locutus sum vobis apud vos manens. Paracletus autem ille Spiritus sanctus quem mittet Pater meus.» Sed neque Spiritus sanctus in cœlo erat solum, et in terra non erat; neque Filius ita cœlos ascensurus erat, ut terras relinqueret; neque Pater tantum cœlestem thronum possidet, ubi remeare Filius, et unde sanctus venire Spiritus perhibetur. Nam propheta beatissimus hujusmodi confessionem refert ad Patrem: «Quo ibo», inquit, «a Spiritu tuo? et a facie tua quo vadam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades: si sumpsero pennas meas in directum, et habitavero in postremo maris» (*Ps.* 138). «Si sumpsero», inquit, «pennas meas», etc. Bene quod pennas suas habet, quibus assumptis, quocumque desiderat, penetrat. Cæterum qualiter propheta in corpore constitutus, vel in cœlum ascensurus erat, vel in infernum descensurus, vel trans ultima maria perrecturus? Quas tandem, quas habet pennas? Alas fidei mens credentis assumit, ut sublimior a terrenis, et totus in spiritu constitutus, «possit comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, et latitudo, et altitudo, et profundum scientiæ Dei» (*Ephes.*, 3). Istas fidei alas hæretici non habentes, de Deo disputant, et per terrena volvuntur; et a sublimitate divini intellectus ad caduca, atque carnalia deducuntur, cogitationum terrestrium pondere prægravati. Nec ad notitiam possunt illius inmensæ divinitatis accedere, ubi non habet nisi sola mens fidelis accessum, quæ adorandæ Trinitatis unitatem sentit, credit, confitetur, ac prædicat; et quoniam digne exprimere non potest, in eo vel maxime gloriatur. «Quo» ergo «ibo», inquit, «a Spiritu tuo? et a facie tua quo vadam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si

descendero in infernum, ades : si sumpsero pennas meas in directum et habitabo in postremo maris : etenim illic manus tua tenebit me, et deducet me dextera tua» (*Ps.* 138). Indivisam Trinitatis naturam confessio ista signavit. «Quo ibo», inquit, «a spiritu tuo»? ipso nempe Paracleto, cujus plenitudinem sumentes Apostoli, promissionem Dei fatentur impletam Petri ore testantis : «Hoc est quod dictum est per Joel prophetam : In novissimis diebus» (*dicit Dominus*) «effundam de Spiritu meo super omnem carnem» (*Act.*, 2, *Joel*, 2). «Et a facie tuo quo vadam» (*Ps.* 138)? A Filio scilicet, qui facies Patris est ; quoniam Pater videtur in Filio, juxta ipsius Domini Salvatoris sententiam, qui obsecranti Philippo, «Domine, ostende nobis patrem, et sufficit nobis», ita respondit : «Tanto tempore sum vobiscum : et non agnovistis me? Philippe, qui vidit me, videt et Patrem meum. Quomodo tu dicis : ostende nobis Patrem? Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est» (*Joan.*, 14)? Ne vero divisus putaretur vel Spiritus sanctus a Patre, cujus Spiritus est, vel Filius ab eo crederetur sejunctus, cujus et facies, et dextera, et sapientia, et virtus est ; non ait : «Si ascendero in cœlum, Spiritus tuus illic est» ; vel, «facies tua, et Spiritus tuus illic sunt» : sed, «tu», inquit, «illic est» : cum Filio utique, et cum Spiritu sancto ; quoniam Trinitatis adorandæ una eademque divinitas semper ubique est. Sed ut Patris, et Filii, et Spiritus sancti, una traderetur credentibus fides, et distincta confessio, propterea Pater et Filium mittere, et Spiritum sanctum scribitur : cum neque qui mittit, neque qui mittitur, Deus credi possit, si in quodam loco est, et in quodam loco non est. Ipsi Filio credamus loquenti, qui veritas est : «Non sum solus», inquit, «quia Pater mecum est» (*Joan.*, 8). Et iterum de Spiritu

sancto: «Si ego», inquit, «in Spiritu Dei ejicio dæmonia» (*Matth.*, 12, 28). Et Evangelista Lucas: «Jesus autem plenus Spiritu sancto regressus est ab Jordane» (*Luc.*, 4). Cum igitur nusquam desit divinitas Trinitatis, dispensatio salutis nostræ est, quod mittens prædicatur, et missus. Aliter enim credere mens humana non caperet, Patrem Patrem esse, et Filium Filium, et Spiritum sanctum Spiritum sanctum, nisi distinctionem disceret ex nuncupatione mittentis ac missi. Et rursus unam divinitatem non agnosceret Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nisi missum legeret a mittente nullatenus separari. Nam nec Pater (ut prædictum est) missum deseruit Filium; nec Spiritus sanctus, qui dirigendus erat Apostolis, umquam Patri ac Filio defuisse monstratur: ita tamen ut Filius Dei tantum fuerit incarnatus. Nam «Verbum caro factum est» (*Joan.*, 1), ut legimus, non Pater, non Spiritus. Quomodo autem istud Incarnationis mysterium Filius Dei salva unitate Trinitatis impleverit, illa omnipotentia testis est qua idem Dei Filius sic cum corpore suscepti hominis ascendit ad cœlos, ut usque ad finem sæculi cum suis discipulis permaneret. «Ecce enim», inquit, «ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. Usque ad consummationem sæculi», inquit, «vobiscum sum» (*Matth.*, 28): non solum cum Apostolis, sed et cum discipulis utique credentibus universis. Credere itaque nos oportet non aliter esse Deum, quam se ipse proprio sermone revelavit esse credendum. Facta quoque ejus non debemus rebelli spiritu discutere, sed fideli studio admirari, quoniam «rectus est sermo Domini, et omnia opera ejus in fide» (*Ps.* 32). Si omnia opera in fide, quanto magis istud opus sacratissimæ incorporationis ejus! Desinamus ergo fide neglecta, contumeliosis quæstioni-

bus divinum pulsare mysterium. Nam scrupulositas hæsitantis, intelligentiam factorum Dei superflua curiositate non invenit, sed fidem perdit, quam constat esse ducem salutis ac vitæ. Quod autem nimia scrupulositas fidem perdat, facile potest ex una specie divinæ operationis intelligi : «Dixit Deus : Fiat lux, et facta est lux» (*Gen.*, 1). Cum non assequar, qualiter eam Creatur ejus ex nihilo fecerit, nisi credidero tamen, et confessus fuero eam factam, mendacem Deum sacrilega cunctatione pronuntio. Universa itaque opera ejus, et præcipuum, divinumque opus Incarnationis Filii Dei (sicut Scripturæ sanctæ prædicant) fideli affectu mens debet uniuscujusque credentis excipere, et quod stabili corde crediderit, fido oris obsequio confiteri ; «Corde enim creditur ad justitiam, ore autem fit confessio ad salutem» (*Rom.*, 10). Quod vero plenitudinem doctrinæ suæ per sanctum pollicetur Spiritum retribuendam, æqualem suæ omnipotentiæ eum credi voluit. Non est enim in Trinitate Dominus, et servus ; Deus, et Angelus ; Creator, et creatura : sed est aliud idem ; aliud persona, idem natura ; ac proinde non dii, sed Deus, quia divisionem non capit unitas Deitatis. Ait denique ibi Christus de Spiritu sancto : «Quem mittet Pater in nomine meo» (*Joan.*, 14) ; id est in Dei nomine, Deum scilicet, sicut Filium, profitendum. Et ideo Filius Dei de se quidem dicit : «Ego veni in nomine Patris mei» (*Joan.*, 5, 43) ; quod et Propheta de illo prædixerat, et pueri in Evangelio laudantes probaverant, dum clamarent : «Benedictus qui venit in nomine Domini» (*Matth.*, 21). Recte «in nomine Domini» ; non in nomine servi, quia Deus : non in suo, quia Filius : nomen enim Patris in Filio. Dese ergo, inquam, dicit Filius : «Ego veni in nomine Patris» (*Joan.*, 5). De sancto autem

Spiritu dicit: «Quem mittet Pater meus in nomine meo» (*Joan.*, 14). Et cum Baptismi opus in Trinitate decerneret celebrandum, non ait «in nominibus» sed «in nomine» (*Matth.*, 28). Pater enim Deus est, et Filius Deus est, et Spiritus sanctus Deus est, sicut sanctarum Scripturarum testimoniis dilectioni vestræ sæpius approbavi ; ac propterea unum Trinitatis est nomen, cujus una virtus, atque divinitas, permanet in omnia sæcula. Amen.

DIE NATALI MACHABÆORUM.

De his beatis Martyribus.

Si quis vestrum, fratres dilectissimi, fortasse miratur, Judæos viros supplicia pro Legis præcepto perpessos, nunc a christiana plebe inter sanctos Martyres honorari; his profecto, si omnem sanctæ religionis causam, rationemque cognoverit, intelliget, probabili, ad summo judicio id fuisse a nostris majoribus constitutum. Judæi erant isti ante adventum Domini Salvatoris, sub Lege tantum veteri conversantes; quique cognomentum Machabæorum trahebant ex genere, sicut odie Aniciorum progenies, vel si qua sunt hujusmodi nuncupationum vocabula, quæ stirpem nobilitatis usurpent, ex divitiarum terrestrium cumulo descendentem; cum vera nobilitas non subsistat ex divitiis, sed cognoscatur in moribus. Quanto enim nobiliores isti septem pueri rege Antiocho! quinimmo quam clara in istis nobilitas fidei, et quam ignobilis in illo, ac pœnalis nota perfidiæ! Isti Deum Patrem colunt, ille diabolum: isti venerantur legem patriam, ille contra Deum rebellans, filium se fatetur esse diaboli. Cogebat enim contra præceptum divinæ Legis, ut suillas carnes comederent (II *Mach.*, 7); non dubium quod sacrificio profano pollutas, «coinquinatis enim, et infidelibus nihil mundum» (*Tit.*, 1). Sed esto (ut quidam volunt) sacrificatæ diabolo carnes illæ non fuerint, quia hoc ipsa scribens historia manifestius non deprompsit; attamen gravissimi erat, extremique delicti, præceptum divinum vel blandientibus præmiis, vel suppliciis cruciantibus temerare. Præceperat Judæis Deus (*Le-*

vit., 11; *Deut.*, 14), ne porcum, cæteraque similia manducarent; et erat hoc duplici de causa, fratres charissimi; sive ut luxuriosus populus flammam carnalium vitiorum calidis carnibus non nutriret, perhibentur enim calorem nimium præstare corporibus; sive ut porcorum more non viverent. Nam sues semper immundi sunt, et de fonte, vel de fluvio exeuntes, iterum volvuntur in cœnum; nec umquam intuentur cœlum, sed prono semper ad terram capite ventri deserviunt. Et idcirco Dominus (*Matth.*, 8) legionem dæmonum in gregem permisit ire porcorum; id est in eorum gregem qui tantum ventris sunt animalia, qui numquam cœlestia intuentur, sed immunditiis semper dediti, et cœno sunt obliti vitiorum. Salubriter ergo Deus vel abstinentiam gulæ, vel continentiam immundarum actionum imperavit; «Lex enim sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum» (*Rom.*, 7). Salutaria quippe mandata divina sunt; nam «qui fecerit ea homo, vivet in illis» (*Deut.*, 4, 1). Sed finge, nihil noxietatis inesse suillis carnibus, nec ullum fomentum illecebris augere corporeis; quin etiam esse hodie «omnia munda mundis, sanctificata per verbum Dei, et orationem» (*Tit.*, 1, 15; I *Tim.*, 4, 5): præcipientis tamen Dei erat potestas, et auctoritas cogitanda, qui istud jusserat tunc temporis observari. Nemo enim imperantem Dominum, aut sine pœna sui sacrilegii discutit, aut impune contemnit. Nam neque in illa arbore inesse malum potuit quam inter cæteras arbores Paradisi bonus Creator plantaverat; cujus fructus ita erat speciosus, ac dulcis, ut concupiscentiam præstaret oculis, gulæ conciliaret illecebram. Scriptum est enim: «Et vidit mulier fructum ligni, quia gratus est ad aspectum, et dulcis ad escam: et accepit, et manducavit, et dedit viro suo» (*Gen.*, 3). Sed si forte dixeris, non omne quod

gratum videtur, et dulce, bonum quoque esse, quia sint aliqua etiam mala, quæ grata videantur, et dulcia; credo, acquiesco, consentio. «Mel» enim «distillat», ut ait Scriptura, «a labiis mulieris meretricis, quæ ad tempus impinguat fauces suas; novissimum autem amarius felle invenies, et acutius gladio utraque parte acuto» (*Prov.*, 5). Et certe malum nihil est vel in specie, vel in sexu mulieris; sed est utique malum in voluntate peccantis, et per intemperantiam concupiscentiæ transgredientis a legitimo jure conjugii. Nam et vini natura cum bona sit, recte tamen damnatur ebrietas. Audi modo generalem de creatis omnibus, divinæ Scripturæ sententiam: «Et vidit Deus omnia quæ fecit, et ecce bona valde» (*Gen.*, 1). Tamen quia veritatis ratio postulabat, ut servilis humana conditio legem Dei dominantis acciperet; proprii arbitrii libertati permissa, unam Deus elegit arborem de omnibus lignis Paradisi, non utique malam, sed in qua esse scientia boni et mali videretur; in qua servorum suorum obedientiam pertentaret, ut libertas arbitrii vel immortalitatis præmium possideret obediens, vel contemnens exciperet mortis interminatæ sententiam. Manducavit homo, quia voluit: mandatum non custodivit, quia noluit: morte mulctatur, quia mandatum servare potuit et non studuit. Arbor quidem bona, et fructus quidem bonus; sed prævaricatio mandati mala, et contemptus Dei malus: atque ita malum non in fetu arboris est, sed in voluntate hominis transgressoris. Igitur si unius arbusculæ fructus, contra Dei mandatum temere a protoplastis degustatus, mortem generi acquisivit humano, potuit et Machabæis tunc sub Lege positis interitum parare, mandati divini transgressio; quibus nunc honorem, et gloriam, præcepti ejus custodia comparavit, fidem Dei in ipso viriliter, constan-

terque servantibus. Nam fidem Dei servat qui mandati ejus jura non violat; quoniam non idcirco illi manducare illicita noluerunt, quod horrorem paterentur in specie, sed contumeliam facere prohibenti Deo, justissime formidarunt. «Qui in modico fidelis est», ait Dominus, «et in magno fidelis est» (*Luc.*, 16). In magno fuerunt isti fideles, cum idolothyta inter supplicia respuerunt: in parvo fuerunt fideles, cum solum ut carnes prohibitas non comederent, suas potius devorandas suppliciis tradiderunt. Insignior fides est quæ nec in modicis violatur. Formam tolerantiæ præbuerunt isti beatissimi fratres futuris post passionem Christi martyribus, ut intelligant, quanta animi magnitudine, et constantia pro Redemptoris nomine dimicare debeant, pro cujus mandato tam pertinaciter ipsi certassent. Nemini absurdum videatur quod eos paulo ante Aniciis comparavi. Anicii quippe ex Græco sermone a nobis nuncupantur invicti. Exercuit enim varia suppliciorum genera in eorum corporibus crudelissimi tyranni feritas: et cum non valuisset constantiam fidei in sex fratribus atrocitate supplicii superare callidus persecutor, in septimo, quia esset junior, ad blandimentorum sese tormenta convertit; divitiarum præmiis, et honorum promissionibus puerum torquens, quem tamen detorquere non potuit. Erat enim fratrum suorum frater; et filius matris illius quæ dum singulos filios pro Dei nomine puniri læta et aspicit, et hortatur, tot martyria pertulit, quot pignora consecravit: septies in propriis passa visceribus, octava et ipsa accessit numero, ad octavum Christi resurrectionis diem cum charis pignoribus oscursura. Unde non immerito præsumitur ista mater beatissima, Ecclesiæ sanctæ imaginem præmonstrasse, quæ spirituales Deo filios parere consuevit, nihil de carne et

sanguine cogitantes. Jam vero si quis a me superioris disputationis reliquias exigat, inquirens cur illi cibi qui fuerant causa continentiæ in Lege prohibiti, non etiam nunc ejusdem rei gratia arceantur; breviter ut sentio, respondebo. Sic ablatas fuisse de medio, legalium præceptorum multiplices observationes reor, ut generalia præcepta in statu pristino perdurarent. Diximus, pudicitiæ servandæ causa, Judaico populo abstinentiam vel porcinæ carnis, vel similium quadrupedum, nec non et quorumdam volatilium, atque piscium fuisse indictam : adhærentibus licet typis rationabilium figurarum, quas doctor spiritualis propriis quibusque locis singillatim debet exponere : sed quoniam terrenorum mentes, perplexitate multiplicium mandatorum onerari potius, quam instrui videbantur, indefessa et in hac parte erga humanum genus divina providentia, per Prophetam promittitur Isaiam : «Quoniam verbum abreviatum faciet», inquit, «Dominus super terram» (*Is.*, 10, 23). Et idcirco beatus Jacobus cum cæteris Apostolis decretum tale constituit in Ecclesiis observandum : «Ut abstineatis vos», inquit, «ab immolatis, et a fornicatione, et a sanguine» (*Act.*, 15), id est a suffocatis. Prætermiserunt homicidium, adulterium, veneficia; quoniam nec nominari ea in Ecclesiis oporteret quæ legibus etiam Gentilium punirentur : prætermiserunt quoque illas omnes minutias observationum legalium, et sola hæc quæ prædiximus, custodienda sanxerunt, ne vel sacrificatis diabolo cibis profanemur immundis, vel ne emortuo per viscera suffocatorum animalium sanguine polluamur, vel ne immunditiis fornicationum corpora nostra, quæ templa Dei sunt, violemus. Sic ergo permiserunt omnia manducari, ut fornicationem præciperent fugiendam. Nostri jam debet esse moderaminis tantum laxare

habenas licentiæ, ne præcipites feramur in luxum, sed ut pudicitia tuta esse possit, quam beatus Paulus sine circumcisione gulæ sciens custodiri non posse sic ait: «Omnia quidem munda sunt: et nihil abjiciendum quod cum gratiarum actione percipitur: sed malum est homini qui per offensionem manducat» (*Rom.*, 14, 20); id est qui offensionem patitur cum manducat. Et subjecit statim salutare consilium: «Bonum est», inquit, «non manducare carnem, neque bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur» (*Rom.*, 14, 21). Quis ille conjunctior frater, quam homo noster exterior? cui ne nostra licentia vel offendiculum, vel infirmitatem, vel scandalum pariat, utendum est ciborum licentia, non abutendum; ut sciamus, nos non edendi causa esse natos, sed bene vivendi. Quapropter imperio animæ carnis conditio obsecundet, ne effrenata licentia, ut ait Salomon (*Proverb.*, 30), servus regnet, et stultus saturetur, et ancilla ejiciat dominam suam, cum Lex præcipiat: «Ejice ancillam, et filium ejus; non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac» (*Gen.*, 21). Ejiciamus ergo ancillam concupiscentiam, et filium ejus peccatum, ut efficiamur hæredes Dei, cohæredes autem Christi, qui lignum crucis suæ propriis portando humeris (*Joan.*, 19, 17) imaginem Passionis, quam sub umbra Legis in sancto Isaac præmonstraverat (*Gen.*, 2, 6), in veritate hominis suscepti complevit, pretioso sanguine suo vitam nostram redimens ab æternæ mortis exitio. Ipse est enim nostra redemptio, cui omnis honor, virtus et gloria, cum Patre, et cum Spiritu Sancto, per omnia sæcula. Amen.

IN EO QUOD S. EPISCOPUM PRIMA DIE ORDINATIONIS IPSIUS QUORUMDAM CIVIUM NOTARII EXCEPERUNT.

Imperitiæ meæ conscius, et ætatis ipsius immaturæ ad sacerdotii dignitatem pudore deterritus, merito silendi licentiam a summis sacerdotibus postulabam. Metuo enim primum, ne virtus verborum cœlestium exiguitatis meæ sermone tenuetur: deinde erubesco, quod tantæ exspectationi optatum doctrinæ fructum præstare non valeo. Unde imparem me vestro desiderio per omnia sentiens, onus istud totis viribus conatus sum declinare. Sed beatus Pater Ambrosius, cæterique venerandi antistites, sacramento, quo temere vos ipsos obligastis, astricti, tales ad me epistolas cum vestra legatione miserunt, ut sine damno animæ meæ ultra jam resistere non valerem, cui ab Orientalibus quoque episcopis, nisi meum ad vos reditum pollicerer, salutaris communio negaretur. Tali igitur conclusus articulo, et auctoritate Sanctorum præsentium subjugatus, suscepi hoc summi sacerdotii munus, nec merito dignus, nec ætate aptabilis, nec doctrina maturus. Intuemini ergo, quid patiar, qui cum loqui nesciam, tacere non possum. Cogor enim seniorum præcepto obsequi ultra vires meas, nec potestatem silendi habens, nec facundiam proloquendi. Sed spiritualium Patrum salutaria esse præcepta, divinæ Legis auctoritate perspiciens, audeo in verba prorumpere, ac tenuem vestris auribus inferre sermonem; quem idcirco forsitan patienter accipitis, quoniam populo Christi utile videatur, obedientiam, quæ et sacrificio divino præponitur, et mandatis Dei omnibus

antefertur, exemplo discere prædicantis (I *Reg.*, 15). Nam cum populus Hebræorum post Ægyptia illa portenta, ad unius Dei notitiam vocaretur, primam didicit obedientiam, tamquam ducem servandorum cœlestium mandatorum. Sic enim Scriptura testatur : «Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est» (*Deut.*, 6). Et iterum : «Aut, Israel, præcepta vitæ» (*Deut.*, 4). Hoc quod dicitur, «Audi», non audientiam, ut opinor, simplicem sonat, sed observandæ Legi obedientiam prædicat, testante rursum Domino, ac dicente : «Si volueritis, et audieritis me, quæ bona sunt terræ manducabitis» (*Is.*, 1). Quod si secundum beati Pauli apostoli sententiam, «non auditores, sed factores Legis justificabuntur apud Deum» (*Rom.*, 2) ; non jam videbitur perfunctoria ista auditio, quæ bonorum terræ præmiis honoratur, et non cujuslibet terræ, sed illius olim promissæ, illius fluentis lac et mel. Promissionis enim terra Christi caro est, ex massa humani generis de terra formati suscepta, ac dulcibus divinæ gratiæ succis exuberans ; cujus purissimo doctrinæ lacte alimur et nutrimur ; cujus cœlestium charismatum suavitate reficimur ; cujus ubertate credentium corda pinguescunt ; cujus bonis obedientium mentes, animæque fidelium, et in hoc, et in futuro sæculo saginantur. Quonam ergo hæc spectat tractatio ? Nempe ut vestra dilectio evidenter intelligat, quanta vis meam compulerit parvitatem arduis obsecundare præceptis, atque aperire os meum sub tantorum præsentia sacerdotum ; et maxime post illam venerandæ memoriæ patris mei Philastrii eruditissimam vocem, quæ per gratiam Spiritus sancti large effluens, hanc Ecclesiam in fide Trinitatis adorandæ fundavit, in vera spe, et charitate perfecta constituit, ad virtutes erexit, in pace reliquit. Hæc ad excusationem illius,

quæ in me reprehendi potuisset, audaciæ, breviter dixisse sufficiat. Nunc vero sanctarum lectionum puteus altus est (*Joan.*, 4, 11), et ego hauritorium verbi non habens, aquam vivam sitientibus vobis interim ministrare non possum. Obsecro communem patrem Ambrosium, ut post exiguum rorem sermonis mei, ipse irriget corda vestra divinarum mysteriis litterarum. Loquetur enim Spiritu sancto, quo plenus est, et flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ, et tamquam Petri apostoli successor, ipse erit os universorum circumstantium sacerdotum. Nam cum Dominus Jesus interrogaret apostolos : «Vos autem quem me esse dicitis» (*Matth.*, 16) ? solus Petrus omnium credentium ore respondit : «Tu es Christus Filius Dei viri.» Quid statim muneris accepit ista confessio ? beatitudinem scilicet, regnique cœlestis gloriosissimam potestatem. Solus ergo cum loquitur Petrus, nequaquam reliquorum credentium fides excluditur. Sed congruus ordo servatur, dum principi Apostolorum primus loquendi locus jure defertur ; ne tumultus quidam magis quam responsio videretur, si tunc universi certatim ac pariter respondissent. Dicat forte aliquis, sicut illos tres in camino fideles pueros (*Dan.*, 3), ita in hoc examine omnes Apostolos consona voce debuisse eadem profiteri. Sed considerandum quia Judas ille Iscariotes quod corde non crediderat, ore confiteri non poterat : et neque beatitudinem merebatur incredulus, neque ante diri facinoris perpetrationem, justi judicis poterat sententia prædamnari. Postea vero pro commisso scelere jam damnato Juda, omnes Apostoli Christo surgente, in Petro claves accipiunt ; quinimmo cum Petro cœlestis regni claves ab ipso Domino accipiunt, quando ait illis : «Accipite Spiritum sanctum : quorum peccata dimiseritis, dimissa erunt»

(*Joan.*, 20, 22). Et iterum : «Euntes», inquit, «docete omnes gentes, et baptizate eas in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti» (*Matth.*, 28). Janua quippe regni cœlorum nonnisi hac Sacramentorum spiritualium clave reseratur. Precentur modo hi omnes apostolici sacerdotes misericordiam Dei Patris, «qui suscitavit de terra inopem, et de stercore erexit pauperem, ut faceret eum sedere cum principibus populi sui» (*Ps.* 112) ; ut etiam sancti Spiritus virtutem ad Ecclesiæ suæ gubernaculum tenendum mihi minimo omnium largiri dignetur, per unigenitum Filium suum Redemptorem nostrum, cum quo vivit et regnat semper Deus, in unitate Spiritus sancti, ante omnia, et nunc, et semper, et in cuncta sæcula sæculorum. Amen.

DIE DEDICATIONIS BASILICÆ CONCILII SANCTORUM.

Divinis muneribus, et cœlestibus beneficiis condignas referre gratias pusillitas nostra non prævalet, fratres charissimi. Nam ut venerandas Sanctorum reliquias haberemus, Deus noster tribuit: deinde ut hanc honori eorum fundare basilicam valeremus, ipse largitus est: et hodie ut adepti summorum sacerdotum præsentiam, dedicationem celebrare mereamur, ipse concessit. Convenerunt enim sancti antistites, et apostolici viri, ad persolvendum beatissimis patribus, et præceptoribus suis debitæ devotionis obsequium, ut ubertate plenissima benedictionum spiritualium ditaremur; licet importunitas barbarorum maximam partem celebritatis diei hodierno subtraxerit, ne cæteri sancti antistites, quos interfuturos credidimus, advenirent. Jam qui sunt isti quorum beatis reliquiis illustramur, hinc incipiam numerare. Primo in loco Joannes Baptista est, ultimus quidem, sed maximus Prophetarum: novissimus tempore, quia omnis «Lex, et Prophetæ usque ad Joannem» (*Matth.*, 11, 13); sed merito prior, et dignitate præstantior, quia ita de illo Christus loquitur ad Judæos: «Quid existis in deserto videre? Prophetam? Dico vobis et plusquam prophetam. Hic est enim de quo scriptum est: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam» (*Ibid.*, 8). Uno testimonio Salvatoris beatissimus Joannes Baptista et angelus, et apostolus, et propheta præcipuus declaratur. Vere enim Dei est angelus, qui præcursor, et nuntius Christi est: vere apostolus est, qui missus a Deo est, destinatus enim nuncupatur apostolus. «Fuit»,

inquit, «homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes» (*Joan.*, 1, 6). Idcirco autem sanctus ipse propheta dicitur, et plusquam propheta quia Christum et sua, et omnium prophetarum voce prædictum, digito meruit demonstrare; dicens: «Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi» (*Ibid.*, 29). Post hunc habemus Andream beatissimum, primum Joannis ipsius discipulum, deinde Salvatoris; quem priorem Christus apostolum scribitur elegisse. «Erat», inquit, «Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus qui audierant ab Joanne, Ecce Agnus Dei, et secuti erant eum. Invenit hic primum fratrem suum Simonem, et dixit ei: Invenimus Messiam (quod est interpretatum Christus). Et adduxit eum ad Jesum» (*Ibid.*, 40). Tertius beatus Thomas, qui post resurrectionem Christi solus desideravit, solusque obtinuit, ut membra Christi curiosis quidem, sed utique dignis manibus contrectaret. Ardentis siquidem desiderii fuit illud, non incredulitatis, quod condiscipulis suis, qui ipso absente Dominum viderant, ait: «Nisi videro, et contrectavero, non credam» (*Joan.*, 20, 25). Erat enim valde anxius, ne non et oculis frueretur eo quod corde credebat ne privaretur aspectu illius lucis qua se cæteri apostoli illuminatos gloriabantur. Satiavit esurientem Dominus, cujus manet illa promissio: «Beati qui esuriunt, et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur» (*Matth.*, 5, 6). Apparuit secundo Apostolis (*Joan.*, 20, 26), ut Thomæ desiderium adimpleret: profuit cupiditas ejus et cæteris; nec ipse minus aliquid habet, quia posterior Christum videt. Nam detrimenta prioris aspectus visu pariter, et attactu compensat; qui utique, si juxta opinionem quorumdam infidelis fuisset, Christus illi post resurrectionem suam apparere non fuerat dignatus. Scriptum est enim: «Quoniam in-

venitur ab his qui non tentant eum : apparet vero is qui fidem habent in ipsum» (*Sap.*, 1, 2). Quod autem dixit illi Salvator : «Noli esse incredulus, sed credens (*Joan.*, 20, 27); et : «quia vidisti, credidisti : beati qui non viderunt, et crediderunt» (*Ibid.*, 29); informare in eo voluit omnes postea credituros, ut populus noster, similis Thomæ qui absens erat quando apparuit Christus apostolis, relationi eorum indubitatam fidem commodet; nec exigat in carne conspicere quem testimonio apostolorum, post passionem crucis resurrexisse, et visum fuisse didicerit. Neque enim postquam regressus est ad cœlos, solis in hoc mundo virtutibus præsens, debet quotidie pro cujuscumque voluntate, singulis, universisque credentibus, in corpore apparere. Sufficiat nobis, quoniam sancti Thomæ curiositas, ambiguitatis futuræ scrupulo satisfecit. Quod enim absens fuit, quod avidius et videre, et attractare Dominum perquisivit, totum nostræ procurabatur saluti ; ut evidentius nosceremus resurrectionis Dominicæ veritatem, quam beatus Thomas ob necessariam curiositatem providenter reprehensus affirmat, dicens ei : «Dominus meus, et Deus meus» (*Joan.*, 20 28). Quartus Lucas est evangelista, qui beatos Apostolos pari merito subsecutus, et Evangelii librum, et Actus Apostolorum, miranda examinatione conscripsit. Horum quatuor beatas habemus in præsenti reliquias qui regnum Dei, et justitiam prædicantes, ab incredulis, et iniquis occisi, Deo semper vivere operationum suarum virtutibus demonstrantur. Joannes in Sebastena urbe provinciæ Palestinæ, Thomas apud Indos, Andreas et Lucas apud Patras Archaiæ civitatem, consumnati referuntur. Post istos habemus Gervasium, Protasium, atque Nazarium, beatissimos martyres, qui se ante paucos annos apud urbem Mediolanensem sancto sacerdoti

Ambrosio revelare dignati sunt, quorum sanguinem tenemus gypso collectum, nihil amplius requirentes; tenemus enim sanguinem, qui testis est passionis. Recepimus etiam sanctos cineres Sisinnii, Martyrii et Alexandri, quos nuper in Anaunia venerandæ religionis cultui attentius inhærentes gens interfecit sacrilega, flammisque adhibitis concremavit, ut holocaustum Deo ipsi fierent, qui Christianos suos victimas dæmoniis ministrare, increpatione justissima vetuissent. Jam quid post istos decem, de Quadraginta Martyribus dignum loquar, qui se itineri meo, cum per urbes Cappadociæ Jerusalem pergerem, fideles comites præbere dignati sunt? In ipsa enim maxima Cappadociæ civitate, quæ appellatur Cæsarea, ubi habent iidem beatissimi insigne Martyrium, reperimus quasdam Dei famulas, monasterii sanctarum virginum dignissimas matres, prorsus Mariæ, et Marthæ consimiles, quas merito diligat Jesus; natura fide, et studio, et castitatis integritate germanas. Quibus ab avunculo suo summo sacerdote, ac beato confessore Basilio, olim traditæ fuerant horum martyrum venerandæ reliquiæ, quas desiderio nostro incunctanter, ac fideliter tribuerunt; idoneos veneratores tanti nos esse muneris approbantes, simulque sub testificatione Domini confitentes, se semper orasse Deum nostrum, ut hæc tam pretiosa possessio in tales transfunderetur hæredes qui eam consimili fide, diligentiaque percolerent; qui studii, ac venerationis ipsarum et successores, et augmentatores existerent; quoniam essent ipsæ in annis senilibus constitutæ, et transmigrationem de hoc mundo suam quotidie exspectarent. Exaudita est ecce fidelis oratio. Venerabiles ipsas Martyrum quadraginta reliquias populis credentibus hodie proponimus percolendas, licet eis ex illo jam tem-

pore celebritas debita numquam defuisse nostri cognoscatur officii, præclaris eorum beneficiis salutariter mancipata. Sed jam quo ordine ad martyrii gloriam pervenerint ipsi beatissimi, breviter enarrabo; quamvis ad prosequendas eorum laudes imparem me esse confitear. Plane habent idoneum suis meritis, dignissimumque præconem, beatæ recordationis virum, confessorem Basilium, Ecclesiæ Cæsariensis antistitem, cujus eloquentia singularis, et sermo Apostolico sale conditus, paupertatem mei retundit ingenii. Quid enim a me inferri novum potest quod non ille in eorum laudibus ubertate eloquii sui opulenter effuderit, copiose ornaverit, signanter expresserit? Ingentis quippe difficultatis est, easdem virtutes diversis sermonibus prædicare. Aggrediar tamen instituendæ dilectionis vestræ causa, vel historiam replicare gestorum. Milites erant isti in partibus minoris Armeniæ constituti, florentes ætatibus, corporum proceritate sublimes, experientia belligerandi laudabiles, stipendiis militaribus virtutum suarum merito honorati, et, quod hæc omnia supergreditur, Christiani; atque ad omnem probitatem morum, bono venerandæ religionis ornati, et spiritualibus armis doctrinæ cœlestis instructi. Statim denique ubi tuba persecutionis increpuit, fortissimos Christi milites amor fidei præcinxit ad bellum. Nam cum feralia edicta sacrilegi regis proponia judicante cœpissent, quibus præcipiebatur ne quisquam vel privatus, vel miles, Christianum proferre nomen auderet, sed ut omnis populus sacrificare dæmoniis cogeretur; sponte prorumpunt in medium. Christianos se esse clarissima voce testantur, seque ab hoc salutari cultu nullis terroribus divelli posse pronuntiant. Intuitus constantiam juvenum terribilis persecutor, seposita auctoritate, blandis eos hortatur alloquiis, ne

vellent hac pertinacia, uti ne erga imperatorem suum contumeliosi existerent, ne ejus præcepta contemnerent, ne alias devotissimi, in hoc facto offensam regis maximam provocarent, a quo magis beneficia, et honores pro hac specialiter obedientia sperare deberent. Indecorum certe bellatoribus viris esse, ut inter ignavos, et noxios, morte turpissima deperirent. Cogitandum illis esse juventutis suæ florem, et jucunditatem lucis hujus ac vitæ, quam sine respectu ullius rationis imprudentes amittere suaderentur. Talibus auditis Christiani viri, meritoque mirabiles, venenatas perniciosi hortatoris blanditias non solum constantibus animis respuerunt, verum etiam responsione acerrima refutarunt. Quid tu, aiunt, omnium nequissime, contra Deum rebellare ausus, famulos ejus verbis fallacibus supplantare conaris? Quid nos a cultu Dei veri, et vivi, ad mortua dæmonum simulacra inclinare contendis? Quid honorum terrestrium caducis promissionibus, et inanium rerum præstigiis, animos nostros e vigore fidei cœlestis depravare pertentas? Exsecramur munera, quæ detrimentum salutis important; repudiamus honores, qui auferunt illam gloriam sempiternam; reprobamus amicitias regis, quæ nos a charitate Dei separare desiderant; respuimus et hanc temporalem nostri corporis vitam, quæ cum periculo fidei servata animæ acquirit interitum; postremo nec suppliciis præsentibus deterremur. Tradimus carnem pœnis, quascumque irrogare volueris, ne abnegantes Christum Deum, ad tormenta perpetua demergamur, quæ diabolo, et vobis ministris ejus sunt ab initio præparata. Tunc ille judex iniquitatis, hujusmodi dictis accensus, furorem suum, quem paulo ante subtilius explere voluerat, excogitata supplicii novitate geminavit. Perspiciens enim regionis naturam nimiis

rigentem frigoribus, tempus etiam, quo maxima hiemis asperitas Aquilone flante violentius incumbebat; montes nivibus, pruinis arva tegebantur; liquores agnoscere suam naturam solis ignibus cogebantur: stupebant ingenti glacie torrentium fluminum cursus; stagnum quoque urbi in qua ista gerebantur, subjacens, longe lateque diffusum, validissimo gelu durante, iter solidum plaustris gementibus commodabat. Hac ergo vi loci, vel temporis immanitate perspecta, sacrilegii Gentilis exactor, istud supplicii genus sanctis adhiberi imperat, ut nudatis corporibus religati in aperti aeris pruinosa duritie pernoctarent, balneis longe sub conspectu eorum fumantibus; ubi velox remedium victis callidus persecutor, animas eorum magis interficere gestiens, promittebat. Sed beatissimi martyres, Spiritu sancto ferventes, vestibus suis procul abjectis, festini ad stadium properant, coronam tanto certamini propositam cœlitus intuentes. Deinde hortatibus mutuis patientiæ, vires accendunt, gloriam regni cœlestis pœnis præsentibus præferunt, et hoc inter cætera replicantes: quod qui pro salute regis terreni hostiles gladios formidare contempsimus, cur non pro fide Dei, ac Domini nostri Jesu Christi regis æterni, omnes irrogatos nostro corpori cruciatus, æquo animo patiamur, ocius ad æternæ lucis beatitudinem, vitamque perpetuam, gloriosæ mortis compendio transituri? Inter pruinas ardebat Fides, et cœlestes animi desiderio Christi fervebant. Urebat acritudo nimii frigoris lucentes rigentium corporum cutes: at occupatæ erga Dei amorem religiosæ mentes amœnitatem paradisi cogitabant. Terebrabantur penetralia viscerum gelu, ita ut medullas ossium gravissimis cruciatibus internus quidam glacialis tortor urgeret: et animorum virtus immobilis, cursus sui metas

aspiciens, de proxima consummatione gaudebat, fideli tolerantia prommissum Dei munus exspectans. Sed unus ex eorum numero, brevissimi adhuc, et jam supremi doloris impatiens, rogare miser cœpit ut ad balneas duceretur. Miles interea, cui sollicitudo injuncta fuerat ut illud mortis lavacrum victis quibus que reseraret, dum curiosis oculis de loco sublimi agonem virorum spectat insignium, rei exitum captans, videt ducem cœlestis militiæ descendentem cum multitudine angelorum, et fortissimis bellatoribus claras vestes, atque opima singillatim præmia erogantem, quæ solus ille miserabilis cujus fidem diabolus fregerat, non accepit. Ducitur infelix ad balneas; ibique confestim caloris afflatu, quo se animandum crediderat, exanimatus, et vitam perdidit, et coronam. Luctuosum facinus gratulatio inopinata subsequitur. Repente ejus locum supradictæ visionis admirator invadit: nudat membra optato supplicio; se esse Christianum clamore ingenti congeminat, quem spectaculi illius admirabilis virtus, subito ex Gentili verum fecerat Christianum. Tenetur continuo professionis suæ reus; ligatur volens, et secantibus vinculis crudeliter innodatur; perseverat adstrictus, gloriatur in pœna, spe divinæ remunerationis effertur. Crescit inter supplicia fides Christi: augetur inter tormenta dilectio. Nam sensu apostolico testabatur: Me nulla suppliciorum vis, nulla immanitas tormentorum «poterit separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro» (*Rom.*, 8, 9). In mediis cruciatibus novus martyr, instruente Spiritu sancto, eruditur et proficit; moritur et triumphat. Trinitas adoranda testem suum inter pœnas fideliter permanentem, martyrio ipso ad vicem baptismi, gloriosius et abluit, et emundat, et ad cœlorum regna perducit. Commoritur denique quadragesimus iste sanctus cum sanctis, ut sa-

cer numerus, quem Salvator jejuniis honoraverat, compleretur; sicut ipsi beati martyres orasse memorantur. Post hæc jussit carnifices, defunctorum corpora longius transportata ignibus concremare. Relinquebant unum, qui adhuc vivere putabatur, si forte mutaret in pejus ipsa solitudine voluntatem. Ibi ejus venerabilis mater, quæ talem filium bono sapientiæ cœlestis lacte nutriverat, cucurrit ad cadaver spirantis filii, et propriis cum manibus vehiculo quo corpora aliorum congesta ad pyram trahebantur, imposuit. Vade, inquit, nate, istam bonam viam, salvus cum coætaneis tuis, et gloriosus ad Dominum. O admirabilis, et vere digna mater martyris! quinimo et ipsa jam martyr; quæ propriis visceribus non pepercit, dum sua membra pro Christi nomine puniri lætatur in filio. Jam vero nec illud in postrema parte reticemus, quod cum cineres exustorum corporum, mandato persecutoris, in fluvium jacerentur, non defuerunt religiosæ manus, quæ partem cineris vel furto eriperent, vel pretio compararent. Hinc et Ecclesia Cæsariensis exsultat, et nostra fraternitas non immerito gloriatur, reservatum sibi providentia Dei salutare munus intelligens. Portionem reliquiarum sumpsimus, et nihil nos minus possidere confidimus, dum totos quadraginta in suis favillis honorantes amplectimur: sicut illa in Evangelio (*Matth.*, 9; *Luc.*, 8) fidelis mulier quæ per fimbriam Christi salvata est, oram tenuit vestimenti, et virtutem divinitatis exegit: attactu fimbriæ medelam credenti fides traxit, et salutem quam præsumpserat, acquisivit. Itaque pars ipsa quam meruimus, plenitudo est; dividi enim quadraginta isti martyres ab invicem nullo modo possunt, quorum sunt inseparabiles et indiscretæ reliquiæ. Nam sicut animas eorum igneus ille Spiritus Dei, salutaris fidei unitate conjunxit («Erat»

enim (*Act.*, 4, 32) omnium «credentium cor unum, et anima una»), ita etiam membra eorum concremans ignis in unum favillæ corpus redegit. Habemus ergo et hos quadraginta, et prædictos decem sanctos, ex diversis terrarum partibus congregatos; unde hanc ipsam basilicam eorum meritis dedicatam, CONCILIUM SANCTORUM nuncupari oportere decernimus. Dignum est enim, ut ad tantorum Martyrum venerandas reliquias processuri, ad CONCILIUM SANCTORUM nos procedere fateamur. Tot igitur justorum patrocinio adjuvandi, tota fide, omnique desiderio, supplices secundum eorum vestigia curramus; ut ipsis intercedentibus, universa quæ poscimus, adipisci mereamur, magnificantes Christum Dominum tanti muneris largitorem; cui omnis honor, virtus, et gloria, cum Patre, et cum Spiritu santo, ante omnia, et nunc, et semper, et in cuncta sæcula sæculorum. Amen.

RESPONSIO S. EPISCOPI AD SERMINIUM DE VILLICO.

Servo Christi SERMINIO GAUDENTIUS *episcopus.*

Sapientem virum semper convenit dicta sapientiæ cogitare, hisque intelligendis omne acumen ingenii, omnem vigorem mentis intendere. Et idcirco tu, qui et mundanæ sapientiæ litteris eruditus es, et veram Dei sapientiam per sacras litteras didicisti, operam navare non desinis ad perquirendos interiores sensus verborum Christi, quem Dei esse virtutem, Deique sapientiam, docente Apostolo (I *Cor.*, 1, 24), non ignoras. Nam inter cætera divinæ Legis eloquia, quorum dissertionem frequenter exigis, hoc etiam specialiter postulasti; ut parabolam de Villico iniquitatis valde difficilem, cujus nemo nostrum tibi idoneus videretur interpres, ego scriptis propriis explanarem. Explanationem vero ipsam litteris tradi ideo forsitan vis, ut chirographum teneas responsionis meæ de capitulo, ut ipse fateris, obscurissimo. Sed non formidabo vel eloqui interrogatus, vel etiam scribere pro pusillitate sensus mei, salva fidei ratione, quid sentiam. Ac primum, charissime, ipsius lectionis verba ponenda sunt, et ita demum ratio est aperienda dictorum. Refert in Evangelii sui libro beatus Lucas: «Dicebat», inquit «Dominus Jesus ad discipulos suos parabolam: Homo quidam erat dives, qui habebat villicum: et hic delatus est quasi dissiparet facultates ejus. Et vocato eo ait illi: Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ: jam enim non poteris villicare. Ait autem villicus intra se: Quid faciam, quia Dominus meus aufert a me villicationem? fodere non valeo, mendicare

erubesco. Scio quid faciam, ut, cum amotus fuero de villicatione, recipiant me in domos suas. Et convocans unumquemque debitorem Domini sui, dicebat primo : Quantum debes Domino meo ? At ille dixit : Centum batos olei. Et ait illi : Accipe litteras tuas : et sedens cito scribe quinquaginta. Deinde alii dixit: Tu vero quantum debes ? At ille ait : Centum coros tritici. Et ait illi : Accipe litteras tuas, et scribe octoginta. Et laudavit Dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecit : quoniam filii hujus sæculi prudentiores quam filii lucis in generatione sua sunt. Et ego vobis dico : facite vobis amicos de mammona iniquitatis : ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Qui fidelis est in minimo, et in multo fidelis est : et qui in minimo iniquus est, et in multo iniquus est. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod verum est quis credet vobis ? Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis ? Nemo potest servus duobus dominis servire : aut enim unum oderit, et alterum diliget ; aut unum patietur, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire, et mammonæ» (*Luc.*, 16).

Perfecti doctoris est, ad erudiendos discipulos, similitudines earum rerum proponere quæ in conversatione humani generis frequentantur, ut auditor idoneus, ad operandi studium comparationis magisterio informetur ; nec dubitet hoc opus aggredi quod possibile ac necessarium esse, parabolæ imago monstraverit. Et idcirco Dominus Jesus, salutarium mandatorum verus magister, discipulos suos, vel tunc apostolos, vel nunc universos credentes, incitare volens ad eleemosynas fideliter exercendas, similitudinem proposuit Villici, ut exemplo

hujus personæ nihil esse nostrum in sæculo isto signaret, sed nobis creditam esse dispensationem facultatum Domini nostri, vel ad utendum ex eis sufficienter cum gratiarum actione, vel ad distribuendum conservis, prout cuique opus est; nec licere nobis passim facultatibus abuti commissis, aut in expensas usurpare superfluas, cum sit erogationis ratio Domino venienti reddenda. Denique post finem parabolæ sic adjecit: «Et ego dico vobis: facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula» (*Luc.*, 16, 9); id est amicos vobis pauperes facite de terrenis facultatibus quas iniquitas humanæ avaritiæ sibi vindicat, ne hominibus Dei ex ejus rebus quidquam impertiat. Mammona enim sermone Syro pecuniæ, sive divitiæ, nuncupantur. «Facite ergo vobis», inquit, «amicos» pauperes «de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis», eadem substantia in pauperum necessitates erogata, atque consumpta, «recipiant vos in æterna tabernacula»; iidem videlicet pauperes amici conciliandæ salutis, in quibus Christus remunerator æternus se hujus humanitatis fatebitur officia percepisse. Recipient ergo nos non ipsi omnino pauperes per semetipsos, sed per eum qui in illis obedientiæ, ac fidei nostræ fructu reficitur, suscepturus ministros pietatis hujus in æterna tabernacula regni cœlestis. Dicit enim: «Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum quod vobis paratum est ab origine mundi: esurivi enim, et dedistis mihi manducare: sitivi, et dedistis mihi bibere: peregrinus eram, et collegistis me: nudus, et cooperuistis me: infirmus, et visitastis me: in carcere eram, et venistis ad me» (*Matth.*, 25, 34). Quibus verecunde, ac reverenter excusantibus: «Domine, quando te vidimus in his necessitatibus, et ministravimus tibi»

(*Ibid.*, 37)? respondebit dicens: «Amen dico vobis, cum fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis» (*Ibid.*, 40). Nulli itaque absurdum videatur quod illi nos dicantur suscipere quorum causa suscipimur; cum et ipse susceptor noster Dominus Jesus, qui necessitatibus humanis non subjacet, se in illis esurisse, et sitisse, et peregrinum, et nudum, et in infirmum, et carceratum fuisse, perhibeat. «Facite ergo vobis, ait, amicos de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.» Et post pauca: «Si in iniquo mammona fideles non fuistis, quod verum est, quis credet vobis?» Enimvero, dilectissime, quis ei qui terrenas facultates, iniquitatis plerumque materiam suggerentes, dispensare fideliter nesciat, committendas putet esse veras cœlestium rerum divitias, quibus fidelis distributor, ac justus, rite, meritoque perfruitur? Nam «gloria et divitiæ in domo ejus, et justitia ejus manet in sæculum sæculi» (*Psal.* 111, 3). Statim denique sermo ille Dominicus ita conjungitur: «Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis» (*Luc.*, 16, 11)? Profecto enim quidquid in hoc sæculo est, alienum nobis est; qui retributionem futuram sperantes, velut hospites et peregrini in hoc mundo conversari jubemur, ut unusquisque nostrum securus Domino audeat confiteri: «Advena ego sum, et peregrinus, sicut omnes patres mei» (*Psal.* 38, 13). Propria vero credentibus, et æterna possessio est illa cœlestis, ubi esse cor, et thesaurum nostrum novimus (*Matth.*, 6): ubi jam toto affectu mentis, per fidem nos habitare præsumimus; quoniam juxta beati Pauli doctrinam, «conversatio nostra in cœlis est» (*Philip.*, 3, 20). Nostrum est igitur cœlorum regnum, si pollicenti Domino, in humilitate cordis, et spiritus mansuetudine servia-

mus. «Beati» enim «pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum» (*Matth.*, 5, 3). Quod utique regnum non potest adipisci omnis qui in alieno hujus sæculi patrimonio temporarie sibi credito, idoneus, ac fidelis dispensator non fuerit; unde alio in loco dicebat Dominus (1): «Quam difficile qui pecunias habent, intrabunt in regnum Dei!» (*Matth.*, 19, 23). Et in fine lectionis hujus ait: «Non potestis Deo, et mammonæ servire» (*Luc.*, 16, 13). Dei enim Christi servos, atque discipulos, imperare oportet pecuniæ, non servire; ne, dum cupiditati ejus obedimus, a charitate servitutis ejus, dominante pecunia, separemur. Dispergendæ sunt ergo pecuniæ indigentibus, secundum præceptum Creatoris omnium Dei; quoniam neque nostræ sunt, neque illas sine iniquitate, ac sui pernicie, avarus quisquam detinet. Nam juxta sententiam Salvatoris aditum regni cœlorum suis retentoribus intercludunt, «et facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei» (*Matth.*, 19, 24): illum nempe divitem, qui sit ob horrorem turpis avaritiæ camelo infirmior. Gravis pecuniarum sarcina est, quæ tenacium sui mentes avaritiæ pondere ad terram deprimit, nec emergere ad superna, cœlumque suspicere,

(1) Isidorus Clarius ad hunc Matthæi locum: «Videntur mihi omnes qui peccant, naufragium fecere: at in naufragio alii adhærent alicui rei, cui innixi non omnino sine spe sunt: alii sine spe relicti undis feruntur, qui si serventur, solius Dei beneficio acceptam referunt salutem; quamvis etiam alii qui tabula aliqua ferebantur, gratias agunt servatori Deo. Divites ergo iis similes sunt qui amissa alioqui omni spe, solius Dei quodam miraculo servantur. Et cum tam periculosa res sint divitiæ, is tamen felicior a stulto hominum errore creditur qui ditior est; hoc est qui sævioribus circumvolvitur fluctibus.»

ubi vita nostra est, omnino permittit; cum doceat beatus Apostolus: «Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria» (*Coloss.*, 3, 1 *seqq.*). Quoniam vero «arcta et angusta via est quæ ducit ad vitam» (*Matth.*, 7, 14), oneratos divitiarum terrestrium fascibus ingredi per illam non capit. Expeditos quærit ac tenues, omnique continentia castigatos; et (ut ita dixerim) filo gracili similes, qui etiam per foramen illius mysticæ acus facile transeant, spiritales effecti. Hæc est ratio, et utilitas parabolæ hujus, cui primum, juxta quod jubetur, parendum est: et ita intellectus secretior, si reperiri valeat, inquirendus est; quia «non in sermone est regnum Dei, sed in virtute» (I *Cor.*, 4, 20). Et «non auditores tantum, sed factores Legis justificabuntur apud Deum» (*Rom.*, 2, 13); nec potest aliquis liquido comprehendere interiorem scientiam divini eloquii, Apostolo protestante: «O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam imperscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit?» (*Rom.*, 11, 33, 34). Et alio in loco, cum de Adam et Eva, sacramentum divini sermonis nimium grande sentiret, et loqui illud digne non posset, ait: «Mysterium hoc grande est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia» (*Ephes.*, 5, 32). Vis autem nosse, quod ad æternam vitam non per notitiam secretorum, sed per operum bonorum efficientiam, pervenitur? Dominus in Evangelio interroganti cuidam diviti sic respondit: «Si vis ad vitam venire, serva

mandata» (*Matth.*, 19, 17). Quæ cum ille se omnia custodisse jactaret, extorqueri tâmen ab eo ad præsens unum mandatum non potuit, ut misericors esset in pauperes, et thesaurum suum transferret ad cœlum; nam statim audito hoc sermone abscessit tristis. Nec immerito tristis; quia gaudium cœlestis thesauri, malo avaritiæ possessus possidere non poterat. Profecto «radix omnium malorum est amor pecuniæ», ut ingemiscit Apostolus: «quam quidam appetentes erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis» (I *Tim.*, 6, 10). Nam perniciosum fidei errorem patitur, et inserit se doloribus multis, qui amore terrestrium, sicut adolescens iste, discedit a Christo; dum mandatum ejus subterfugit; dum a conspectu Domini, tristis, ac lugens, ad pœnas avaris et contemptoribus præparatas, spontanea cæcitate deducitur. In sinistra enim parte, infructuositatis merito constitutis dicetur: «Discedite a me in ignem æternum, quem paravit Pater meus diabolo et angelis ejus: quia cum non fecistis misericordiam indigentibus, nec mihi fecistis» (*Matth.*, 25, 41). Venio nunc ad illud quod tantopere a me exegisti, et quid super eo sentiam, qua potero brevitate narrabo; nulli præjudicaturus, qualiter interpretari voluerit, modo ut explanatio ejus traditionem fidei apostolicæ non infringat. Iniquitatis villicum diabolum puto esse, qui idcirco ob correptionem generis humani sæculo isto dimissus est, ut immanitatem crudelissimi hujus villici fugientes, ad pietatem Dei suppliciter concurramus, cujus misericordia atque virtute contra omnes infestationes ejus defensi esse possimus: quandoquidem et ipse villicus sub potestate constitutus est Domini Dei; illius vere divitis qui, sicut docet Apostolus, dives est in omnes, et super omnes qui invocant eum. «Omnis enim

qui invocaverit nomen Domini, salvus erit» (*Rom.* 10, 12, 13). Dissipat autem diabolus facultatem Domini sui, quando in perniciem generis humani grassatur; id est in nostram necem, qui possessio Dei sumus, sicut ipse Dei Filius, Patris sui dicta per Prophetam referendo, testatur: «Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ» (*Ps.* 2, 8). Et iterum: «Quoniam elegit sibi Dominus Jacob, et Israel in possessionem sibi» (*Ps.*, 134, 4). Videns ergo Deus in tantum dæmonis audaciam prorupisse, ut quos correctionis causa tentare solum permissus fuerat, usurpaverit, et necaverit, comminatur illi expulsionem, ut immanitas ejus, metu ultionis interminatæ frangatur. At ille nequissimus, hominum mortem quæstum suum computans, æstuat anxius, quod Dominus ei potestatem dominandi ablaturus esset; et quoniam nec operari bonum vult, et petere misericordiam pœnitens erubescit, argumentatur, quomodo prævaleat debitores Domini sui (id est peccatorum debitis involutos) non tantum aperto prælio persequi, sed etiam sub prætextu fallacis benevolentiæ, blanda fraude decipere, quo magis eum in domos suas falsa benignitate seducti recipiant, cum ipso in perpetuum judicandi. Magnum siquidem suppliciis suis diabolus putat hoc esse remedium, si pœnarum socios multos acquirat. Nam callidus hostis, adveniente et comminante Christo turbatus, excogitavit venenato consilio, qualiter hi etiam qui illum persequentem fugiebant, cedentem sequantur. Festinat enim novis artibus, variisque tentationum generibus supplantare homines, a quorum dominatu in fine sæculi submovendum se penitus esse cognoscit. Nam post adventum Christi, duplicato contra hominum genus furore succenditur, «sciens quia modicum tempus habet», sicut

scriptum de illo est (*Apoc.*, 12). Debita conservorum suorum, quæ in potestate Domini sunt, relaxare se falso promittit, dum vanam, vel in fide, vel in opere peccantibus, indulgentiam pollicetur; dum persuadet non imputari ad peccatum ea scelera quæ ipsi etiam qui committunt, gravia esse crimina non ignorant. Nam confitentur sui debiti quantitatem, cum ex integro obnoxios se esse Deo, et pro fide contempta, et pro opere neglecto, negare non possunt. Qui autem reddunt quæ Dei sunt, Deo jam debitores non sunt. Nec mireris, si debitorum remissionem taliter mentiatur hominibus quos hac arte subtilius conatur occidere, qui Christo rerum omnium conditori ausus est regna mundi promittere, sua illa esse impudenter asserendo. «Hæc omnia mea sunt», inquit, «et cui volo, do illa. Tu itaque si procidens adoraveris me, erunt tua omnia» (*Matth.*, 4). O inenarrabilis Christi patientia, quæ idcirco tentatorem loqui permittit, ut suscepto homini artem præliandi, atque vincendi, in semetipso demonstraret! O effrenis diaboli mendacis audacia! Deum sentit, et tentat: Dominum novit universæ creaturæ, cui suæ esse mundi regna mentitur; et ei se largiturum possessionem creabilium pollicetur per quem creata esse omnia non ignorat. «Ab initio» enim, sicut scriptum est, «homicida fuit diabolus, et in veritate non stetit, quia veritas non est in eo» (*Joan.*, 8, 44). Sed jam ad ipsas de quibus quæritur, species veniamus, Triticum, sicut supra tetigimus, fides Christi est, vitæ humanæ principium. «Hic» enim «est panis vivus, qui de cœlo descendit, et vitam dat huic mundo» (*Joan.*, 6, 33). Et iterum dicit ipse: «Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet» (*Joan.*, 11, 25). Oleum vero bona sunt opera, quæ non habentes illæ virgines fatuæ (*Matth.*, 25), exstinctis animarum suarum lam-

padibus, in tenebris remanserunt, a thalamo regni cœlestis exclusæ. Animas enim nostras non solum virgines esse in fide oportet, atque integras, verum etiam totius boni operis oleum portare secum semper in vasis suis; ne ipsæ in nobis fidei lampades defectu operum exstinguantur. Nam «sicut caro sine anima, ita fides sine operibus mortua est», secundum Jacobi sancti sententiam (*Jac.*, 2, 26). Lumen quippe fidei tunc erit juge atque perpetuum, si affatim bonorum operum pinguedine animetur. Circumvenit ergo diabolus hominum genus pollicitationibus falsis, ut debitum fidei et operum non cognoscant; donec sententia Domini judicis in inferni carcerem retrudantur, usque ad novissimum quadrantem per supplicia exigendi (*Luc.*, 12, 59). Quod autem centum vasa olei, id est operis, persuadet in quinquaginta transcribi, et centum coros tritici, id est fidei, cogit in octoginta transferri; occultior ista fraus est, multumque subtilis circumventio inimici: dum retractos ab idololatria homines, variis perniciosorum dogmatum involvit erroribus, summam salutaris fidei minuendo; et ab iniquis actibus remotos, bonisque operibus insistere cupientes, pestifero jactantiæ amore supplantat. Nam conatur fidem nostram, et opera nostra a centenario numero, perfecto scilicet, et in dextera constituto, ad sinistræ partis dolosa compendia depravare; apostolicam fidem sinistro hæreticæ persuasionis sensu pervertens, et merita bonorum operum, dexterorumque factorum, ad sinistros mores plerumque deducens. Quantos enim diabolus a dexteræ partis vigore, sinistris monitis, in vitia voluptatum carnalium relavavit! Quantos debita spiritualia religionis operibus persolvere gestientes, mercede cœlesti, injecta gloriæ humanæ cupiditate, privavit; ut dexteræ partis præmia pro-

missa non capiant, dum in ipsis bonis operibus non Deo, sed hominibus placere festinant! Unde filius Dei Christus Dominus discipulos suos monens, ut justitiam, et eleemosynas, et jejunia, et precationes suas non studerent coram hominibus celebrare, ne per vitium jactantiæ, quod sinistræ parti deputatur, mercedem dexteræ partis amitterent; ait: «Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua» (*Matth.*, 6). Clare patet ergo, quam venenata prudentia ille iniquitatis villicus, debita religionis officia de dextera parte in sinistram commutet. Nec illud otiosum est quod major numerus deperit Domino, cui debitores sumus, ex operibus oleo figuratis, quam ex tritico ad vitalis fidei specimen comparato. Minor enim turba est quæ a fide recta, quam quæ ab operibus congruis, diaboli fraude subtrahitur, Salvatore testante: «Quid mihi dicitis, Domine, Domine, et non facitis quæ dico vobis» (*Luc.*, 6, 46)? Laudat vero Dominus non bonitatem, non pietatem, non æquitatem, sed astutiam, et callidam prudentiam villici iniquitatis, quod dolum suum subtili nequitia concinnasset. Laudat autem minaciter simul, et prudenter. Minaciter quidem, dum ipso iniquitatis vocabulo pessimam diaboli prudentiam damnat: prudenter autem, dum contra argumentorum ejus consilia discipulos audientes informat, ut omni cautela, atque prudentia, tam callido, tam nequiter prudenti inimico repugnent. Ipse enim serpens erat in paradiso prudentior omnibus bestiis (*Gen.*, 3), qui protoplastos homines venenato morsu seductionis occidit. Cujus serpentis tortuosa ingenia beatus Apostolus deprehendens, ait: «Non enim astutias ejus ignoramus» (II *Cor.*, 2, 11). Unde et Salvator: «Estote», inquit, «prudentes sicut serpentes, et simplices ut columbæ» (*Matth.*, 10): quod aliis verbis apostolus Paulus

edisserit, cum dicit: «Malitia parvuli estote, ut sensibus perfecti sitis» (1 *Cor.*, 14, 20). Prudentes nos esse Christus præcepit, non venenatos: sapientes, non noxios: sed qui veterem peccati tunicam, ut coluber, deponentes, in novum hominem reformemur (1); caput nostrum quod est Christus, omni diligentia conservantes, et pro eo membra omnia persecutoribus laceranda tradentes, ut fides Dei, quæ caput salutis ac vitæ nostræ est, sana et invulnerata permaneat. Quapropter, dilectissime, imitemur prudentiam villici hujus, non perfidiam: æmulemur astutiam ejus, non sectemur nequitiam. Quantum ille in opere iniquitatis suæ nocendi peritus est, tantum nos studiis salutaribus eruditi, et omni prudentia instructi, atque armati esse debemus: «Induentes» nos ipsos «loricam fidei, et galeam salutis (1 *Thess.*, 5), et gladium spiritus (*Sap.*, 5), et scutum inexpugnabile æquitatis, in quo possimus», ut hortatur Apostolus, «omnia jacula nequissimi ardentia exstinguere» (*Ephes.*, 6); ne nos incautos suggestionum suarum spiculis ubi-

(1) Physiologus, qui sub nomine Epiphanii episcopi primum prodiit Antuerpiæ, ex officina Plantiniana anno 1588, editore atque interprete Consalo Ponceleonio, cap. 15, hæc habet: «Debemus igitur et nos in tempore periculi totum corpus morti concedere, solum caput custodire: hoc est, Christum non deserere, quemadmodum sancti martyres fecerunt.» Eadem omnino sunt apud Ephiphanium, lib. 1, tom. III, contra Ophitas. Isidorus autem Pelusiotes, ep. 126, ad Herminum Comitem, J. Billio interprete: «Dominus», inquit, «nos prudentes ut serpentes esse jubet, vir ingeniosissime: sic nempe ut caput nostrum, hoc est fidem in Christum, in omni tentatione conservemus. Etenim quibuscumque adversis casibus ac plagis serpens prematur, incolume atque illæsum caput servat». Hæc et similia affert prædictus Ponceleonius, in notis ad Physiologum, ubi etiam hunc Gaudentii nostri locum laudat.

cumque configat, ne inermes opprimat, ne interficiat dormientes; ne et vigilantes, et armatos, si usum belligerandi nesciamus, interimat. Prudentiores enim reperiuntur interdum spiritus immundi, quos filios sæculi, id est tenebrarum filios, Dominus nuncupat, quam filii lucis, quos Deus, qui lux est, in adoptionem filiorum vocare dignatur per lavacri cœlestis sacramenta renatos. Vale, in Christo charissime fili.

RESPONSIO EJUSDEM S. EPISCOPI AD PAULUM DIACONUM.

De eo quod Dominus Jesus Apostolis: Quia Pater major me est.

Ante istum sacri Evangelii locum, cujus a me intelligentiam fideli studio per litteras exigis, Paule frater, carnis ac spiritus germanitate charissime, plurima Christus Filius Dei vivi de divinitatis suæ una et perfecta cum Patre substantia locutus esse cognoscitur, cum diceret Judæis: «Ego et Pater unum sumus» (*Joan.*, 10, 30); cum sancto Philippo responderet: «Qui me videt, videt et Patrem» (*Joan.*, 14, 9); cum beatis Apostolis communiter loqueretur: «Credite mihi, quia ego in Patre, et Pater in me est» (*Joan.*, 14, 11). Post hæc ergo, et istiusmodi multa, quibus *omusion* se esse cum Patre probavit, et ejusdem essentiæ, nunc aliquod illaturus quid robustis in fide mentibus plenitudinem scientiæ cumularet, scrupulum dubiis, perfidis fomentum blasphemiæ ministraret (quoniam sermo Dei (*Luc.*, 11, 34) «positus est in ruinam, et resurrectionem multorum»), præmonuit undecim beatos Apostolos, simulque fidei eorum vestigia secuturos, ne ad auditionem proferendi sermonis turbellam mens alicujus pateretur. «Ne turbetur», inquit, «cor vestrum neque formidet. Audistis quia ego dixi vobis: vado, et venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem: quia Pater major me est» (*Joan.*, 14, 27, 28).

Hanc habent hæretici Ariani famosissimam quæstionem, qua Filium Dei ore sacrilego, minorem Patre suo esse contendant, ipsius testimonium proferentes, quoniam ait: «Quia Pater ma-

jor me est. Excæcavit eos nequitia cordis eorum» (*Sap.*, 2, 21), ne ex antelatis sermonibus rationem dicti hujus agnocerent; vel potius ne veritatem cognitam sequerentur. Duplex est in Christo substantia; una propria, alia nostra jam sua: id est una Dei, alia hominis. Filius enim Dei, ex quo eum illibata Virgo peperit, de Spiritu sancto conceptum, atque hoc genere nascendi. «Verbum caro factum est, et habitavit in nobis» (*Joan.*, 1); idem cœpit esse etiam Filius hominis qui in principio erat apud Patrem Filius Dei, utique Deus Verbum. Exinde per incrementa ætatis, Creator temporum proficit in virum perfectum, testante evangelista: «Puer autem crescebat, et confortabatur, et implebatur sapientia; et gratia Dei erat in illo» (*Luc.*, 4, 40). Quem profectum nostro profectui profecisse, intelligens apostolus Paulus aiebat: «Donec perveniamus», inquit, «omnes in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi» (*Ephes.*, 4, 13): quamquam perfecta divinitas, quæ quod erat semper erit: et sine fine, nullo eguerit incremento. Omnia ergo quæcumque in hac duplici substantia constitutus, vel locutus est, vel fecit, vel pertulit Christus; nunc omnipotentem Dei naturam, nunc infirmam suscepti hominis demonstrabant. Nativitas carnis hominem monstrat; Deum probat inusitatus Virginis partus. Angustum præsepis cunabulum, et obvolutio consueta pannorum, humanam signat infantium: sed Angelorum voces Deum pastoribus annuntiant esse qui natus est. Nam cum diceret Angelus: «Nolite timere: ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni plebi; quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David. Et hoc vobis signum: invenietis infantem pannis obvolutum et positum in præsepi. Subito facta est cum Angelo multitudo exercitus cœlestis laudantium

Deum et dicentium: Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis» (*Luc.*, 2, 10 *seq.*). Deinde Herodes persequitur parvulum: sed stellæ obsequentis fulgor magnum declarat Deum; quem legati universarum Gentium magi suppliciter adorantes (*Matth.*, 2), cœlesti Regi honorificentiam debitam, oblatione mysticorum munerum, deferebant. Annorum duodecim puer Jesus in templo a parentibus anxiis reperitur (*Luc.*, 2); sed in verbis eum Sapientiam Dei, doctorum circumsedentium turbæ mirantur. Et «qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus» (*Is.*, 53), ad Baptismum Joannis quasi homo peccator accedit, nostra in suo corpore crimina abluturus; sed et ibi statim naturæ divinæ proprietatem vox Patris ejus e cœlo intonat dicens: «Hic est Filius meus dilectus in quo bene complacui. Hunc audite» (*Matth.*, 3, 17). Ut ad hominem diabolus tentator accedit (*Matth.*, 4): sed triumphato diabolo statim succedunt Christo tamquam Deo servientium ministeria angelorum. Seditiones furentium Judæorum declinat frequenter ut homo (*Joan.*, 8); sed legiones dæmonum quasi servorum, Deus verbi sui fugat imperio (*Luc.*, 8). Supra puteum sedet fatigatus ex itinere quasi homo (*Joan.*, 4); sed Samaritanæ mulieris occulta reserat quasi Deus, humanarum mentium perscrutator; et non solum reserat, sed etiam lavacro aquæ in æternam vitam salientis emundat. Emundat autem fideliter supplicantem: «Ab occultis meis munda me» (*Ps.*, 18): nam dicit ad eum mulier: «Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam amplius» (*Joan.*, 4); ardore videlicet exstincto peccaminum. Esurire, sitire, fatigari, dormire, hominis est; sed quinque panibus quinque milie hominum satiare, Dei est (*Joan.*, 6). Et largiri aquam vivam (*Joan.*, 4), cujus unus haustus

bibenti præstet ne ultra jam sitiat, sed sit in eo fons aquæ salientis in vitam æternam, nonnisi Dei est. Et qui labore terreni itineris conficitur velut homo, rursus idem super aquas ambulat quasi Deus. Nam cum Dominus (*Matth.*, 14) discipulos suos jussisset navigare trans fretum, donec ipse dimitteret turbas, abscedentibus turbis, ascendit et oravit in monte. Vespere autem cum jam navicula in medio mari fluctibus jactaretur contrario vento commotis (*Marc.*, 6; *Joan.*, 6), ipse majestatis suæ virtute subvectus, ambulabat super terga æquoris, nec plantas gradientis tumens unda tangebat. Periclitantes Apostoli quarta vigilia noctis venientem Christum procul aspiciunt. Petrus rogat: «Domine, si tu es, jube me venire ad te super aquas» *Matth.*, 14, 28). Et ipse, ne quid fideli negaret desiderio, ait: «Veni. Et descendens», inquit, «Petrus de navicula, ambulabat super aquas ut perveniret ad Jesum. Videns vero ventum validum, timuit: et cum cœpisset mergi, clamavit dicens: Domine, salvum me fac. Et continuo Jesus extendit manum, et apprehendit eum, dicens illi: Modicæ fidei, quare dubitasti» (*Matth.*, 14, 29, 30)? Dum per terram gradiens fatigationem sentit, homo est: sed idem dum secura potestate per fluctus ambulans, Petrum mergentem sublevat, Deus est. Simulque hoc in loco et illud Ariani considerent, quod dubiis in fide Christi, exitialis quædam sit parata submersio, nisi per confessionem veram supplices ad ejus omnipotentiam convertantur. Alibi quoque dormisse navigans Christus Dominus, a sancto evangelista describitur (*Matth.*, 8, 24), cum discipuli in extremo tempestatis discrimine constituti suscitaverunt eum, dicentes: «Domine, libera nos, perimus» (*Ibid.*, 25); quando surgens imperavit vento, et mari, et facta est tranquillitas magna. Dormit

ut homo, et exsurgens elementis imperat quasi Deus. Nam tumentes fluctus verbo compescuit, statimque siluit increpata tempestas, et ad Creatoris sui vocem, plana confestim jacuit inflati gurgitis moles. Sed ne hujusmodi singula recensendo longius a proposito sermone videar evagari, pauca adhuc ex verbis Domini nostri Jesu Christi adjiciam, ex quibus in ipso et humanæ naturæ conditionem, et divinam perspicias potestatem. Judæis dicit: «Quid me vultis occidere? hominem», etc. (*Joan.*, 8, 40). Et alibi confitentem Petrum, «Tu es Christus Filius Dei vivi» (*Matth.*, 16, 16), beatum pronuntiat, quod dignus fuerit cui hanc fidem Deus Pater infunderet; verum quippe Filium Dei se esse hac elocutione confirmans. Et qui dixerat: «Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam» (*Joan.*, 10, 18), rursus ait: «Tristis est anima mea usque ad mortem» (*Matth.*, 26). Et idem qui ait: «Solvite hoc templum, et ego in triduum suscitabo illud» (*Joan.*, 2, 19), iterum dicit: «Pater, si possibile est, transfer calicem hunc a me» (*Luc.*, 22). Ea igitur ratione ipse qui ex persona Dei dixerat: «Ego et Pater unum sumus» (*Joan.*, 10): ex persona suscepti hominis dicit: «Quia Pater major me est» (*Joan.*, 14). Jam vero intelligenti quæ dicta sunt, sequens explanatio apertius declarabit, qua ex causa dicatur istud quod scribitur, et quidam sit quod ait: Quia Pater major me est; quamvis evidenter liqueat testimoniis supradictis, Filium Dei sine ullo initio a Patre genitum, postquam nasci ex Maria beata dignatus est, et Deum esse et hominem; et nunc humilia quæque secundum carnem vel egisse, vel locutum fuisse, vel passum: nunc immensam sublimitatem naturæ Dei tam verbis docuisse, quam factis mirabilibus approbasse. Tamen distinctionis hujus regulam non

sequuntur nequissimi Ariani, sed cauponum dolo Judaicorum miscent aquam vino, id est humana divinis; et ita illam meram atque apostolicam fidem adultera permixtione confundunt, Deo ascribentes ignorantiam, infirmitatem, metum, impossibilitatem, dubitationem, dolorem, esuriem, sitim, lassitudinem, cæterasque hominis passiones; quas Filius Dei absque detrimento divinitatis suæ ita cum homine suscepit, atque portavit, ut proprias quidem computaret contumelias quas partiebatur in carne, sed tamen divinitas ejus, vim naturæ suæ retinens, impassibilis permaneret. Unde sanctus Apostolus (II *Cor.*, 13), salvo statu incorruptibilitatis divinæ, Dominum majestatis memorat crucifixum. Enimvero ipsius Passio non in divinitatem, quæ est impassibilis, sed in ejus hominem celebrata, pereunti mundo subvenit; hujus namque vulnere nos salvi facti sumus. Non quod divinitas ejus vulnerari potuerit, sed quia ipse infirmitates nostras susceperit, et peccata nostra portaverit, ac pro nobis doluerit, secundum Prophetæ doctrinam (*Is.*, 53): neque enim ipse infirmatus est, vel peccavit, vel ipse dolores crudelium vulnerum sensit. Nam quomodo fieri poterat, ut qui multiplices ægritudinum morbos præcepti sui potestate curaverat, et mortuis iteratam vitam imperio suo tribuerat; ipse secundum naturam divinam fuerit Passioni subjectus? Sustinebat ergo ut homo contumelias Passionis in carne, et operabatur ut Deus propria auctoritate virtutes. Unde Apostolus ait: «Crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei» (II *Cor.*, 13). Et hinc est illud quod cum ad Passionem deducitur, tactu dexteræ suæ novam format aurem Malcho (*Luc.*, 22, 51), contra patientiæ suæ propositum, Petri ulciscentis gladio amputatam: et quod pendens in cruce latroni confitenti paradisum donat (*Luc.*,

23): et quod in sepulcro positus corpora sanctorum resuscitat (*Matth.*, 27): et quod resurgens in ea videtur qua passus fuerat compositione membrorum (*Luc.*, 24), et ad Apostolos intra unum domicilium congregatos, januis clausis ingreditur (*Joan.*, 20): et quod cœlos ascendens, discipulos fideles non deserit, cum ipsis se permansurum usque ad consummationem sæculi pollicendo (*Matth.*, 28).

Hanc distinctionem si sequerentur hæretici Ariani, numquam mysterium vitæ nostræ in contumeliam Filii Dei converterent, minorem illum Deo Patre blasphemis vocibus asserentes, quem vas electionis æqualem Patri esse testatur; aperiens omnem illam rationem, pro qua Dei Filius qui et homo, dixerit: «quia Pater major me est. Hoc», inquit, «sentite in vobis quod in Christo Jesu: qui in forma Dei constitutus, rapinam non arbitratus est quod esset æqualis Deo» (*Philipp.*, 2). Æqualem testatur Apostolus: minorem conatur asserere Arius. Arbitrio committitur audientium, cuinam credendum censeant: utrum Paulo apostolo, qui electus a Christo magister Gentium, «velut sapiens architectus fundamentum» Fidei «posuit» (I *Cor.*, 3); quique «usque ad tertium cœlum raptus audivit arcana cœlestia» (II *Cor.*, 12): an exsecrabili Ario, qui principis Constantini temporibus, cum venenato corde confessionem catholicæ fidei simularet; ambiens in amicitiam regis, et in gradum presbyterii, unde merito pulsus fuerat revocari; ad similitudinem Judæ traditoris, «crepuit medius, et effusa sunt omnia viscera ejus» (*Act.*, 1), ne sub indumento ovis, lupus ad devorandum gregem Domini introiret. Hujus improbi assertionem sequentes Ariani, exemplum pariter sequentur et mortis. Nos autem qui apostolicam fidem, et doctrinam sequimur, ad explanationem supradic-

tam beatissimi Pauli, aures nostrarum mentium fideli commodemus affectu. Sequitur enim: «sed» sese «exinanivit» (voluntaria scilicet bonitate) humiliando «semetipsum.» Et adjicitur: «formam servi suscipiens», non utique servus effectus: «in similitudine», inquit, «hominis factus» (*Philipp.*, 2). «Quod» enim «factum est, in illo vita est» (*Joan.*, 1): nempe illud quod in eo secundum carnem factum est, vita nostra est, ipso testante: «Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeant» (*Joan.*, 10). Deinde adjecit: «et specie inventus ut homo» (*Philipp.*, 2); nam Dei speciem, quanta sit, id est ipsum proprie «Deum, nemo vidit umquam» (1 *Joan.*, 4). Deinde «humiliavit seipsum, factus», inquit, «obediens usque ad mortem, mortem autem crucis» (*Philipp.*, 2); spontanea quippe humilitate cum patris voluntate, volens crucem pertulit, ut mors ejus fieret vita credentium. «Propter quod», inquit, «exaltavit illum Deus.» Quem illum? eum scilicet qui supplicium crucis ac mortis excepit; non singulariter Deum, qui semper excelsus est per naturam. «Et donavit illi nomen quod est super omne nomen» (*Ibid.*). Nomen super omne nomen Deus est; et non utique Deo donatur, ut Deus sit. Nam «in principio» apud Patrem filius «Deus erat Verbum»: sed homo a Filio assumptus promovetur in Deum, ut Filius Dei qui semper fuerat, Deus esset pariter et cum ea substantia quam sumpsit ex Virgine, totus iterum Deus. «Ut in nomine Jesu», Dei quippe et hominis, «omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum; et omnis lingua confiteatur quoniam Dominus Jesus est in gloria Dei Patris» (*Ibid.*). Id est, ut post Passionis mysterium, et Ascensionis triumphum, jam totus Dei Filius cum eo quod pro nobis dignatus est assumere, in gloria Dei Patris (in divinitate scilicet naturæ suæ ma-

nens) ab universis cœlestium, terrestrium, et infernorum virtutibus adoretur. Prius ergo quam pateretur; priusquam triumphata morte cœlos victor ascenderet, priusquam divinitatis paternæ in sinum cum tota, qua ex Virgine natus fuerat, substantia remearet; priusquam ab omni creatura rationabili cœlestium, terrestrium, et infernorum agnosceretur, atque adoraretur Dominus Jesus in gloria Dei Patris, merito discipulis dicebat: «Si diligeretis me, gauderetis utique, quod vado ad Patrem: quia Pater major me est» (*Joan.*, 14, 28). Erat enim minor adhuc in carne natus Filius Dei, donec in antiquam gloriam suam susceptі hominis naturam collocaret. Et ideo alibi ex persona ejus dicit ad Patrem: «Pater, glorifica me ea gloria quam habui apud te priusquam hic mundus esset» (*Joan.*, 17). Utique ut gloriam divinitatis, quam Deus apud Deum Patrem Filius ante mundi constitutionem semper habuerat, cum tota nativitatis corporea substantia possideret. Propter hoc ita et post resurrectionem suam loquitur quibusdam de hac dispensatione hæsitantibus. «O insensati», inquit, «et tardi corde ad credendum, in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ! Nonne hæc oportuit Christum pati, et ita introire in gloriam suam» (*Luc.*, 24)? Non immerito minorem se esse testatus est, sed in eo loco ubi rationem Passionis, et resurrectionis, et ascensionis suæ propriis insinuabat Apostolis. Ne tu, Ariane, sententias ejus quas de perfecta divinitatis substantia ante Passionem locutus est, evacuari posse existimes incredulitatis vernaculæ argumento, quo animæ tuæ salutem perniciosa calliditate interimis. Sermo Christi vel cum de divinitate sua docet, vel cum de incarnatione loquitur, tota claritate distinctus est. Nam et per Prophetas aliter sublimitatem Deitatis suæ annuntiat, cum dicit: «Audi, populе meus, et

loquar: Israel, et testificabor tibi, quod Dominus Deus tuus ego sum» (*Ps.* 49): aliter futuræ incorporationis suæ humilitatem designat, cum dicit: «Ego autem sum vermis, et non homo: opprobrium hominum, et abjectio plebis» (*Ps.* 21). Et post multa, ut ipsius esse omnem textum prophetiæ non dubites: «Diviserunt», inquit, «sibi vestimenta mea, et super vestam meam miserunt sortem» (*Ibid.*); quod a crucifigentibus factum de vestimentis Christi evangelistæ testantur (*Matth.*, 27; *Joan.*, 19). Nemo itaque fidelium conturbetur, quod minorem, se in hoc mundo secundum carnem positus, Patre suo dixerit Filius, qui etiam vermi seipsum jam tum per Prophetam comparare dignatus est; et hoc quidem non sine ingentis ratione mysterii. Constat enim (1) sine coitu generantis, futuræ apis vermem

(1) Loquitur Gaudentius ex Plinii sententia, cujus verba, lib. 11, c. 16, hæc sunt: «Apum coitus visus est numquam. Plures existimavere oportere confici floribus compositis apte atque utiliter. Aliqui coitu unius, qui rex in quoque appellatur examine.» Deinde hac sententia rejecta subdit: «Quod certum est, gallinarum modo incubant. Id quod exclusum est, primum vermiculus videtur, candidus, jacens transversus, adhærensque ita ut pascere videatur.» Aristoteles vero apibus coitum tribuit l. 3, de Gener. animal., c. 10, Theodoro Gaza interprete: «Si sine regibus gigni fœtus apum videretur, apes etiam sine coitu ex se generari necesse esset: sed cum hoc negent qui in eorum animalium cura versantur, relinquitur ut reges et se generent, et apes.» Nota est Virgilii narratio de Aristæo pastore Georg. 4, in qua sane videtur poetico genio obsecutus: nam eadem ratione non solum ex bove, sed ex leone etiam apes oriri posse, ut traditur Jud., 14, nullo negotio docuit Bochartus in Præfat. ad Hieroz., pag. 48, apes nempe ibi reperias fuisse, non natas. Consule Augustinum, 15 de Civ, c. 27, ibique Ludovici Vives annot. ad verba: «Alia vero sunt in quibus nihil sit maris et feminæ, sicut apes.» Cardanus, lib. 9 de Subtii., apes e melle gigni affirmat; at Cardanum irridet Scaliger Exerc. 191, quem

nasci, «cujus labores reges et mediocres (1) ad sanitatem afferunt» ; sicut scriptum est. Labores enim Passionis Christi, quem velut apem virginem permansurum Virgo edidit mater, tam reges a regendo (summi videlicet sacerdotes) quam mediocres quique sequentium, vel ordinis Levitici, vel fidelium plebis, in figura corporis ejus, ac sanguinis, pro salubritate vitæ communis afferimus, et agnitam dulcedinem mysteriorum conscio ore testamur : «Gustate, et videte, quoniam suavis est Dominus» (*Ps.* 33). Sed væ hæreticis, qui id quod dulce est, amarum conantur asserere, ibi æqualitatem subtrahere de Filio gestientes, ubi totus in gloria Dei Patris manere cognoscitur, consummato mysterio Passionis. Nam sic ait ad beatos Apostolos, Ascensionis ejus majestatis gloriam desiderio mentis audientes : « Si di-

---

adire omnino operæ pretium erit. De apum coitu hodie res adeo comperta est, ut nullo modo amplius in quæstionem revocetur.

(1) Ubi scriptum est ? Unus est ex iis locis qui in Hebraico textu et Vulgata editione non exstant, cum tamen apud LXX et plures ex Patribus inveniatur. Nam, ut notavit Samuel Bochartus in Præf. ad Hierozoicon, Prov., 6, 8, post locum de formica, apud Græcos de ape quædam adduntur, quæ citant multi Patres, transtulit Arabs, et Castalio quoque his verbis : «Aut apem adi, et disce, quam operosa sit, quamque augustum opus exerceat; cujus laboribus et reges, et privati vescuntur salubriter.» LXX autem : «Aut vade ad apem, et disce, quomodo operaria est: operationem quoque quam venerabilem facit ; cujus labores reges et idiotæ ad sanitatem afferunt.» In mss. quatuor, et in cod. Pantagathi, habetur « ad sanitatem offerunt» ; et paulo infra «pro salubritate vitæ communis offerimus» : sed neutro in loco putavimus, vulgatam lectionem esse immutandam ; Judæis enim mel offerre (qui apum labor est) Lege interdictum erat. Lev., 2 : «Omnis oblatio quæ offertur Domino, absque fermento fiet ; nec quidquam fermentati ac mellis adolebitur in sacrificio Domino.» Vide Saubertum, de Sacrificiis Veter., cap. 25.

ligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem : quia Pater major me est» (*Joan.*, 14). Declarans quippe, ideo se in utraque substantia, Dei et hominis, post Passionem, resurrectionemque suam, cœlos ascensurum, ut is qui ob incarnationis humilitatem, minor se ipso, et idcirco Patre suo minor videretur in terris, calcato mortis aculeo cœlos victor ascendens, æqualis Patri, sicut semper fuerat, permaneret; et idem qui semper Deus, nunc et homo, jam Deus in æterna Patris gloria constitutus sine fine regnaret. Nam qui prius in imagine, de aqua vinum fecit, cum diceret beatissimæ Mariæ : «Quid mihi et tibi est, mulier? nondum venit hora mea» (*Joan.*, 2); ipse post horam Passionis suæ, veritatem præmissi ænigmatis eatenus consummavit, ut sane incarnationis aqua vinum fieret Deitatis; quod hæretici adulterantes verbum, Dei, adhuc velut aquam vino permiscent, cum totus Dominus Jesus, et quod ex Deo Patre est, et quod ex Virgine matre est, Deus sit unigenitus in gloria Dei Patris: quoniam quidem Deus diminutus non est in homine, sed homo proficit in Deum ; ut sicut «Verbum caro factum est, et habitavit in nobis» (*Joan.*, 1), ita caro Deus fieret, et habitaret in cœlis. Unde consequenter addidit : «Et nunc», inquit, «dixi vobis antequam fiat, ut cum factum fuerit, credatis» (*Joan.*, 14, 29): id est, ideo dixi, si diligeretis me, lætari vos oporteret quod ad Patrem pergerem, quia pater major me est (1), ut cum factum fuerit, credatis æqualem. «Cum

(1) Isidorus Clarius in Scholiis ad hunc locum : «Quod ait debere eos gaudere, quod eat ad Patrem, videtur ob hoc dictum, quod proficiscente in cœlum Domino, intellecturi apertius essent mysteria illa divinitatis, et nativitatis Filii a Patre, et unitatem Filii cum Patre, et cætera hujus generis.

factum fuerit» : quid ? illud utique ; cum post passionem meam cœlus ascendero, in illa gloria quam cum Patre, et apud Patrem semper habui permansurus. Ideo postquam resurrexit a mortuis, quidam dubitantes increpantur ab ipso ; et audiunt, oportuisse hæc omnia pati Christum, et ita introire in gloriam suam, quam se ante constitutionem mundi semper possedisse testatus est. Quapropter Apostolus : «Etsi cognovimus», inquit, «secundum carnem Christum : sed jam nunc non novimus» (II *Cor.*, 5, 16). Est enim Deus et homo, utrumque jam Deus in Dei Patris dextera constitutus, «quoniam calix in manu Domini vini meri plenus est mixti. Et inclinavit ex hoc in illud : verumtamen fæx ejus non est exinanita» (*Ps.*, 74). Et quamquam sciam, charissime, psalmi hujus textum alio sensu, et quidem rationabili, fuisse a prioribus explanatum (1) ; ego tamen pro libertate fidei, opportunitatem dictorum secutus, traxi ad incarnationis Dominicæ sacramentum. Nam sic vel inclinatus, vel humiliatus est Deus in homine, ut permanens Deus esset quod fuerat, hominemque, propter quem se humiliaverat, exaltaret ; quia ita

(1) Nota est regula quam pro exponendis Scripturis tradit. Aug., l. 1, de Doctr. Christ., c. 36: «Quisquis Scripturas divinas, vel quamlibet earum partem, intellexisse sibi videtur, ita ut eo intellectu non ædificet geminam charitatem, Dei, et proximi ; nondum intellexit. Quisquis vero talem inde sententiam duxerit, ut huic ædificandæ charitati sit utilis, nec tamen hoc dixerit quod ille quem legit, eo loco sensisse probatur ; non perniciose fallitur, nec omnino mentitur.» Paulo aliter idem Gaudentius, supra in tr. de Villico, p. 351 : «Venio nunc ad illud quod tantopere a me exegisti, et quid super eo sentiam, qua potero brevitate narrabo ; nulli præjudicaturus, qualiter interpretari voluerit, modo ut explanatio ejus traditionem fidei apostolicæ non infringat.

«Verbum caro factum est», ut habitaret «in nobis» (*Joan.*, 1); et ita rursus homo in Deum conversus est, ut in Deum quidem promotam, naturæ tamen suæ substantiam retineret. Atque ideo Propheta ait: «Quoniam calix in manu Domini vini meri plenus est mixti: et inclinavit ex hoc in illud: verumtamen fæx ejus non est exinanita. Vini», inquit, «meri plenus est mixti» (*Ps.* 74). Et mixtum perhibet vinum, et illud ipsum merum testatur esse, ut eumdem credamus Deum, quem pro nobis et hominem confitemur. Nam quem inclinatum nuntiat, pariter dicit et plenum; ut is qui sese exinanivit formam servi accipiens, plenus Deus esse non desinat. «Habitavit» enim in Christo «omnis plenitudo divinitatis corporaliter» (*Coloss.*, 2), et «de plenitudine ejus nos omnes accepimus, gratiam pro gratia» (*Joan.*, 1, 16). Hunc vero calicem «bibent», inquit, «et peccatores terræ» (*Ps.* 74). Recte juxta hunc intellectum ait: «bibent et peccatores terræ»; quia peccatores cœli ex Angelis dæmones facti, salutis poculum bibere non merentur: terræ autem peccatores contra venena dæmonum, morbosque vitiorum, calicem salutis accipient, et nomen Domini invocabunt (*Ps.* 115). «Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit» (*Rom.*, 10). Ideo vero calix iste peccatoribus bibendus tribuitur, quia «non est opus sanis medico, sed male habentibus. Non veni,» inquit, «vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam» (*Matth.*, 9): tales enim sapientia Dei ad istum cratera salutiferæ mixtionis invitat, cum sublimi voce hortatur, ac dicit: «Quisquis est insipiens, divertat ad me. Et egentibus sensu ait: Venite, edite de meis panibus, et bibite vinum quod miscui vobis» (*Prov.*, 9). Ob hoc autem invitatur insipiens a sapientia Dei, ut fiat sapiens; et peccator, ut convertatur ac vivat.

Ad istud poculum divinæ misericordiæ universi generaliter convocamur : «Omnes enim peccaverunt», ut ait Apostolus, «et egent gloria Dei.» Quod si «omnes peccaverunt (1), et egent gloria Dei» (*Rom.*, 3, 23) (majestatis quippe ejus medela), quos tandem dicemus sanos, quibus medici officium necessarium non sit, nisi forte illos qui ab ipso jam curati, medicina ultra non indigent? Cæterum nemo sanctorum medicina Christi non indiguit, cum sanctos eos nonnisi fides ejus effecerit, sicut scriptura testatur in epistola Pauli beatissimi ad Hebræos (*Hebr.*, 11). Et idcirco gratias referens idem prædicabat Apostolus : «Fidelis», inquit, «sermo, et omni acceptione dignus, quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere ; quorum ego sum primus» (I *Tim.*, 1). Nec sibi aliquis de salute propria sine Dei Christi munere blandiatur, quando Vas electionis priorem se fatetur esse omnium peccatorum. Quotquot igitur ex peccatoribus congregati, bibere fidem Christi meruimus, participes altaris effecti, et donum charismatis consecuti, cum voce exsultationis et confessionis, Dei munera prædicemus dicentes:

(1) A Lapide in hunc Apostoli locum recte observat, quod cum ait, «Omnes egent gloria Dei», juxta Cirillum in lib. de Recta Fide ad Reginas, per gloriam intelligit Christum, qui est gloria Patris, hoc ipso quo est Redemptor, et justificator noster; quasi dicat Paulus : «omnes egent Christo Redemptore.» Alii magis genuine ad mentem Apostoli, per «gloriam» hic accipiunt «gratiam», qua glorificatur Deus. Unde Hier., lib. 6, in Isaiam, c. 16, et Aug., l. 1, de peccat. Merit., c. 27, citantes non tam verba, quam sensum Apostoli, legunt : « Omnes egent gratia Dei.» Quamquam omnes hi sensus eodem fere tendunt. Lugd., editio legit «et egent gratia Dei», et paulo post denuo «et egent gratia Dei; majestatis quippe ejus medela»; at Flor., cod. et liber Pantagathi utrobique habent «gloria Dei».

«Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum: et poculum tuum inebrians quam præclarum est!» (*Ps.* 22), ut possimus, misericordia Domini subsequente, habitationem domus ejus perpetuam promereri ab ipso Dei Filio sempiterno, cujus regni non erit finis, quia vicit mortem, et perpetuo regnat in sæcula sæculorum. Amen.

DE PETRO ET PAULO.

Venerabilis antistes Christi, communis autem pater, affectu quo me proficiscentem detinuit, nunc etiam compulit excusantem, ut iterum dilectionem vestram tractatu mei sermonis alloquerer. Et idcirco aliquid de laudibus beatissimorum Apostolorum, pro pusillitate sensus mei perstringam, ipsorum tamen quorum natalis est, præsidio animatus. Tres intelligimus nativitates humano generi ab æterna Trinitate concessas. Una carnalis est omnium: duæ spiritales sunt pro merito fidei singulorum. Prima, qua creamur ex nihilo in substantiam vitæ mundanæ: secunda, qua regeneramur in Baptismo ex iniquitate, et erroribus ad justitiæ veritatem: tertia, qua beatissimi martyres, ob confessionem nominis Christi, per tormenta nascuntur ad regnum. Talis forma præcessit in Christo, qui ex Virgine natus, in Jordane renascitur, in crucis patibulo pretiosi cruoris sanguine baptizatur. Nam post illud baptisma quod pro nobis in Jordane susceperat, de Passione sua dicit Apostolis: «Baptisma habeo baptizari» (*Luc.*, 12, 50). Resurrexit enim ex ipso baptismo Passionis ad vitam termino jam nullo claudendam: remeavit ad regnum, «cujus regni non erit finis» (*Luc.*, 1, 33). Per hujus magistri vestigia gradiuntur fideles discipuli Petrus, et Paulus, quorum passionis natalem hodie per universum mundum omnes Ecclesiæ debito honore concelebrant. In hoc enim die apud urbem Romam ambos pro Christi nomine Neronis crudelitas interfecit, Domini justitia coronavit. Petrus crucifigitur verso ad terram capite, et in sublime pedi-

bus elevatis, asserens indignum se qui ita crucifigeretur ut Dominus suus. Paulus gladio capite truncatur. Ambo nobiles, ambo insignes: duo vero mundi lumina, columnæ fidei, Ecclesiæ fundatores, innocentiæ magistri, totius sanctitatis et veritatis auctores. Quos tunc digne laudare possumus, si eos divinis testimoniis prædicemus, quibus eos Veritas ipsa laudavit. Petro confitenti Dominus dicit: «Beatus es, Simon Bar-jona: quoniam caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est» (*Matth.*, 16). «Et, tibi dico, Petre, tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni cœlorum»; et cætera. De Paulo quid dicam? «Quoniam Vas electionis est», inquit, «hic mihi, ut portet nomen meum in universo mundo» (*Act.*, 9). Super unum fundatur Ecclesia: alter pretiosum fidei myrum doctrina sua portat in populo, ipse Vas electionis effectus. Petrus signis, et mirabilibus enitescit: Paulus in doctrina, et persecutionibus gloriatur. Petrus erat antea piscator: Paulus persecutor; sed ambo postea facti sunt hominum piscatores. Etenim per totum mare sæculi hujus salutaris doctrinæ retia tetenderunt. Petrus ambulare jubetur in fluctibus (*Matth.*, 14, 29): Paulus in nubibus, dum usque ad tertium ducitur cœlum: ambo in invii itineris gradiuntur elemento, fidei virtute sublimes. Quem cui præponere audeam, nescio; cum Dominus eos sub una confessione æquales in passione monstraverit, in vera fraternitate conjunxerit, unanimitatis vinculo copularit; ut etiam de ipsis rectissime præsumamus prophetico spiritu prædicatum: «Ecce quam bonum, et quam jucundum, habitare fratres in unum» (*Ps.* 132). Sunt quidem Moyses et Aaron, de quibus dicitur fratres. Sunt Prophetæ et

Apostoli una doctrina, spiritu fratres. Sunt in nobis interior et exterior homo, si unum sapiant, fratres. Sunt etiam Petrus et Paulus vere consanguinei fratres, quos una pariter fides proprii sanguinis fecit communione germanos. Ego eos et geminos dicere fratres audebo, quos mater una confessione, felici utero, simul fudit in regnum. «Beati» enim «qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum» (*Matth.*, 5). Communicemus igitur, fratres, sanctorum Apostolorum memoriis: communicemus sanctorum memoriis fide, opere, conversatione, sermone; ut mereamur eorum precibus ad omnia quæcumque poscimus, adjuvari, largiente gratia Domini Jesu Christi. Cui omnis honor in sæcula sæculorum.

ORATIO B. GAUDENTII EPISCOPI DE VITA ET OBITU B. PHILASTRII EPISCOPI PRÆDECESSORIS SUI.

Charissimi, nos hodie memores promissionum Christi, honorem debitum beato patri nostro Philastrio, tamquam vere viventi, deferimus. Est enim Patriarcharum filius, et socius in fide, et æmulator conversationis: quorum sinceritati simillimus, et qualem Christus vivere Deo pronuntiat, incredulitatem Sadducæorum valida præscriptione refellens, dum dicit, illum qui nuncupatur Deus Abrahæ, et Isaac et Jacob, non esse Deum mortuorum, sed vivorum (*Matth.*, 22; *Luc.*, 20). «Omnes enim», inquit, «illi vivunt» (*Luc.*, 20, 38). Et certe Scriptura divina mortuos eos fuisse juxta conditionem carnis, quamvis in senecta bona, prædixerat, ac sepultos: sicut exstantia demonstrant sepulcra. Quod igitur beato Petro licuit audenter dicere de patriarcha David (*Act.*, 2, 29), quia mortuus fuerit, et sepultus, cum sciret eum prophetica fide vitam præsumpsisse post mortem, quippe dixerat: «Vivet anima mea, et laudabit te» (*Ps.* 118); et cætera hujusmodi: liceat et nobis audente dicere ad vos de filio patriarchæ legitimo, summoque sacerdote Philastrio, quoniam mortuus quidem est, et sepultus, et sepulcrum ejus est apud nos, sed vita ejus in Christo est apud Deum. Itaque cum Christus apparuerit vita nostra, tunc et iste cum ipso apparebit in gloria (*Coloss.*, 3). Legitimum vero eum esse filium beatissimi Abrahæ, fidei atque operum testantur exempla (*Gen.*, 12). Credens enim Deo fide plenissima, exiit et ipse de terra sua, et de cognatione sua, et de domo patris sui; et se-

quebatur verbum Dei, ab omnibus sæculi impedimentis exutus. Ac propterea cito assequi meruit quod sequi studuit expeditus. Exercens namque continentiam singularem, pervigil in Scripturis sanctis, Dei sapientiam concupivit, portionem suam Christum reputans Dominum : «in quo sunt omnes thesauri sapientiæ cœlestis absconditi» (*Coloss.*, 2). Quibus cum replevisset desiderium suum, desideriorum cœlestium vir, et per impositionem manus presbyterii, dispensator fuisset divini sermonis electus, negligere gratiam Dei omnino passus non est. Sed circumiens universum pene ambitum Romani orbis, Dominicum prædicavit verbum, Pauli apostoli idoneus imitator exsistens. Sancto enim Spiritu plenus, non solum contra Gentiles atque Judæos, verum etiam contra hæreses omnes, et maxime contra furentem eo tempore Arianam perfidiam tanto fidei vigore pugnavit, ut etiam verberibus subderetur, et in corpore suo stigmata Domini nostri Jesu Christi portaret. Nam et in mediolanensi urbe idoneus olim custos Dominici gregis fuit; Ariano repugnans Auxentio, priusquam beatus eligeretur Ambrosius. Romæ etiam non exiguo tempore moratus, multos et publica et privata disputatione lucratus in fide est. Sed neque per vicos et castella diversarum præteriens regionum, prædicare verbum. Dei umquam destitit fidelis Christi discipulus. Post illos itaque circuitus animarum plurium salutares, Brixia eum rudis quondam, sed cupida doctrinæ, promeruit: scientiæ quidem spiritalis ignara, studio tamen discendi laudabilis. Excidit continuo imis ab stirpibus horrentem silvam diversi erroris bonus agricola, et aratro doctrinæ pronus incumbens, invertit crudam totis viribus terram, squalentemque

humum sulcis assiduis in novalia fœcunda convertit, affatim semina vitalium mandatorum gremio ejus insinuans. Plantavit quoque vineam, cujus lætaretur ex fructu : quoniam «vinum lætificat cor hominis» (*Ps.* 103). Oleas etiam pacis agrestibus indidit oleastris, et asperitati pomorum silvestrium germina pinguedinis, ac suavitas inseruit; ut haberet apostolicus vir aliquem et in vobis fructum, sicut et in cæteris gentibus. Et iste quidem consummati operis nunc apud Deum fructibus, gratulatur; nam «dignus est operarius mercede sua» (*Luc.*, 10): et «laborantem agricolam oportet primo de fructibus sumere» (II *Tim.*, 2). Ego autem minima ejus pars, omnibus votis exopto ut agrum bene a patre consitum, et non satis idonea successione susceptum, quoquo modo tueri prævaleam. Zelum fidei ejus, et magnitudinem laborum paulo ante perstrinximus. Jam reminiscamur, charissimi, vehemens ille ardor animi quantam possederit in sanctis moribus lenitatem : illa celsitudo scientiæ quanta fuerit humilitate sublimis : illa cœlestium rerum peritia quam fuerit ignara terrestrium. Erat enim humanæ gloriæ nescius, et acer divini honoris exactor : non quærens quæ sua essent, sed quæ Jesu Christi (*Philipp.*, 2). Amicitias sæculi, et officia mundana contemnens, servitio Dei jugiter adhærens, inter humana colloquia jugiter occupatus : nimirum ibi cor ejus erat, ubi thesaurus (*Matth.*, 6). Illud etiam quale est, quod cum operosa quæque hujus sæculi, ac pretiosa despiceret, vilium rerum pauperrimos venditores, misericordi ambitione profusus emptor augebat? parum scilicet computans quod professis egentibus largiretur. Erat idem sanctus ira brevis, indulgentia facilis, patientia superans, humanitate devincens : in corripiendo districtus, in relaxando absolutus, liber in agendo : omni ætati,

et conditioni, et sexui, stupenda benignitate communis, ac tum humilibus quibuscumque conjunctior. Ipse quoque in illo habitu vestium, tota erat vilitate mundissimus : gratus sine industria, contemptibilis sine fuco; et plane qui, ipso nil curante, mentis ejus panderet puritatem.

Pauca hæc de virtutibus hominis Dei, brevissimo sermone memoravi ; ne dies iste quo ad superna migravit beatus Philastrius patronus noster, cujus hodie festa celebramus, tristi silentio inglorius præteriret. Nam cum multa meritorum ejus præconia, quatuordecim jam per annos solemnitatis hujus cultum renovans, auditui vestro intulerim, plura quæ prædicari adhuc possunt intacta perspicio. Quintodecimo autem Calendarum Augustarum exuit hominem, et migravit ad eum quem dilexit. Tam digni igitur memoriam sacerdotis debito effectu veneremur, ut ipsius quoque suffragio bona quæ poscimus, facilius impetremus, largiente Dei Filio sempiterno, cui est omnis honor, virtus, et gloria, cum Patre, et Spiritu Sancto, in omnia sæcula sæculorum. Amen.

ADMONITIO IN SEQUENTEM RHYTHMUM.

Quoniam rhythmus iste fere eadem metro continet quæ superiori sermone a Gaudentio in laudem Philastrii soluta oratione dicta sunt; ac præterea aliquando Gaudentium auctorem præ se tulit, ideo ne Gaudentii studiosus lector aliquid a nobis desiderare posset, eum hoc loco subjecimus. Quis fuerit auctor, latet. Non dubium tamen quin sit nono sæculo antiquior; rhythmi enim hujus Rampertus meminit in sermone de Philastrio, quem habes infra; cujus Ramperti auctoritate eum Gaudentio libenter abjudicavimus. Certe neque stylus, neque saliva (ut Hieronymi verbis utar) Gaudentium auctorem sapiunt. De rhythmo hoc testimonium Ramperti est hujusmodi: «Sed et rhythmicum hymnum, quem ergo auctoritatis Gaudentium episcopum fecisse ferunt, cantare de ipso sedule consueverat. Gaudentium autem ipsum composuisse nuto, cum longe, aliterque sensus primæ lineæ sit, et ipse rhythmus elementa nominis compositoris sui, per capita, ut ita dixerim, versuum, si quis intendat, habeat.» Videbatur profecto ex hoc Ramperti testimonio aliqua affulgere conjectura de nomine auctoris cum dicat: «et ipse rhythmus elementa nominis compositoris sui PER CAPITA, ut ita dixerim, VERSUUM, si quis intendat, habeat»;

verum ex initialibus litteris cujuslibet quaternarii nihil aliud efficitur, nisi FILASTRIUS BRICSIENSIS PRAESUL. Proinde si quis hunc nodum solvat, erit mihi magnus Apollo. Non enim crediderim, Philastrium ipsum rhythmum hunc in suimet laudem condere potuisse. Fortasse Rampertus intellexit, auctoris nomen contineri alio carmine, quod ad calcem illius rhythmi ab ipso auctore adjectum est, habeturque in priori ac vetustiori ex duobus codd. mss. Brixianæ Ecclesiæ, de quibus paulo supra, in notis, initio sermonis præcedentis; hoc modo:

PERFECTUS quondam fueras, pater alme Filastri,
Ingenio, vita, sensibus, atque fide.
PERFECTI nervi studui tibi ponere carmen
Devotus, humilis, servulus atque tuus.
Intercede tuis meritis pro me rogitando
PERFECTE semper, per Dominumque Deum.

Si quis fortasse probare posset, rhythmi illius auctorem fuisse aliquem nomine, aut appellatione PERFECTUM, ideoque vocem illam alternis versuum capitibus hoc carmine repetitam, non valde repugnarem; verum aperte profiteor, omnia mihi hoc loci obscura, et incerta esse: nihilque aliud promptum videri, nisi pium aliquem virum Gaudentio juniorem, rhythmum hunc in laudem Philastrii, ex Gaudentiani sermonis sententiis consarcinasse. Qui primi Ramperti sermonem in lucem ediderunt, mala fide usi, Gaudentium rhythmi auctorem facere cupientes, verba illa, quibus id a Ramperto in dubium revocatur, tuti resecuerunt: at nos integrum Ramperti testimonium reposuimus, uti fusius infra suo loco indicamus in notis ad Rampertum. Habetur autem rhythmus iste in iisdem duobus codd. mss. Brixianæ Ecclesiæ in quibus exstat etiam præcedens sermo Gau-

dentii de Philastrio; atque ex iis vel ex horum alterutro, tunc deprompsimus, cum eum edidimus in additionibus ad Ughellum (1). Quoniam vero in illa editione aliqua mutatio festinantibus obrepsit, hic denuo cum exemplaribus mss. diligenter collatum et emendatum damus. Ne quid porro candidum lectorem et veritatis amantem lateat, monemus, alteri ex his Brixianis codicibus, posteriori scilicet ac recentiori, vitium esse illatum, ubi in hoc rhythmo legitur SEPTIMUS fuisse Philastrius Brixiæ episcopus; nam pro

SEPTIMUS sedis solio resedit,

suppositum fuit:

DECIMUS sedis solio resedit.

At nota hæc aperte falsitatem suam prodit; in priori etenim ac præstantiori Codice sincere legitur:

SEPTIMUS sedis solio resedit;

deinde lex carminis repugnat, et FILASTRII nomen, quod initialibus litteris cujuslibet quaternarii exprimitur (si tamen conjectura hæc nostra ullius est ponderis) amplius non haberetur: postremo in sermone Ramperti, qui in illo eodem posteriori codice cui vitium illatum est, rhythmo præponitur, diserte scribibitur Philastrius septimus episcopus Brixiensis his verbis: «Etenim hic SEPTIMUS EPISCOPUS Brixiensem Ecclesiam Christo tunc prædicando congregans, sanctum dogma custodivit.» Quorsum

(1) Tom. IV, col. 526, edit. Venet.

autem fraus hæc, aut quo tenderet, brevibus dicam. Cæperat nempe jam tum apud nonnullos ex nostris male feriatos homines invalere recentior opinio, «decimum» fuisse Philastrium Brixianæ urbis episcopum, qui antea «septimus» habitus fuerat; cum sciolos fortasse aliquis conspicatus notam carminis hujus sententiæ suæ valde incommodam delevit, ac recentiori atramento minioque oblinivit, intactis relictis sermone Ramperti ac vetustiori codice, qui violatricem manum effugerunt. Sed jam ad rhythmum ipsum accedamus.

AD LAUDEM

BEATI FILASTRII EPISCOPI

CARMEN SAPHICUM PENTAMETRUM.

Fertilem cantum habitator omnis,
Quo fluit (1) Cleosa, fluit atque Mella,
Circuit currens Ollium recurvum,
Concine mecum.
Istius, cantus modulator adsit
(2) Nostra Benaci habitans et ora :
Liber, et servus; recinantque cunctis
Vocibus odas.
Læta plebs cuncta populi resulter;
Brixiæ quisquis genitus, et hospes,
Clerus, et lacii populi phalanges,
Sexus, et ætas,
Ad melos tanti patris excitemur,
Ossibus cujus fruimur perenne;

(1) Fortasse *Clysis*, aut *Clesis*, ut in mss.
(2) Al. *noster*.

Præsul et quisquis fuit in hac urbe
Tempore prisco.
Septimus sedis solio resedit
Brixiensis hic bonus, et beatus,
Nobilis, prudensque, Filastrius qui
Nomine dictus.
Turribus quorum genitus hic fuit,
Nullus ex nobis meminit (1), sapit nec:
Scimus hoc sed nos, Abraham beatum
Esse secutum.
Rebus, et notis patris relictis,
Ac fide sese comitante semper,
Dogma quæsivit jugiter supernum
Sensibus imis.
Is vigil sacros relegendo libros,
Continens, solus veluti fuisset,
Instruit sese sapiens amore
Valde superno.
Vir bonus, simplex, bonitate fartus,
Portionem qui propriam suamque
Esse credebat Dominum Deumque,
Sorte perenni.
Sorte divina sacer est sacerdos
Consecratus; tum studuit deinceps
Orbis ad metas populos docere
Dogmate sancto.
Barbaras gentes idolis recurvas,

(1) Al. *sapitve.*

Adque Judæos homines iniquos,
Perfidos contra monitis supernis
Restitit ipse
Regis æterni amabilis minister;
Perfidæ sectæ monita (1) magis sed
Arianorum fore falsa dixit,
Semper ubique
Intimo sensu veluti repugnans.
Sedulis flagris sua membra fundunt
Cæsa currentem rosei coloris
Sæpe cruorem.
Curiosus dum jugiter moneret,
Impiis tantum licuit in ipsum,
Ut suis membris nimium referret
Stigmata Christi.
Sed tibi, Auxenti, miser, imperite,
Restitit fortis fidei vigore,
Morsibus vestris populum refellens
Usque cruentis.
In fide multas populi cohortes
Urbis orbem Per stabilivit ipse;
Brixiam donec adiit, volente
Rege (2) polorum;
Et rudem, sed tunc cupidam moneri,
Insciam quamquam, tamen ad docendum
Firmiter promptam, studio sagaci,

(1) Al. *magisque.*
(2) Al. *populorum.*

Ingenioque.
Nam rudem plebem, maculas habentem
Exuit multas veteres, novisque
Induens, ipsam recreando Christo,
Moribus almis.
Sanctus hic vates fuit hujus ævi,
Nescius pompæ, Domini honoris
Arduus cultor, sua non requirens;
Euge, fidelis!
Istius sæcli vacuos honores
Credidit vilis pretii fuisse,
Lege sub Christi meditatus est qui
Nocte dieque.
Sæculi magna et pretiosa quæque
Sprevit ut parvum, nihilumque duxit;
Venditores sed pretii minoris
Auxerat emptor.
Patris affectu patiens, ad iram
Et brevis, nec non facile remittens;
Dulcis, humanus, sobrius, benignus,
Omnia cunctis.
Rectus et judex, medicusque prudens,
Spiritalem qui sapuit medelam:
Miscuit Baccho latices olivi,
Vulnera curans.
Ac pater quamvis minimis fuisset
Nexior semper, tamen ipse nexus
Sexus, ætatis, famulatus, atque
Nobilitatis.

Euge mirandus, imitandus atque!
Vilis, et grati habitus fuitque:
Vilitas spurco caruitque gestu,
Gratia fastu.
Sexies terna rapuit dies quem
Julii mensis, lacrymante clero;
Flente sed multum populi caterva
Vocibus altis.
Unde nos semper meritis beatis,
Credimus nostri relevarierque
Fasce peccati, veniæ locumque
Posse tenere,
Luminis Patris, Genitique si sit,
Spiritus sancti, miserendo nostrum,
Gratia perpes jugibus medelis
Omnibus annis. Amen.

PRÆFATIO P. GALEARDI

IN EDITIONE OPERUM S. GAUDENTII.

1. Gaudentius, Brixiæ episcopus, sub finem quarti sæculi floruit, eo scilicet tempore quo aurea Ecclesiæ ætas Hieronymum, Ambrosium, Augustinum, aliosque præstantissimos viros tulit. Eum in Orientem religionis causa peregre profectum, Philastrio episcopo vita functo, Brixianus populus successorem expetivit, accedente suffragio episcoporum, atque in primis Ambrosii Mediolanensis antistitis, cujus ea tempestate auctoritas summa erat. Gaudentius, sacerdotii pondere deterritus, imperitiam contra obtendere, ætatemque immaturam cœpit, ut se ab impositi muneris sarcina subduceret. Verum Ambrosius, cæterique antistites, sacramento Brixianorum adstricti (quo fortasse sese obligaverant, nullum alium episcopum præter Gaudentium accepturos fore) hujusmodi ad eum litteras una cum Brixianorum civium legatione miserunt, ut earum gravitate et vi permoti Orientales episcopi communionem Gaudentio denegarent, nisi rediturum se, atque imperata facturum polliceretur. Itaque Gaudentius, redire compulsus, Brixianæ Ecclesiæ regimen suscepit, non sine magna virtutis ac modestiæ laude ; cum non so-

lum absenti ac repugnanti episcopalis dignitas delata fuerit, verum etiam, quod rarum est, expugnari se non aliter passus sit, quam ecclesiasticis minis perculsus, «et», ut ipse ait, «auctoritate sanctorum præsentium subjugatus».

2. Hæc omnia ab ipso Gaudentio discimus «in sermone de Ordinatione sui», quia habitus est coram Ambrosio Mediolanensi antistite; atque ab eodem sermone testimonium desumpsit Baronius cum Gaudentii electionem enarrat ad A. C. 386, n. 7, ubi tamen sensum verborum Gaudentii, «sacramento quo temere vos ipsos obligastis, astricti», non videtur assecutus, dum episcopis jusjurandum attribuit, quod fuerat civium. Gaudentius enim cives alloquitur, non episcopos, ut patet (1): «Sed beatus pater Ambrosius, cæterique venerandi antistites, sacramento quo temere vos ipsos obligastis, astricti, tales ad me epistolas cum vestra legatione miserunt, ut sine damno animæ meæ ultra jam resistere non valerem.» Quare licet jusjurandum episcopos compulisset ad revocandum Gaudentium, tamen verba illa Gaudentii, «sacramento quo temere vos ipsos obligastis», nullo modo ad episcopos, sed ad cives tantummodo referuntur.

3. Dum in Oriente versaretur Gaudentius, ac per Cappadociæ urbes Jerusalem pergeret, in ipsa præcipua Cappadociæ urbe Cæsarea, a quibusdam sacris virginibus Basilii neptibus in monasterio degentibus (2) reliquias sanctorum 40 martyrum, qui in Armenia sub Licinio passi fuerant, accepit, quas olim

(1) Gaud., tract. de Ordin. sui.
(2) Gaud., tract. de Ded. basil., eas «monasterii sanctarum virginum dignissimas matres» appellat.

sibi traditas ab avunculo suo Basilio, ejusdem civitatis episcopo, testabantur. Has una cum aliis sanctorum reliquiis, Joannis Baptistæ, Andreæ, Thomæ, ac Lucæ, Brixiam devectas, in ecclesia a se dedicata collocavit Gaudentius, additis præterea sacris lipsanis Gervasii, Protasii, atque Nazarii, itemque Anaunensium martyrum, Sisinnii, Martyrii, et Alexandri; laudatisque pro concione martyribus, ecclesiam ipsam «concilium sanctorum» nuncupandam esse decrevit; ut habemus «in sermone de Dedicatione basilicæ.» Ex hoc præclaro Gaudentii facto valde confirmatur antiquus reliquarum cultus, eoque propterea utitur apposite Baronius ad A. C. 316, n. 44, ubi de sanctis 40 martyribus agens, Gaudentianum sermonem laudat. Meminit ejusdem ad A. C. 387, n. 7, ac præter Baronium Papebrochius in Actis SS. Martii, tom. II, pag. 14, n. 7, itemque Ruinartus in Actis Martyrum.

4. Quo anno Gaudentius episcopatum susceperit non satis liquet. Videtur id factum fuisse circa annum 387, quam sententiam recentiores fere omnes probant. Vossius sane, ac Labbeus, Caveus item, et Natalis Alexander, in hunc annum initium episcopatus Gaudentii conferunt. Vossii verba hæc sunt, lib. 3 de Hist. Lat. (1): «Gaudentius Brixiensis episcopus memoriæ prodidit Vitam S. Philastrii, cui successerat in episcopatu. Obiit autem Philastrius anno 387, unde Gaudentii ætas satis patet.» Profecto si de anno obitus Philastrii constaret, nulla de initio episcopatus Gaudentii esset quæstio; quod autem conjectura saltem assequi possumus, hoc est, Philastrium post annum 384 diem suum obiisse. Nam Augustinus, qui Roma Mediolanum

(1) Pag. 744, editt. Lugd. Bat., 1651.

venit anno 384, ibique commoratus est usque ad annum 387, scribit (1) se Mediolani Philastrium Brixiensem episcopum apud Ambrosium vidisse. Itaque fieri potest, aliquem, ac fortasse postremum ex his tribus annis fuisse Philastrio emortualem, cum certe ante Ambrosii obitum (qui anno 397 assignatur) Gaudentius factus fuerit Brixiæ episcopus. Hoc autem videtur accidisse plures ante annos quam Ambrosius ipse decederet; nam sæpius de eo verba facit, ac præsentem quandoque compellat «sermone de Ordinatione sui», et «sermone de Petro et Paulo», quorum prior Brixiæ, alter vero Mediolani a Gaudentio est habitus.

5. Jam vero quanta doctrinæ atque eloquentiæ laude floreret Gaudentius noster, ex eo luculenter colligitur, quod ejus sermones passim a notariis excipi solerent, dum ipse ad populum verba faceret. Solemnis enim ea tempestate mos fuit, ut si quis ecclesiasticorum tractatorum dicendo excelleret, ejus conciones appositis notariis, scripto celeriter exciperentur; de quo plura diximus in notis Gaudentianæ Præfationis «ad Benivolum.» Hinc tituli illi semel atque iterum Gaudentianis sermonibus præfixi: «Incipiunt excepti tractatus de diversis capitulis»; et, «Tractatus ejusdem exceptus die Dedicationis basilicæ»; et «Incipit tractatus quem prima die ordinationis ipsius, quorumdam civium notarii exceperunt.» Moleste quidem hos sermonum suorum «exceptores» eo usque ferebat Gaudentius, ut quæ ab hujusmodi operis descripta fuerant, sua esse diffiteretur. Sic enim ipsemet in «Præfatione ad Benivolum: De illis vero tractatibus», inquit, «quos notariis (ut comperi) latenter appositis, procul dubio interruptos, et semiplenos, otiosa quorumdam stu-

(1) Lib. de Hær., init.

dia colligere præsumpserunt, nihil ad me attinet. Mea jam non sunt quæ constat præcipiti» excipientium «festinatione esse conscripta.» Verum quandoque etiam hujusmodi tractatus aliorum rogatu emendavit, idque præsertim quoad quatuor breviores tractatus «de diversis capitulis Evangelii», ac subsequentem «de Machabæis martyribus» præstitisse se Benivolo petente, inibi testatur: quare pro sinceris et Gaudentianis habendos, nihil est quod dubitemus. At quo magis perspicuum fiat quam præclare de Gaudentii eloquentia ac doctrina, eo adhuc superstite et incolumi, homines sentirent, quantaque esset jam tum Gaudentiani nominis celebritas, operæ pretium erit, integrum hic Rufini locum describere «in Præfatione ad Gaudentium episcopum», quæ libris Recognitionum, Clementis, ab ipso Latine conversis, præfixa est. Locus est hujusmodi: «Tibi quidem, Gaudenti, nostrorum decus insigne doctorum, tantus ingenii vigor, immo tanta spiritus gratia est, ut si quid a te etiam quotidiani eloquii more dicitur, si quid in ecclesia declamatur, id in libris haberi, et ad instructionem tradi posteris debeat.» Vides hic non obscure adumbratam, ut puto, Gaudentianorum sermonum collectionem, jam tum per notarios, eo concionante, fieri cœptam. Nec ullo modo ambigendum est, Rufinum de Gaudentio nostro hic loqui, quamvis ecclesiæ titulum prætermiserit; certa enim prorsus et indubitata sunt indicia quæ id ostendant, eaque infra mox proferemus, cum de tempore obitus Gaudentii nobis agendum erit.

6. De patria Gaudentii quid certi affirmem non habeo. Mansisse eum Brixiæ, antequam in Orientem proficisceretur, compertum est; ait enim «in sermone de Ordinatione sui: Ut sine damno animæ meæ ultra jam resistere non valerem, cui ab

Orientalibus quoque episcopis, nisi meum ad vos reditum pollicerer, salutaris communio negaretur.» Reditus porro aut patriam, aut saltem domicilium designat. Nec facile fuisset Gaudentius a Brixianis civibus tam vehementer ad episcopatum expetitus, ubi iisdem eximia ejus virtus, vel propter communem patriam, vel propter diuturnam in eadem urbe stationem, non fuisset plane perspecta. «In Præfatione» quoque Benivolum alloquens : «Sicut honoratorum nostræ urbis», inquit, «ita etiam Dominicæ plebis, Domino annuente, dignissimum caput es» : quare Brixiam «urbem nostram» vocans, ejusdemque «honoratos» (qui præcipuus dignitatis ordo erat) appellans, patriam quodammodo videtur profiteri. Hæc tamen levia omnino, et incerta sunt. Nam et urbem in qua episcopus erat, «nostram» appellare potuit, et ibi domicilium habuisse, licet alieno solo natus. «In sermone de Philastrio», posteaquam enumeravit Philastrii labores, quibus Brixianam ecclesiam excoluerat, se quoque partem ejus operis esse dicit : «Ego autem minima ejus pars.» Nisi igitur fuerit Gaudentius patria Brixianus, Philastrii alumnum, atque ab eodem ecclesiasticis disciplinis imbutum, et enutritum, affirmare oportet ; quod quidem postremum Tillemontio (1) placuisse video.

7. Plures fuere Gaudentii a nostro ætate non multum dissiti, episcopatus munere pares, ac proinde cum eo non temere confundendi. Fuit nempe, Constantio imperante, Gaudentius Ariminensis præsul, qui Acta Ariminensis concilii soluta synodo rescidit, propterea a Proconsulis militibus gladio confossus. Fuit et Gaudentius Donatistarum Tamugadensis in Africa episcopus,

(1) *Mémoires pour l'Hist. Eccl.*, tom. X, p. 581, edit. Paris.

cujus duas epistolas ad Dulcitium tribunum, itemque ad se responsionem, totidem libris luculenter confutavit Augustinus. Fuit eodem ferme tempore quo noster, Gaudentius Novariensis episcopus, Eporediæ ortus, Eusebii Vercellensis discipulus, atque exsilii comes. Duo tantum Gaudentii, scilicet Ariminensis et Novariensis, memorantur apud Volaterranum (lib. 16, *Comment.*, pag. 476, edit. Gryph.), ubi Brixianum scriptis, ac nominis fama clarum, incuriose nimis prætermittit. Nomen item Gaudentii frequens occurrit in lapidibus Brixianis. Nam apud Octavium Rubeum, Brixianarum Inscriptionum collectorem, pag. 246, habetur Cornelius Gaudentius, Corrector Venetiæ, et Histriæ, sic:

COR GAVDEN
TIVS VP COMET
CORR VEN ET
HIST CVRAVIT

et pag. 296, Gaudentius Nusiæ maritus:

NUSIAE CONIVGI
SANCTISSIMAE
INCOMPARABILI QVAE
VIXIT ANN. XXIII.
M. VII GAVDENTIVS
MARITVS BENEMERENTI (1)

Sed redeamus ad nostrum.

(1) Postquam hæc Patavinis typis vulgata fuerant, Gayni in Riperia Salodii apud Tusculanum inventus est lapis qui inscriptionem eamdem exhibet paulo aliter, hoc modo: LORENIAE VENVSTAE CONIVGI SANCTISSIMAE QVAE VIXIT ANNOS XXIII M VIIII GAVDENTIVS MARITVS BENEMER.

8. Præeunt cæteris Gaudentii sermonibus paschales decem; quos non ante annum 387 conscriptos fuisse, recte annotavit Labbeus (1), cum in Præfatione eorumdem mentio fiat turbarum quas Ariani in urbe Mediolanensi adversus Ambrosium concitaverunt anno 386, Justinæ Augustæ auctoritate freti. Ego quidem aliquanto serius conscriptos puto; fortasse post annum 390, eo quod in eadem Præfatione, loquens Gaudentius de persecutione illa Arianorum adversus Ambrosium mota, videatur tempus paulo remotius designare: «Nostri namque temporis Regina Jezabel, cum beatissimum persequeretur Ambrosium, te quoque EA TEMPESTATE Magistrum memoriæ (Benivolum scilicet) oblitum salutaris fidei arbitrata, contra catholicas dictare Ecclesias compellebat.» Deinde cum iisdem paschalibus, quos nuper in ecclesia habitos ad Benivolum mittit, quatuor breviores tractatus adjiciat, ac insuper quintum de Machabæis martyribus; hosque apud eumdem Benivolum olim se locutum fuisse perhibeat (2), satis prodit, se, priusquam hos paschales recitaret, multo antea in episcopatus ac prædicationis munere esse versatum. Porro paschales hosce sermones, Benivolo petente, ac pene cogente, ad eum misit, Præfatione ad ipsum Benivolum inscripta; ejusque rogatu etiam quinque subsequentes paschalibus adjectos, quos a notariis exceptos, idem Benivolus Gaudentio emendandos tradiderat, emendavit (3); quo fit ut potiorem, ac majorem, quæ ad nos pervenit, Gaudentianorum sermonum partem Benivolo debeamus.

(1) De *Scr. Eccl.*, tom. I, pag. 338.

(2) «Quosapud te olim fuisse me locutum prodidisti.» Gaud. in Præf. ad Beniv.

(3) «Emendatos tibi, quoniam cogis, remittam.» Gaudent. in Præf. ad Ben.

9. Benivolum hunc, qui Brixianæ urbis civis erat, Gaudentius summis laudibus ornat. Nam Mediolani apud Valentinianum Augustum «Magistri memoriæ» munus cum exerceret, a Justina Valentiniani matre compulsus, legem dictare qua Ariminensis concilii fides confirmabatur, non solum constanter restitit, sed etiam sponte se aulicis honoribus abdicavit, «magis eligens», ut noster inquit (1), «privatus vivere, quam mortuus militare». Rem narrat Sozomenus, lib. 7, Hist. Eccl., c. 13, H. Valesio interprete: «Justina, accito Benivolo, qui tunc scriniis memoriæ præsidebat, præcepit ut confestim legem dictaret qua fides in Ariminensis concilio olim recitata confirmaretur. Quod cum ille facere recusare (erat enim catholicæ communionis), eum regina altioris gradus pollicitatione demulcens, cœpit hortari. Nec tamen ei persuadere potuit. Nam Benivolus detractum sibi cingulum ante pedes reginæ abjecit; nec præsentem dignitatem, nec ullam aliam majorem, pro mercede impietatis, se velle suscipere affirmans». Eximiam Benivoli constantiam, atque animi magnitudinem laudant præter Sozomenum, Ecclesiasticæ Historiæ scriptores Rufinus, ac Nicephorus. At legem illam quam Benivolus dictare renuit, inventi sunt qui scriberent. Exstat autem in Codice Theodosiano, lib. 16, tit. «de Fide Catholica», his verbis: «Damus copiam colligendi his qui secundum ea sentiunt quæ temporibus divæ memoriæ Constanti, sacerdotibus convocatis ex omni orbe Romano, expositaque fide ab his ipsis qui dissentire noscuntur, Arimensi concilio, Constantinopolitano etiam confirmata, in æternum mansura, decreta sunt. Conveniendi etiam quibus jussimus patescat arbitrium: scituris his qui sibi

(1) Ibidem.

tantum existimant colligendi copiam contributam, quod si turbulentum quippiam contra nostræ tranquillitatis præceptum faciendum esse templaverint, utseditionis auctores, pacisque turbatæ Ecclesiæ (1) etiam majestatis, capite ac sanguine sint supplicia luituri. Manente nihilominus eos supplicio qui contra hanc dispositionem nostram obreptive, aut clanclulo, supplicare temptaverint. Dat. 10 kalen. Fbr., Med. Honorio NB. P. et Evodio Coss. (386)». Miratur Valesius in notis ad Sozomenum, qua ratione factum sit, ut supradicta lex in codicem Theodosianum irrepserit, quæ manifeste Arianis favet; Gothofredus autem notat, abesse hanc legem a Codice Justiniani, velut improbatam. Porro munus illud «Magistri memoriæ», quo Benivolus fungebatur, præcipuum fuisse, ostendimus in notis Gaudentianæ Præfationis, ubi etiam plura de Benivolo. «Memoriales», et «Agentes in rebus», palatina fuisse officia, memini me legere apud Ambrosium in epist. ad Marcellinam: «Memoriæ» vero, et «Memorialia scripta» appellantur veterum historiæ apud Arnobium advers. Gent., lib. 6, et Minucium Felicem in Octavio.

10. Cæterum Gaudentiani sermones, pietatem non minus, quam eruditionem spirant; quantoque usui sint ad muniendam et illustrandam Ecclesiæ doctrinam, ex eorum lectione facile patet. Nam et serm. 2 expresse designatur disciplina Arcani; et Eucharistiæ mysterium tam apte, tam copiose, tam perspicue exponitur, ut plane videam paucos ex antiquis qui apposite magis ad dirimendas nostrorum temporum controversias, in hujusmodi argumento versati fuerint. Usi sunt testimo-

(1) Al., «et læsæ etiam». Valesius.

niis ex hoc sermone depromptis, ad asserendas catholicæ Ecclesiæ veritates, Joannes Stephanus Durantus, in libris de Ritibus Ecclesiæ catholicæ, Romæ excusis in Typographia Vaticana, 1591; Ludovicus Bail Abavillæus, in Bibliotheca Concionatorum edita Parisiis, apud Joannem de la Caille, 1666; Ferrarius, de Ritu Sacrarum Ecclesiæ Concionum; Joannes carnalis Bona, aliique non pauci ex nostris, quibus Gaudentiana scripta evolvere, operæ pretium fuit. Præclarum est præterea Gaudentii testimonium de Reliquiis, et Invocatione Sanctorum; quam luculenter astruit «in sermone de Dedicatione basilicæ, in sermone de Petro et Paulo», et «in sermone de Vita et Obitu Philastrii predecessoris sui». Hunc sermonem afferens Alanus Anglus adversus Historiæ Ecclesiasticæ oppugnatores, dial. 3, cap. 4, pag. 319, edit. Plantinianæ 1566, Gaudentium nostrum recenset inter illos Patres quos Magdeburgenses prætermisere, quique intra primos quingentos a Christo nato annos, scripsere de fide primæ Ecclesiæ, in causa de Reliquiis et Invocatione Sanctorum. Tractatu nono incorruptam Matris Dei virginitatem eloquenter ac studiose propugnat; et tractatu octavo, quamvis parentes imperare filiis perpetuam continentiam vetet, attamen virginitatem nuptiis docet esse meliorem. Tractatu quinto circa finem, notabilis valde est locus «de baculo», ubi baculum apostolicis sacerdotibus, id est episcopis, ad subditorum correptionem tributum esse significat. Hinc videtur parari posse subsidium antiquo usui baculi, de quo Isidorus lib. 2 de off. Eccl., c. 5. Sane antiqui Ægypti Monachi baculum ferebant, ut ex Cassiano patet lib. 1 de Instit. Cœnobiorum, c. 9: «cujus gestatio», inquit, «spiritaliter monet, nunquam debere eos, inter tot oblatrantes vitiorum canes, et invisibiles nequitiarum spiritalium bestias,

inermes incedere». At longum esse ire per singula : quare suffecerit, summa quædam rerum capita delibasse, quibus perspectis lector de utilitate ac momento Gaudentianorum sermonum facile judicare possit.

11. Cum autem Gaudentiano ævo, nempe circa A. C. 405, magnæ essent in Oriente lites, eo quod Joannes Chrysostomus e Constantinopolitana séde exturbatus, pulsus fuisset in exsilium; congregati Italiæ episcopi sub Innocentio I, ab Honorio Imperatore, impetrarunt ut scriberet Arcadio fratri suo, postulans Thessalonicæ concilium fieri, quo facilius possent pro sarcienda Ecclesiæ pace, una utræque partes, Orientis Occidentisque convenire. Legati porro, qui ad Arcadium proficiscerentur, delecti, teste Palladio (1), sancti viri Æmilius, Cythegius, et Gaudentius. Hi, acceptis una cum Valentiniano, Bonifacioque presbyteris Imperatoris Honorii, et Papæ Innocentii, Italiæque episcoporum, Chromatii Aquileiensis, et Venerii Mediolanensis, ac reliquorum episcoporum epistolis, necnon commonitorio concilii totius Occidentis, conditionibus publicis, Constantinopolim concessere. Verum tot curis, tantoque labore suscepta legatio, infelicem plane exitum habuit; nam cum episcopi ab Italia profecti, ineunte vere A. 406, ad Græciæ oras appulissent Athenis a tribuno militum comprehensi, navibusque impositi sunt, ac Constantinopolim delati. Eo cum pervenissent, urbe exclusi, atque ad oppidum Thraciæ cui Athyra nomen, in custodiam conjecti, incredibile est quod quantisque malis vexati fuerint, quantaque eos perferre oportuerit, ut traditum sibi

(1) Pallad., de Vit. S. Joan. Chrys., cap. 4. Eadem tradit Nicephor., l. 13, c. 33.

munus ea qua par erat constantia, tuerentur. Nam et per calumniam illis objectum est, quod ditionem alienam ultra terminos suos turbarent, et cum Orientalis imperii contumelia ibi adessent. Deinde seorsim quisque in custodias inclusi, ac torti, et plurimis ærumnis affecti, ut mandata ac epistolas proferrent. Cum vero nulla vis eorum animum frangeret, litteræ iis quas ab Occidente detulerant, quasque præter Imperatorem, nemini ulli se reddituros affirmabant, per vim ereptæ. Blanditiis demum atque auro tentati, ut cum Attico qui Joannis Chrysostomi sedem occupaverat, communicarent. Sed enim cum promissionem illi nullam, aut conditionem sibi oblatam reciperent, contra vero reditum ad Romanam urbem precibus peterent. Valerianus quidam ad male agendum strenuus, immundo eos, et vetustate squalido navigio commissos, exitium nempe eis struens, Romam reverti jussit. Illi, summo cum periculo navigantes, ægre Lampsacum appulerunt. Inde, navi mutata, quatuor mensibus elapsis Romam pervenere, ubi singillatim Innocentio Papæ quæ ipsis acciderant, renuntiarunt. Hæc summa illius legationis fuit, ex qua quantum ad Gaudentii laudem accedat, nemo non videt.

12. Præclari sunt laudum tituli quibus Chrysostomus ipse hos episcopos exornat, ut patet ex ejus epistolis «ad episcopos qui ex Occidente venerant 156, 157, 158, 159», editionis Frontonis Ducæi 1636, in quibus «præclarissimum eorum zelum, animique pro veritatis defensione alacritatem», alibi «studium, et promptitudinem quam ad Ecclesiarum detrimenta sarcienda præstiterant; firmam etiam ac sinceram benevolentiam, fortitudinem, animi constantiam, ac tolerantiam», alibi vero «diligentiæ magnitudinem, vigilantiam, curam, ac sollicitudinem» prædicat. Sed cæteris laudibus præclarius omnino est testimo-

nium ejusdem Chrysostomi de Gaudentio nostro, quem fortasse dignitate præcipuum inter episcopos qui legatione illa fungebantur, indicare videtur dum ejus solius nomini aliam epistolam inscribit. Est hæc 184, quæ sic habet eodem Frontone Ducæo interprete:

GAUDENTIO *episcopo* BRIXIANO.

«Nihil nos latet rerum tuarum, sed tamquam præsentes probe novimus studium tuum, vigilantiam, curas, labores quos pro veritate suscepisti; tibique ingentes gratias agimus, neque mediocrem, in tanta degentes solitudine, consolationem haurimus ex tuæ charitatis ardore, ac sinceritate; cujus dum hic periculum fecimus, istic quoque integram illam vigere cognovimus: nec ullo modo aut temporis diuturnitate, aut itineris longitudine, debilitatam fuisse. Quo nomine multam tibi gratiam habemus, teque hortamur ut in instituto pergas, et idem semper studium præ te feras. Non enim ignoras quot Ecclesiarum salus nunc agatur, et quam eximium futurum sit hoc recte factum. Hæc igitur cogitans, domine mi reverendissime ac religiosissime, in eodem studio perseverare dignare; sic enim fiet ut, exiguis laboribus exantlatis, immortalia vobis pro his præclaris certaminibus, in cœlo præmia recondatis».

Constat ex hac epistola, quantum diligentiæ ac studii Gaudentius ad sublevandas Chrysostomi ærumnas contulerit; quantamque laudem ex hujus legationis laboribus, pro sarcienda Ecclesiæ pace fortiter susceptæ, merito consecutus sit. Quamvis autem apud veteres ecclesiasticarum rerum scriptores, excepto Æmilio quem Beneventanum vocant, cæteris episcopis

qui legationi huic præfuerunt, minime sedis titulus apponatur; nemo tamen Gaudentium hunc Brixianum esse jure in dubium revocet, ubi tam luculentum exstat Chrysostomi testimonium. Alibi etiam Gaudentii labores idem Chrysostomus prædicare videtur in epistola 160, «ad episcopum qui ab Occidente venerat»; valde enim mihi probabile fit, hanc quoque epistolam ad Gaudentium nostrum pertinere, in qua sudores eos «quos et domi et in tam longa peregrinatione pro Ecclesiæ commodis» subierat, commemorare pergit. Fortasse nec promptior Gaudentio nostro, nec aptior legationi huic suscipiendæ destinari poterat; quippe qui alias in Oriente versatus, magnum sibi pietatis religionisque nomem quæsisse putandus est apud illius regionis episcopos, qui eidem non nisi terrore excommunicationis injecto, suadere poterant ut ad episcopatum venire. Itaque recentiores fere omnes qui post Baronium scripsere, quique rem totam magis perspectam habuerunt, Gaudentio Brixiano legationis hujus laudem deferunt, inter quos numerantur Morerius, Caveus, Dupinius, ac præ cæteris solertissimus Tillemontius.

13. Quandonam Gaudentius diem obierit, incertum. Rejiciunt id nonnulli in annum 410; alii vero, inter quos Cl. Labbeus (1), in annum 427. Vixisse Gaudentium usque ad annum 410, probabiliter opinatur Tillemontius (2), eo quod Rufinus Aquileiensis presbyter, circa id tempus, Libros Recognitionum Clementis, a se Latina conversos, ad eum miserit. Huic versioni ab ipso Rufino Præfatio hujusmodi præponitur: «Ad»

(1) De Script. Eccl. tom. I, pag. 338.
(2) Mémoir. pour l' Hist. Ecclés., tom. X, pag. 588.

GAUDENTIUM «episcopum. Tibi quidem, Gaudenti, nostrorum decus insigne doctorum, tantus ingenii vigor, immo tanta spiritus gratia est, ut si quid a te etiam quotidiani eloquii more dicitur, si quid in Ecclesia declamatur», id in libris haberi, «et ad instructionem tradi posteris debeat». Et post non multa: «Æquum est sane tibi», qui hæc etiam Græce legeris, «ne forte in aliquibus minus a nobis servatum translationis ordinem putes, interpretationis nostræ indicare consilium». Hæc quam bene omnia Gaudentio nostro conveniant, cujus tractatus, tamquam eximii et eloquentis viri, passim ab exceptoribus colligi solebant, quique Græcæ linguæ peritia instructus erat, uti ex ejus sermonibus patet, facile intelligitur. Ratio quoque temporum optime consentit, nam Rufinus non ante annum 410 Aquileia ab Alarico vastata, in Siciliam profugit, ubi eodem vel sequenti anno interiisse videtur. Itaque licet Rufinus sedis titulum prætermiserit, hæc de nostro dicta esse nullus dubito. Alibi etiam versionem hanc Librorum Recognitionum Clementis, ut Gaudentio episcopo debitam, memorat Rufinus in peroratione post translationem Commentariorum Origenis in Epistolam ad Romanos, his verbis: «Post hoc sane vocat nos opus quod olim quidem injunctum est, sed nunc a beato Gaudentio episcopo vehementer perurgetur; Clementis scilicet Romani episcopi, apostolorum comitis, quorum ut successoribus darem cognitionem, libri a nobis in Latinum vertuntur» (1). Offenderat Cotelerius in not. ad Clementis Recognitiones in Patribus Apostolicis, pag. 485, edit. Antuerp. 1698, Gaudentium hunc

(1) Al, «comitis, ac successoris, de Recognitione libri, ut in Latinum vertantur». Cotelerius.

intelligens esse «Novariensem»; sed protinus in viam rediit, reponens «seu potius Brixiensem».

14. Porro versionem hanc Recognitionum Clementis, a Silvia virgine jampridem sibi imperatam, «hæreditario jure» a Gaudentio exposci, affirmat Rufinus in eadem Præfatione: «Opus quod olim» venerandæ memoriæ virgo Silvia injunxerat, «ut Clementem nostræ linguæ redderemus, et tu deinceps» hæreditario jure «poscebas». Quænam hæc virgo Silvia fuerit, implexa admodum est quæstio. Brixiæ in Ecclesia S. Joannis Evangelistæ, olim «deforis Brixiam» nuncupata, exstat corpus beatæ Silviæ virginis, cujus memoria recolitur die 15 Decembris. Hanc nonnulli ex Brixianis scriptoribus matrem, nonnulli sororem Gregorii Magni appellantes, vehementer decepti sunt; nam quomodo ad Gregorii Magni familiam pertinere possit, non video. Profecto ex illius genere claras feminas, præter Silviam ejus matrem quam Romæ jacere compertum est (1), atque ipsius amitas, Tarsillam et Æmilianam, ab iisque degenerem valde Gorgoniam (2), nullas alias invenio. Quare nominis similitudine factum puto ut vulgari errore, cujus nec patria satis nec genus compertum foret, in urbem Romam, atque in ipsam Gregorii Magni familiam traducta fuerit. Eamdem esse Silviam hanc quæ Brixiæ jacet cum ea quæ a Rufino memoratur «in Præfatione ad Gaudentium», videtur indicare tum id quod Rufinus ait, nempe versionem sibi a Silvia imperatam, «hæreditario jure» a Gaudentio expeti; tum locus sepulturæ, in eadem Ecclesia atque ara, et Silviæ et Gaudentio communis; quorum

(1) Bar. ad A. C. 604, n. 30.
(2) Bar. ad A. C. 581, n. 4.

utrumque ostendit fuisse hanc Silviam Gaudentio nostro charitate, fortasse etiam sanguine, conjunctam. Cotelerius (1) Silviam a Rufino memoratam eamdam esse existimat cum Salvia, de qua Palladius Historiæ Lausiacæ, cap. 143. Tillemontius (2) autumat fortasse esse posse Silviam Rufini Orientis præfecti sororem, quæ, ex Oriente in Occidentem regressa, Brixiæ obierit. Ego, in tanta rerum obscuritate, nihil certi affirmare ausim: quin potius ubi aliquis ex ecclesiasticæ historiæ penu meliora ac certiora protulerit, minime repugnabo, immo magno me beneficio sibi devinctum habebit.

15. Ex hucusque dictis colligitur, satis recte cum Tillemontio affirmari posse, Gaudentium inter vivos egisse usque ad annum 410. An vero cum Labbeo et Ughello dicendum sit, vixisse eum usque ad annum 427, ignoro. Quod certum est, quatuordecim annos jam se in episcopatu exegisse, tradit idem Gaudentius «in sermone de Vita et Obitu Philastrii prædecessoris sui». Ac potuisse quidem illum vitam longius ducere post annum 406, quo Orientali legatione functus est, putandum videtur, ex eo quod valde juvenis, et immatura ætate, ad episcopatum provectus fuerit. Sed Tillemontius observat (3), Optatianum, quatuor interpositis episcopis, Paulo nempe, Theophilo, Silvino, et Gaudioso, Gaudentii successorem, inveniri subscriptum epistolæ synodicæ concilii Mediolanensis ad Leonem pontificem anno 451. Quare non valde credibile esse inquit, tam

(1) In PP. Apostol. not. ad Clem. Recogn., p. 485.
(2) Mémoir. pour l' Hist. Eccl., tom. X, p. 589, et tom. XI, «S. Olympiade», art. 1, p. 418. De Silvia Rufini præfecti Orientis sorore Bar. ad A. C. 395, n. 28.
(3) Mémoir. pour l' Hist. Ecclés., tom. X, p. 591.

modico temporis spatio, quatuor nempe et viginti annis, qui ab anno 427 ad annum 451 intercedunt, quatuor episcopos sedere potuisse; ideoque Gaudentii obitum rectius statui circa annum 410, quam circa annum 427. Jacet autem Gaudentii corpus Brixiæ in ecclesia S. Joannis Evangelistæ, olim «deforis Brixiam» nuncupata, in eodem sacello una cum Theophilo, ejus post Paulum episcopum in sede Brixiana successore, et Silvia virgine, de qua paulo ante diximus. Horum corpora in eum locum translata ac deposita fuere anno 1595, cujus translationis seriem narrant Acta SS. ad diem 27 Aprilis, pag. 494. Porro Gaudentii nomen in Martyrologium Romanum relatum est die 25 Octobris, hoc addito elogio: «Sancti Gaudentii episcopi, eruditione et sanctitate conspicui»; quod sane Gaudentio convenire, tum ejus scripta christianæ pietatis imaginem ubique referentia, tum insignis animi moderatio qua invitus ac reluctans ad episcopatum accedere coactus est, tum ab eo pro Ecclesiæ pace restituenda fortiter gesta manifeste indicant. Atque hæc de Gaudentio; modo de scriptis ejus, tam genuinis quam supposititiis, nobis agendum est.

§ I. *De scriptis Gaudentii genuinis, et supposititiis.*

16. Ad recensenda genuina Gaudentii scripta, non multum curæ, aut laboris, impendere nobis opus erit, quippe quod de iis aut parva admodum, aut nulla sit inter doctos controversia. Quare «paschales decem sermones cum Præfatione ad Benivolum», genuinum esse Gaudentii fœtum, nemo umquam dubitavit, itemque subsequentes «quatuor de diversis capitulis

Evangelii, et quintum de Machabæis martyribus», de quibus exstat ipsius Gaudentii testimonium in eadem «Præfatione ad Benivolum», his verbis: «Quatuor præterea breviores tractatus, quos de diversis capitulis Evangelii apud te olim fuisse me locutum prodidisti, et quintum de Machabæis martyribus, emendatos tibi, quoniam cogis, remittam». Videtur ex hoc Gaudentii loco conjici posse, paschales quidem sermones habitos fuisse a Gaudentio in ecclesia, subsequentes vero privatim apud ipsum Benivolum recitatos; ait enim: «Quos apud te olim fuisse me locutum prodidisti». Idem indicare videntur Rufini verba «in Præfatione ad Gaudentium», paulo supra allata: «si quid a te etiam quotidiani eloquii more dicitur, si quid in ecclesia declamatur»; quibus et privatas diputationes, et publicas conciones a Gaudentio habitas, non obscure designat. Fortasse cœtus Christianorum apud Benivolum fieri solebant, in quibus non aleæ et compotationibus, sicuti hodie mos est, sed divinarum quæstionum, et pietatis studio jugiter vacarent; iisque se facilem ad docendum præbebat Gaudentius, ut uberiorem doctrinæ suæ ac laboris fructum referret. Cæteri vero Gaudentii sermones, nempe «de Ordinatione sui, de Dedicatione basilicæ», itemque duo sequentes, quorum prior ad «Serminium», alter vero ad «Paulum Diaconum» inscribitur, facile cum ex argumenti ratione, tum ex orationis colore, et similitudine, Gaudentii esse deprehenduntur, ideoque pro Gaudentianis semper in Bibliothecis Patrum una cum aliis excusi.

17. Quoniam autem huic nostræ editioni duorum præterea sermonum accessio facta est, æquum erit de iis consilium nostrum lectori indicare, rationesque aperire quibus permotus eos tamquam genuinos, cæteris Gaudentianis adjecerim. Cum edi-

tionem hanc Gaudentii animo versarem, forte fortuna incidi in editionem sermonum S. Zenonis episcopi Veronensis, quæ Veronæ prodiit, jussu Augustini Valerii cardinalis Veronæ episcopi, «apud Hieronymum Discipulum» anno 1586. Eam curiosius pervolutanti mihi occurrit in Præfatione locus quo curatores, ac recognitores illius editionis lectorem monebant, «prætermissum esse S. Gaudentii episcopi Brixiensis sermonem, qui excusis sermonibus» (prioris editionis) S. Zenonis fuerat additus, quod in vetusto ms. Codice» (S. Zenonis) «non reperiretur». Avide arripui oblatam occasionem alterius, si quis forte esset, Gaudentiani sermonis nanciscendi; ac diligenter conquisitam priorem sermonum Zenonis editionem adeptus, quæ Venetiis pervulgata est anno 1508, in ea libro tertio optatum sermonem inveni hoc titulo inscriptum: «Sancti Gaudentii Brixiani de Petro et Paulo sermo 48». Stylus quoque Gaudentio conveniebat; quare jam non invitus, aut nutans, eum parenti suo asserere cogitabam: hoc tantum in votis erat, ut alicujus ms. Codicis auctoritas suffragio nostro accederet. Cumulate desiderio meo satisfactum est; nam consultus a nobis, per litteras illustrissimi ac præclarissimi viri Joannis Francisci Barbadici Brixiæ episcopi, doctissimus atque humanissimus vir Carolus Majellus, Bibliothecæ Vaticanæ præfectus, confestim ad nos ejusdem sermonis apographum misit, exscriptum e Codice Urbinate 150, pag. 146, et collatum cum Vaticano 1235, pag. 197, in quorum utroque Gaudentii nomen præ se fert. Igitur bini Codicis præsidio, ubi non modo huic sermoni auctoritas, sed etiam variantes lectiones accesserunt, libenter eum in familiam aliorum Gaudentianorum sermonum induximus, ac post vulgatos in cæteris editionibus, locum tenere jussimus.

18. Alter Gaudentii sermo, qui postremo loco positus est, sæpius prodierat apud Lipomanum, et Surium in Vitis SS., die 18 Julii, præfixo Gaudentii nomine, sub hoc titulo : «Vita beati Philastrii episcopi Brixiensis, per divum Gaudentium ejus successorem descripta». Equidem titulus iste non omnino videbatur antiquam simplicitatem præferre; sed cum Lipomanus et Surius testarentur, se hunc sermonem accepisse a vetusto libro Sacrarii Ecclesiæ Brixianæ, non diffidebam collatione ms. Codicis, non modo titulum, sed ipsum quoque sermonem, qui nonnihil depravatus erat, fieri posse emendatiorem. Utrumque præstitum est auxilio duorum Brixianorum Codicum mss., in quibus hic sermo habetur, hac præmissa inscriptione: «Sermo beati Gaudentii episcopi de Vita et Obitu beati Philastrii episcopi, prædecessoris sui». Exstat autem de hoc sermone præclarum testimonium Ramperti, Brixiæ nono sæculo episcopi, qui ejus locum profert in «sermone de Translatione beati Philastrii», cap. 5, his verbis: «Veluti in edito sermone a præsule Gaudentio, vitæ scilicet beatissimi Philastrii pontificis legitur, fuisse eum omni ætati, et conditioni, et sexui, stupenda benignitate communem». Proinde miratus omnino sum, Ludovicum Ellies Dupinium Gallum, Bibliothecæ Ecclesiasticæ scriptorem, quæstionem de hoc sermone movere Gaudentio potuisse. Alibi etiam Rampertus ejusdem sermonis auctoritate utitur, nempe cap. 9, ac post Rampertum utuntur Baronius, Alanus Anglus, Labbeus, Vossius Caveus, aliique recentiores; quod cum animadverterem a Bibliothecæ Patrum collectoribus non fuisse satis observatum (nunc enim sermonem prætermiserant) eum idcirco veluti sincerum, ac legitimum Gaudentii opus, cæteris Gaudentianis sermonibus accensere meum esse duxi.

19. Atque hæc quidem sunt Gaudentii genuina, quæ exstant: nam et intercidisse non pauca notavimus ad tract. 14. Nunc de suppositiis dicam. Ac primo occurrit «Commentarius in Symbolum» quod vulgo «Athanasii» appellatur; hujusmodi enim Commentarii licet omnino, quod sciam, nihil exstet, Gaudentium auctorem faciunt Elias Capreolus, lib. III Hist. Brix., et ex Capreolo Ughellus, aliique. At falsa persuasione deceptos manifeste liquet; cum Symbolum illud, quod circa finem quinti sæculi a Vigilio Eapsensi, aut alio quopiam Scriptore conditum esse, constat inter eruditos, minime Gaudentio innotuisse potuerit, qui quarto sæculo vixit, aut vix demum initia quinti sæculi vidit. Hunc eorumdem Scriptorum errorem expunximus in annotationibus ad Ughellum (1), nec quomodo falsus rumor obtinuerit video, nisi forte pro «Commentario in Symbolum Athanasii», intelligenda sit expositio Rufini in Symbolum, quæ a multis Hieronymo et Cypriano temere adscripta, aliquando etiam Gaudentio Brixiano tributa fuerit. Inter Gaudentii suppositiia numeratur deinde «Rhythmus de Philastrio», quem aliquando Gaudentium auctorem præsse tulisse, testatur nobis Rampertus «in sermone de Translatione Philastrii». Verum stylus aperte, ac Latinæ linguæ color, ad sequiora tempora pertinent; nec aliquid in eo rhythmo Gaudentianum videtur, præter sententias quas rhythmi auctor a Gaudentio «in sermone de Philastrio» mutuatus est; quare, accedente etiam ipsius Ramperti calculo, libenter rhythmum illum Gaudentio adjudicavimus. Vide porro ea quæ fusius præfati sumus ad eumdem rhythmum in calce sermonum Gaudentii.

(1) Tom. IV, edit. Ven., col. 528.

20. Ad Gaudentii suppositita referri item potest celebris «liber de Singularitate Clericorum», modo Origeni, modo Cypriano, aut Augustino tributus; qui cum hucusque certum auctorem non agnoscat, inter adespota scripta a Deherra numerandus erat. Hunc Gaudentio Brixiano adscribi posse censuit Joannes Fellus «in Præfatione» ad nuperam Cypriani editionem: «De Singularitate Clericorum», inquit, «opusculum locum aliquem habeat, ea lege, si aut Origenes, aut *Gaudentius Brixianus*, aut alius aliquis circa sæculum millesimum scriptor, quo tempore lis ista in Occidente maxime fervebat, pro suo agnoscere sustineant.» At quisnam iste «circa sæculum millesimum scriptor»? Plane ignotum. Idem Fellus deinde in notis ad eum tractatum, auctorem adB edæ tempora, id est ad sæculum octavum, revocat, his verbis: «Videtur circa Bedæ popularis nostri tempora, quando de cœlibatu clericorum maxime fervebat, præsertim in Occidente, controversia, conscriptus liber, cui sæculo respondet a revelatione desumptum argumentum.» Desideravi profecto, cum in hæc incidissem, docti viri judicium; nam quæ umquam nota est, quæso, quæ opusculum illud «millesimo sæculo» (decimum dicere voluit) «aut Bedæ temporibus» tribuendum indicet? Ab Episcopo conscriptum, ubi forte videret nemo, notavit Erasmus (1) ex iis verbis quæ auctor operis apponit (2): «Vos autem, filii charissimi, non tantum persuasione, sed potestate convenio.» Verum quæ in hoc opere de martyrio disputantur (3) nullo modo Bedæ temporibus, immo nec Gaudentii,

(1) Edit. Veneta Cypriani cum scholiis Erasmi, 1547, n. 8.
(2) Edit. Amstelod. Cypriani 1700, pag. 151, col. 2.
(3) Ibid., p. 150, col. 2.

nec Augustini ævo convenire possunt; quando nempe, pace Ecclesiæ data, jam non amplius frequens suberat martyrii occasio. Itaque mea quidem sententia, libellus iste vel ad Origenis, vel ad Cypriani tempora referendus. Vidit procul dubio Felli lapsum Guillelmus Caveus, dum Cypriani Opera recensens, illius sententiam de hujus opusculi auctore enarrat (1): «Doctissimi» (Cavei verba sunt) «editionis Oxoniensis curatores, circa Bedæ ætatem scriptum esse arbitrantur.» Sed, ut homines sumus puduit reprehendere, quamvis paulo antea, scilicet in Origene (2), libelli hujus auctorem, «non contemnendæ vetustatis Hieronymi saltem ævo non inferiorem», pronuntiet. Cæterum libellus ille nihil omnino continet quod controversiæ de cœlibatu clericorum aptari possit, quamvis eorumdem cum feminis contubernium, ac familiaritatem redarguat; cui profecto argumento congruum auctorem quærere sæculo decimo minime oportebat. Sane Cyprianus ipse (3), aliique ea ætate Patres, sæpius in eodem argumento versati sunt, canonesque Conciliorum multis egerunt, ut, ablata hujusmodi corruptione quæ Ecclesiæ mores fœdabat, integra servaretur ecclesiastica disciplina.

21. Hæc de Gaudentii scriptis tam genuinis, quam supposititiis. Nihil enim morari nos debet anceps Barthii testimonium, quo Gaudentium una cum Eucherio, Maximo, Cæsario, aliisque hujumosdi scriptoribus, unum atque eumdem sub diversis nominibus auctorem esse, ex argumenti, aut styli similitudine, suspicari videtur. Sic ille lib. XLII Advers. c 18:

(1) Hist. litter., sec. 3, pag. 80.
(2) Ibid., pag. 76.
(3) Epist. 4, edit. Amstel. 1700.

«Illud de his talibus scriptoribus monere non supersedeo, tam non raro inter se similes esse sermones quos Valeriani, Eucherii, Maximi, Cæsarii, *Gaudentii*, Eligii, et aliorum talium nominibus perscriptos habemus, ut magna suspiciosit, vel stylum majorum minores æmulatos esse, vel paucorum scriptorum operibus, diversos a librariis pro favore locorum titulos esse impositos. Quid sibi velit Barthius non intelligo. Aut enim Gaudentio aliorum sermones tribuere vult, aut aliis Gaudentianos. Si primum, non video quam facile cæteris suasurus sit: mihi certe non persuadet. Nam ut aliquando similis forte locus in eodem argumento a duobus scriptoribus usurpatus occurrat, non ideo statim unus atque idem utriusque operis auctor fuisse censendus est. Nihil enim frequentius quam ut scriptor quispiam alterum ejusdem argumenti scriptorem imitari, ejusque sententias totidem quandoque verbis referre solcat. At vero si Gaudentii Sermones alterius scriptoris esse, significare voluit Barthius, omnino doctum virum desipuisse oportuit, cum luce clariora sint indicia in singulis fere Gaudentianis sermonibus, quæ Gaudentium sermonum istorum genuinum verumque auctorem ostendant. Hæc singillatim enumerare supervacuum duco, cum ea studiosus lector non magno negotio possit animadvertere; nec Barthium de Gaudentio nostro loquentem tam graviter aberrasse, alicui mirum sit, cum fuerit vir doctus nimium in judicando præceps, quapropter «Criticus minorum gentium» audit a Cotelerio (1). Occurrit etiam quædam Octavii Rubei narratio, «in Vita SS. Faustini et Jovitæ, pag. 40, qua is, Gau-

(1) In not. ad Hermam in PP. Apost., pag. 75, edit. Antuerp. 1698.

dentio teste, porphyreticam quamdam nobis urnam memorat, in qua aliquando sanctorum eorumdem martyrum corpora jacuisse refert: at Gaudentius nusquam hujusmodi aliquid, quod sciam, scriptis prodidit; suntque hæ gerræ meræ, ac nugæ, quas Rubeus e vulgi quisquiliis collegit, atque ut aliquam iis fidem faceret, Gaudentio supposuit. Itaque iisdem aut recensendis, aut refellendis, diutius immorari piget; quare, Rubeo dimisso, ad alia transeamus.

§ II. *Judicium nuperi scriptoris de Gaudentio expenditur.*

22. Inter quamplurimos hujus ætatis scriptores qui ecclesiasticæ historiæ studiis egregiam navarunt operam, præcipuum sibi locum vindicat Ludovicus Ellies Dupinius, Bibliothecæ Ecclesiasticæ auctor, quam jugi studio, ac diuturno labore confecit. Is dum Gaudentii scripta recenseret, adeo huic nostro durum se, atque infensum præbuit, ut si quis, minime lecto Gaudentio, Dupinium adeat, ejusque dictis fidem adjungat, Gaudentium ipsum nullius momenti scriptorem censeat oportet, cujus proinde lectioni si quis forte tradere se velit, oleum sane et operam perdat. Porro ut lectori penitus compertum sit quam non æquam Dupinius de Gaudentio sententiam tulerit, liceat hic mihi ipsius Dupinii Gallica verba afferre, quibus perspectis, lector ipse hac de re, quod justum fuerit statuet. De primo Gaudentii sermone hæc habet (1): «Il commence le premier de ces sermons par une pensée qui a plus de subtilité que de soli-

(1) Dupin. Biblioth. Eccl, siecl. v, part. I: «Gaudence, évêque de Bresse».

dité, pour rendre raison de ce qu'on célèbre la pâque au printemps, après le mauvais temps de l'automme, la rigueur de l'hiver, et avant l'ardeur de l'été. C'est, dit-il, pour montrer que Jésus-Christ, qui est le Soleil de justice, dissipe per ses lumières les tenèbres de l'erreur des Juifs, et amollit la dureté des cœurs des païens, en prévenant par ses rayons l'ardeur du feu du jour du jugement. Il ajoute que le monde ayant été créé au printemps, il était juste qu'il fût réparé dans la même saison.» Utrum reprehendendus sit hoc loco Gaudentius, nec ego satis dispicio, nec quispiam fortasse alius alter viderit. Scilicet non omnibus datum est lynceis Dupinii oculis uti. At enim si aptas temporum rationes quærere, quibus Dominica mysteria gesta sunt, si rerum convenientias subtibiliter investigare, alicui absurdum videatur, is antiquitatem omnem sibi posthabeat necesse est, atque Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, levitatis, et inficetiarum accuset. Nec si quid ingenio permisit Gaudentius, «Christum justitiæ Solem» appellans, atque ad hujusmodi imaginem varias temporum vices conferens, ideo parum solide locutus est; nam, ut ipse Dupinius notavit, statim subdit aptiorem rei rationem paulo infra, ubi ait (1): «Filius ergo Dei, per quem facta sunt omnia eodem die, eodemque tempore, prostratum mundum propria resurrectione resuscitat, quo eum creaverat ex nihilo, ut omnia reformarentur in Christo, quæ in cœlis sunt, et quæ in terra sunt». Hæc autem Gaudentii sententia, qua mundum verno tempore conditum affirmat, Græcis, et Latinis, ea tempestate communis erat, ut observavimus in notis ad hunc Gaudentii locum.

(1) Tract. 1, pag. 26.

23. Pergit deinde Dupinius de secundo Gaudentii sermone loqui in hunc modum : «Après avoir ainsi expliqué très-clairement le mystère de l'Eucharistie, il parle des dispositions dans lesquelles on doit être pour s'en approcher. Il les trouve toutes figurées par les cérémonies avec lesquelles les Juifs mangeaient l'agneau pascal. Mais il tire ces convenances de si loin, que l'on aurait de la peine á les remarquer. Car qui croirait que la ceinture de peau avec laquelle les Israélites se ceignaient, ait été la figure de la mortification des vices? Qui pourrait deviner que quand il est défendu de rompre les os de l'agneau, cela veut dire que l'on doit observer les préceptes qui sont dans l'Ecriture? Qui s'imaginerai que quand il est dit qu'il faut brûler les restes de l'agneau, c'est pour signifier que l'on doit consumer par une foi vive les doutes que l'on peut avoir sur le mystère de l'Eucharistie? Ces allégories, et d'autres semblables qui sont en cet endroit, sont un peu violentes, et je doute fort qu'elles soient du goût de bien des gens.» Summa hujus Dupinianæ reprehensionis in eo versatur quod Gaudentius intemperanter allegoria usus sit ; videtur enim hoc interpretationis genus vehementer Dupinio displicuisse; nam et de duobus aliis tractatibus paulo post ait: «Ces deux instructions» (octava nempe ac nona) «sont pleines de plusieurs allégories.» Verum causa hæc Gaudentio communis est cum omnibus fere antiquis Patribus, quibus, in exponendis Scripturis, etiam ubi res per se aperta esset et perspecta, nihilominus allegoriam negligere religio fuit. Notum est illud Augustini (1): «Dominus noster Jesus Christus ea quæ faciebat corporaliter, etiam spiritaliter volebat intelligi.

(1) Serm. 44, de verb. Dom., post init.

Neque enim tantum miracula propter miracula faciebat : sed ut illa quæ faciebat, mira essent videntibus, vera essent intelligentibus.» Gregorius quoque, hom. 2 in Evang. : «Miracula Domini et Salvatoris nostri sic accipienda sunt, ut et in veritate credantur facta, et tamen per significationem nobis aliquid innuant» (1). Neque ego valde pugnem, leviora aliquando fuisse quæ in hujusmodi genere dicebantur, cum ea sit figurate loquendi ratio, ut sæpius dicentem in angustias, ac salebras compellat, et alienissimis sententiis rem propositam explicare cogat : sed fortasse hujusmodi oratio populo valde placebat, qui plerumque non tam gravem ac disertum, quam admirabilem et acutum oratorem quærit. Ideo antiqui Patres, qui debitores se esse sapientibus, et insipientibus, pro charitatis tege scirent, eo dicendi genere utebantur quod plane agnoscerent ad alliciendum, continendumque populum, aptius esse atque utilius. Nec alioqui Gaudentii allegorias inusitatas omnino, aut inauditas Dupinius dixerit ; nam, ut alias præteream, sententia illa qua docet, quæ ex agno superfuerant ideo comburenda fuisse, ut intelligeremus (2), «si qua mysteriorum superaverint, quæ capere modo non possumus, hæc igni cremanda esse, id est divino tradenda Spiritui, ut ea quorum rationem modo non capimus, ardentis fidei spiritu consumantur» ; hæc eadem Gregorii Magni fuit, hom. 22 in Evangelia : «Quod ex agno remanet, igne comburimus, quando hoc quod de mysterio ejus penetrare non possumus, potestati sancti Spiritus humiliter reservamus.» Hæc eadem habetur apud Arnoldum Abbatem Bonævallis Tract.

(1) Confer. August., xv, de Civ., c. 27.
(2) Gaud. tract. 2, pag. 40.

de ultimis verbis Domini ; «Ossa» (agni) «igne comburimus, quia sacramenta quidem (quæ quasi divinæ virtutis caro sunt, et veritatis integumenta) visibiliter secundum suam speciem percipimus, et sumimus : ipsam vero substantiam nec frangimus, nec minuimus, sed flammis injicimus, id est spiritualibus intelligentiis commendamus, quod spiritus et vita sint in divinis mysteriis.» Imo invenitur etiam apud Gozechinum Scholasticum in epistola ad Valcherum (1) : «Isti» (nempe Berengarii Turonensis asseclæ) «eumdem agnum pascalem, qui eadem sacramenta in seipsum ineffabiliter transformans nobis condidit, et consecravit, crudum vel coctum aqua, non assum igni comedunt ; et quod ejus residuum est, et semper erit (quia nullus umquam mortalis, quamtumlibet sciens, ad incarnati Verbi arcanum plena intelligentia in hac vita penetrare potuit, aut poterit), igni non comburunt.» Quod igitur a nemine cogitari posse affirmavit Dupinius (2), idem illud dixerunt tres isti auctores, quos doctos, graves, et honestos viros fuisse, ac præsertim mentis bene sanæ, Dupinius ipse, ut arbitror, non negaverit (3).

24. At hæc fortasse omnia ignosci Dupinio a nobis poterant, modo ubi tractatum illum de Gaudentianis scriptis concludit, graviores multo ac sæviores in Gaudentium iras minime exeruisset. Audiamus porro criticum nostrum de tota Gaudentiana oratione sententiam ferentem : «Il n'est pas nécessaire» (inquit Dupinius) «de dépeindre le caractère de saint Gaudence,

(1) Apud Mabillon., tom. IV Analect., pag. 384.
(2) «Qui s'imaginerait..?»
(3) Habetur hæc eadem sententia apud Eligium Noviomensem, hom. 15, quamvis ibi non loquatur de residuis agni paschalis, sed de ipso corpore Christi.

on le connaît assez après ce que nous en avons dit. Son style est simple et négligé, il est plein d'allégories forcées, de pensées extraordinaires, d'allusions éloignées. Ses sermons sont secs, stériles, ils instruisent très-peu, et ne touchent point du tout. Enfin ils n'ont ni la force, ni l'éloquence, ni la beauté, ni l'exactitude des prédications des auteurs Grecs dont nous venons de parler.» Ita Dupinius de Gaudentio, et quidem, ni fallor, parum benigne. Ut vero aperte cognoscat lector quam injuste ac perperam eum reprehendat, quantaque fuerit Gaudentio ubertas, doctrina, ac dicendi vis, mihi constitutum est, nonnulla hic Gaudentianorum sermonum specimina afferre, ex quibus facile intelligat quisque, quodnam fuerit genus istud orationis tam acriter a Dupinio reprehensum, Gaudentius, Tract. 1, Christianos Judæis ac Gentilibus comparans, hæc habet: «Et modo quidem ad comparationem Judæorum atque Gentilium, qui in profunda nocte incredulitatis demersi noscuntur, et ad eorum comparationem qui in hæreseon caligine ac nocte luxuriæ demorantur, nos vide ur esse, et plane sumus in luce: sed ipsi dies nostri quibusdam nebulis prætexuntur, et non habent serenitatis lætitiam, dicente Propheta: Dies mei sicut umbra declinaverunt.» Tract. 4, neophytos alloquens, ait: «Vos igitur, neophyti, qui estis ad beatæ hujus ac spiritualis paschæ epulas invitati, videte quomodo ab omni pollutione escarum quas superstitio gentilis infecerit, vestras animas conservetis.» Deinde, nonnullis interjectis: «Servate, neophyti, ornamentum gratiæ salutaris: sobrii estote per omnia, ne illud inebriati perdatis: solliciti convenite ad ecclesiam: orationibus, hymnis, psalmis et canticis spiritualibus nobiscum vigilanter incumbite. Hæc sint otii vestri opera; quibus debitum reddentes Christo

Domino famulatum, mercedem vitæ æternæ consequi ab ipso possitis. Sint igitur convivia vestra sobria, casta cubilia : sit modestus animus, sermo placidus, mitis incessus.» Hoccine illud est aridum, et inane dicendi genus, doctrinæ prorsus atque ornamenti totius expers (1) ? Tract. 7, ut legem de non comedendo fermentato a sævitiæ nota, ob mortis pœnam inobedientibus propositam, excuset : «Si fermentatum fieri jussisset», inquit, «diligentia illic necessaria fuerat, ne deesset: quod jussit, desidiæ est, non laboris. Negligentiam jubet, ut obedientiam probet ; et non vis ut damnet illam animam quæ diligentiam commodaverit ut contemnat? » Tract. 11, explicans illud Joan., VII, «Nolite secundum faciem judicare», sic disserit : «Generalis ista sententia est, retinendæ æquitatis magistra, omnibus posita, multis nota, paucis dilecta. Præcipitur enim ne hujus sæculi divitum personis adulantes, iniquissimo judicio faveamus incredulis ; et impios, crudeles, rapaces, luxuriosos, inhonestos, non solum timido silentio nutriamus, verum etiam omni reprehensione dignos, injustis laudibus prædicemus : vel, quod est omni fœditate deformius, turpia lucra captantes, alienæ pecuniæ notabiliter serviamus, christianæ libertatis obliti.» Num sane Gaudentii oratio omnibus ornamentis ac luminibus caret? an vero e contra splendore, succo, ubertate redundat? Atque hæc omnia etiam Dupinio obvia erant, ex quibus cum Gaudentii doctrinam, tum eloquentiam, et ingenium perspicere poterat, nisi pravum animum, et infensum, ad eum legendum attullisset. Tillemontius quidem, qui tali morbo minime labora-

(1) «Son style est simple et négligé. Ses sermons sont secs, stériles; ils instruisent très-peu.»

bat, aliter de Gaudentio censuit, cujus verba, ut Gallum Gallo opponam, hic libenter describo (1) : «quoique son style» (Gaudentii nempe) «paraisse assez simple, néanmoins il a de l'élégance, et l'on y voit un génie fort doux, et en même temps fort agréable. Mais pour le fond des choses, la doctrine et les instructions en sont excellentes.»

25. At pergamus adhuc parumper Gaudentium audire. Nemo enim ipso strenue magis ejus causam tuetur. Tract. 5, ad fin., de correctione subditorum loquitur in hunc modum : «Quod si lupus desinat esse lupus, et cum agno pascatur, ut ait Propheta ; et si leo, desinens esse leo, cum bove manducet paleas ; baculo opus non est. Si enim feralium morum nequitia in tantam vertatur mansuetudinem, ut cum oviculis innocentibus, ac mundis Christi operariis, vitæ pabulum mites quærant, et capiant; dicitur a Christo apostolicis quibusque sacerdotibus, ut neque baculos correptionum portent in via, quando in discipulis obedientibus ac modestis terram sanctam possidere jam cœperint.» Et tract. 3, animadvertenda maxime est pars illa quæ incipit: «Nec illud otiosum putes» ; ubi tam luculenter disputat de libertate arbitrii, ut elegantius nihil aut doctius fieri possit. In Præfatione autem totus ille locus (2) : «Pietatis vero cultores quod interdum vel corporis doloribus, vel variis tribulationibus afflictantur, triplex esse ratio invenitur : prima correctionis, secunda purgationis, tertia probationis» : adeo eloquenter ac docte explanatus est, ut plane in eo regnare Gaudentius, atque omni laude superior esse videatur. Sic paulo infra (3) : «Probationis

(1) Mémoire pour l'Hist. Eccl., tom. X, pag. 586.
(2) Præf. ad Beniv.
(3) Ibidem.

igitur gratia mirificus Job», Jobi historiam pluribus rerum, ac verborum ornamentis describit ; quare nullus omnino esse potest tam crassa Minerva, tamque habeti sensu, si unum excipias Dupinium, qui Gaudentianæ orationis eloquentiam, et vim non sentiat. Sed frustra sim profecto, si omnia recensere velim; nec sane Gaudentius longiore indiget defensione, apud eos maxime quibus Gaudentiani sermones in manibus sunt. Itaque ad hos lectorem remitto, ut, iis pervolutis, de Dupiniana reprehensione, quod æquum videbitur, judicet.

§ III. *De consilio et ordine editionis Patavinæ anni* 1720.

26. Plures fuere post typographiam inventam usque in hanc diem Gaudentii editiones, quarum tamen nulla accurata, aut integra, hactenus dici potuit. Gaudentianorum sermonum specimen primus edidit Elias Capreolus, lib. III, Hist. Brix., excerpta nempe «sermonis de Philastrio», circa annum 1500, aut paulo amplius. Deinde circa annum 1554, Aloysius Lipomanus, Veronensis episcopus, protulit «sermonem» integrum «de Philastrio, sermonem de Dedicatione basilicæ», itemque excerpta ex «Præfatione ad Benivolum», in Vitis SS., tom. IV editionis Venetæ, ubi, pag. 1 et pag. 15, Opera Gaudentii nondum excusa dicuntur. Prodiit postea anno 1555, Basilææ, apud Henricum Petrum duobus tomis opus inscriptum « Orthodoxographa», sed in eo quidem Gaudentii exstat nihil; in altera vero ejusdem operis impressione, denuo in eadem urbe pluribus tomis aucta anno 1569, tom. VI, fol. 1799, habentur Gaudentiani sermones, eodem ordine, ac numero, quo sæpius repetiti postea sunt in Bibliothecis PP. ; quare hanc primam fuisse Gau-

dentianorum sermonum editionem satis probabiliter puto.

27. Prodierunt postmodum variæ Bibliothecæ PP. editiones, post primam Parisiensem anno 1576 a Margarino Bignæo procuratam. In iis omnibus excusus semper est Gaudentius; sed ut fatum est magnarum hujusmodi collectionum, scatebat passim mendis non minimis, quæ medicam manum exspectabant: ac præterea duobus sermonibus carebat, qui extorres facti, longius a parente suo vagabantur; «sermo» nempe «de Petro et Paulo, et sermo de Vita et Obitu beati Philastrii.» Itaque omnino operæ pretium erat novam Gaudentii editionem aggredi; cum præterea, quod sciam, numquam seorsim editus fuisset atque ad ingentes illas Bibliothecæ PP. collectiones tractandas pauci admodum accederent, magna operis mole deterriti. Dum eo in loco res esset, ac male a typographis acceptus jaceret pene in tenebris Gaudentius noster, accidit peropportune, atque, ut ita dicam, cum bonis ominibus, ut anno 1714 præstantissimus atque immortalitate dignissimus præsul Joannes Franciscus Barbadicus, a Veronensi episcopatu ad Brixianum esset translatus, qui statim ab inito Brixianæ Ecclesiæ regimine, consilium edendi Gaudentii sponte sua cepit. Hujus summi viri erga editionem hanc, a nobis ipsius jussu lubenti animo susceptam, beneficia connumerare si velim, nullum profecto dicendi finem faciam; nam et opera, et opibus juvare numquam destitit, præsertim ut variantes mss. Codd. lectiones nobis suppeterent; summoque animi studio, ubicumque opus esset, paratus semper fuit auctoritatem suam, atque officia, benigne impendere. Quin et industriam nostram non semel humaniter excitare, ut propositum urgeremus, et operis ipsius specimina rudia adhuc, et impolita, suismet oculis per-

currere : demum editionem ipsam tueri constanter, ac fovere nullo modo umquam intermisit, quoadusque in lucem prodiret; collatis etiam liberaliter pecuniis ad typorum impensas.

28. Ut autem lector sciat quibus subsidiis ad hanc editionem parandam usi simus, præsto nobis fuerunt ex Vaticana Bibliotheca collationes trium mss. Codd.: nempe Vaticanorum duorum 1243 et 4580, quorum uterque papyracens; itemque elegantissimi Urbinatis membranacei 73, cujus initiales litteræ pictura et auro convestitæ sunt. Quamvis Codd., isti non magnæ sint antiquitatis, eximiam tamen nobis opem plurimis in locis ad Gaudentii emendationem contulerunt, ut passim legentibus manifestum erit. Eorum ut variantes lectiones minore negotio, ac promptius excerperentur, potestatem fecit, venia etiam data ut e Vaticana Bibliotheca Codices ipsi ad Palatium Quirinale transferri possent, pro sua effusa in omnes clementia ac benignitate SS. D. N. Clemens XI, pontifex Maximus, quo sedente, ac sospite, numquam bonæ litteræ sine pretio erunt. Excerpendi autem sibi curam humaniter susceperunt clarissimi, atque doctissimi viri Franciscus Blanchinus, et Carolus Majellus Bibliothecæ Vaticanæ præfectus, uterque ejusdem SS. D. N. Clementis papæ XI, ab honore sacri cubiculi; quorum proinde officiis immortales gratias me semper habiturum, hoc loco libenter profiteor. Accessit tribus hisce Codd. mss. alter Florentinus chartaceus Bibliothecæ S. Marci, cujus meminerat summus vir Joannes Mabillonius in Itinere Italico, pag. 178; hujusque variantes lectiones accurate describendas, atque ad nos mittendas curavit adm. rev. Pater Albertus Salvi, ejusdem Monasterii S. Marci Florentiæ prior. Cum istis quatuor Codd. col-

lati sunt priores decemnovem Gaudentii tractatus, itemque Præfatio ad Benivolum; ad quorum pariter tractatuum emendationem contulimus tres editiones Bibliothecæ PP., nempe Parisiensem anni 1589, Coloniensem 1618, et Lugdunensem 1677. «Sermo de Petro et Paulo», qui in prædictis quatuor Codd. mss. minime habetur, collatus est cum alio Urbinate membranaceo 150, ac Vaticano pariter membranaceo 1235. Uterque ex his duobus Codd. continet sermones etiam Zenonis episcopi Veronensis; eorumque ætas videtur pertingere ad quingentos annos. Præter duos istos Codices, usi sumus ad collationem «Sermonis de Petro et Paulo» antiqua item Veneta editione sermonum sancti Zenonis episcopi Veronensis anni 1508, in qua sermo hic primum prodiit, minime dissimulato Gaudentii nomine, ut in notis ad eumdem sermonem monuimus. Pro «sermone» autem «de Vita et Obitu beati Philastrii», variantes nobis lectiones suppeditarunt duo Brixiani Codd., membranacei, quorum antiquior præfert notam sæculi XI; ac binam insuper editionem adhibuimus, nempe Venetam Lipomani 1554, et Coloniensem Surii 1579, a quibus in Vitis SS. vulgatus fuerat. Cum præterea scirem exstare in Ambrosiana Mediolanensi Bibliotheca primam (ut ego quidem puto) Gaudentii editionem, quæ prodiit anno 1509, in Orthodoxographis PP., ejus quoque variantes lectiones priorum decemnovem Gaudentianorum tractatuum, qui in ea cusi sunt una cum Præfatione ad Benivolum, descriptas habui a cl. Josepho Antonio Saxio ejusdem Bibliothecæ præfecto, eruditionis eximiæ, ac summæ humanitatis viro; sed eum hæc editio consentire fere omnino videatur cum mendis aliarum editionum, ideo nullus nobis ejus usus fuit.

29. Ordo Gaudentianorum sermonum, sive tractatuum,

idem apud nos servatus est, qui in aliis quoque editionibus occurrit. Nam «sermo de Ordinatione sui», qui prior cæteris a Gaudentio est habitus, primus quoque ordine esse debuerat; sed «Præfatio» paschalibus præposita hos priores fecit, in qua quia mentio est de «quatuor sequentibus», et «quinto de Machabæis martyribus»: ideo in ac editione eum ordinem tenuimus quem Gaudentius ipse in Præfatione nobis statuit, atque in aliis editionibus receptus est. Gaudentianos sermones subsequitur «rhythmus de Philastrio», de quo consule ea quæ diximus in admonitione eidem rhythmo præposita in calce sermonum Gaudentii.

30. Visum est deinde Rampertum, atque Adelmannum, Gaudentio adjungere ejusdem Ecclesiæ episcopos, doctrina non minus quam pietate conspicuos. Atque Adelmanni profecto integram epistolam dandi non modica me incendebat cupido, ne dicam spes; quam tamen omnino frustra animo conceptam vix demum ægre sensi, cum omnes conatus nostros cedere incassum vidi. Rampertus vero non uno in loco a magnis plagis convaluit quas acceperat, atque in sectiones accurate distinctus est, auxilio duorum Brixianorum codd., qui paulo ante laudati sunt, quique maximo nobis usui fuerunt ad hanc nostram editionem parandam. In iis enim præter Rampertum, cujus frustra alibi exemplar ms. requiras, exstat sermo Gaudentii de Philastrio, itemque rhythmus in honorem ejusdem Philastrii ex Gaudentiani sermonis sententiis compactus. Sane Brixiana Ecclesia forentem aliquando habuit mss. codd. Bibliothecam, ejusque etiam nunc reliquiæ nonnullæ supersunt, inter quas ms. codex «Augustini de Civ. Dei» membranaceus in fol., majoris formæ, uti et ejusdem molis, ac notæ, «Collectio sermonum et senten-

tiarum in omnes D. Pauli Epistolas» ex Operibus Augustini, quæ Bedæ olim adscripta, nunc Floro Lugdunensi tribuitur. De Brixiana porro Bibliotheca præclarum est S. Caroli Borromæi testimonium «in actis Visitationis Apostolicæ» civitatis Brixiæ, ab ipso habitæ anno 1581, quæ mss. exstant in episcopali tabulario Brixiæ, his verbis: «Ecclesia Brixiensis, Dei beneficio multis exulta ornamentis, hoc etiam ad pietatis insigne habere debet, ut antiquorum Patrum monumenta, præsertim recte exarata, quæ olim impense conquisita diu asservavit de gremio suo, si quando usuvenerit, proferat ad Codices aliquos ecclesiasticos, temporum injuria, aut hæreticorum corruptelis depravatos, quam rectissime emendandos.»

31. Itaque hæc nobis fuerunt subsidia ad hanc Gaudentii editionem instruendam; in qua quid a nobis præstitum sit, scire si cupiat lector, malim hoc ex opere ipso intelligat, quam a verbis meis cognoscat. Porro in eo potissimum versatus est noster labor, ut Gaudentii textum quam emendatissimum daremus idque præsertim auxilio et ope mss. codd., ac lectore, ubi quid innovatum est, singulis locis admonito; ne, quod admodum docti improbant, censoriam virgulam sumere, ac pro arbitrio cuncta immutare velle videremur. In variantibus lectionibus apponendis et recensendis, fere me diligentiorem præstiti; (quis autem omnia recensere, vel annotare possit?) sed malui tamen sedulitatem nostram delicatis hominibus nimiam, aut morosam videri, quam fidem apud studiosos et doctos lectores periclitari. Nec sum nescius, quam difficilem provinciam ceperim, veterem scriptorem emendare, atque edere agressus eo præcipue in loco, ubi, præter alia impedimenta, maximo laboramus meliorum librorum inopia; at constitutum fuit, aliquid potius tentare, rude

licet, et imperfectum, quam Gaudentium nostrum diutius in tenebris neglectum relinquere. Atque utinam aliquando in hisce regionibus aliquis horum studiorum gustus exoriatur, nec semper, ut contingit, heterodoxi homines edendorum veterum laudem, quæ jam dudum Italis ingeniis propria fuit, nobis præripiant, quod satis callide hucusque fecerunt in Cypriano, Sulpicio, Eginharto, ac pluribus aliis; ut, eorum auctoritate in pravum detorta, causam nostram validioribus munimentis, veterum scilicet subsidio destitutam, facilius labefactarent. Sane quantum iis historiæ ecclesiasticæ studium, quod veterum scriptis potissimum nititur, vigere apud nos displiceat, vel una illa vox prodit quam invitis etiam ab hostibus expressam libentissime accipimus: «Plus Annales Baronii quam Controversiæ Bellarmini nocuerunt (1).» Nec fortasse aliquis futilem atque inanem operam putet quæ ponitur in emendandis veterum libris; nam audiendus omnino est ac de re summus vir Joannes Mabillonius in Præfatione ad editionem S. Bernardi: «Ex variis lectionibus eas seligere, et in textum restituere, quæ accomodatiores (videantur) res est quæ usum veterum librorum pene assiduum, gustum usu acquisitum, maturiusque judicium exigit quam litteratorum vulgus opinatur, qui aranearum telas captare nos existimant, dum has quas putant minutias consectamur. Verum sentiant id genus homines de nobis quidquid volent, modo operam nostram approbet non hominum plausus, sed publica Ecclesiæ reique litterariæ utilitas.»

32. Antequam finio, æquum est ut quorum officiis, aut ope-

(1) Georgius Hornius, in Præf. ad Sulp. Sever. edit. Amstel. 1665.

ra potissimum usus sum ad hanc Gaudentii editionem apparandam, erga eos aliquod grati animi testimonium exstet. Ac primo quidem, præter illos de quibus suo loco jam diximus, recensendus hic mihi occurrit cl. vir Alexander Burgos, eximius non magis litterarum, quam veræ pietatis cultor, qui instructissimam librorum Bibliothecam undique collectam publicæ utilitati destinat, eamque, dum Patavii agerem, usibus meis patere semper voluit. Multum quoque debere me profiteor nobili, et egregiæ indolis viro Francisco Josepho a Curte, Brixianæ ecclesiæ canonico, ac Julio fratri meo, studiorum meorum socio, qui in exemplarium et variantium lectionum collatione, operam suam humaniter mihi impendere minime gravati sunt. Scripturarum syllabum contexuit, et in ordinem redegit adm. rev. Antonius Piocoli archipresbyter ecclesiæ S. Mariæ Terentiani Brixianæ diœcesis. Si quid præterea nitidum, si quid emendatum in hac editione offendet lector totum id acceptum ferat Joanni Antonio, et Cajetano Vulpiis fratribus, quorum industria ac labore id assequimur, ut elegantia aut diligentia peregrinarum editionum non valde nobis in posterum desideranda sit.

§ IV. *De consilio et additionibus hujus novæ editionis.*

33. Atque hæc quidem sunt quæ præfatus fueram in editione Gaudentii Patavina anni 1720; modo quid a nobis præstitum sit occasione novæ hujus Brixianæ editionis, paucis accipiet lector. Plura siquidem Gaudentium relegenti mihi jamdudum occurrebant, quæ secundas curas postulare viderentur, iisque non invitus manum admovere paratus eram, ut si quando novæ editionis daretur occasio, ea non veteri solum aparatu,

sed recentioribus quoque additamentis instructa in lucem prodiret. Accessit opportune auctoritas eminentissimi viri Angeli Mariæ Quirini S. R. E. cardinalis bibliothecarii, ac Brixiæ episcopi; quem statim ac novæ hujus editionis consilium agitare sensi, intelligebam profecto quænam essent officii mei partes, quidve mihi præstandum foret summi præsulis voluntati, cujus non jussis modo, sed etiam nutibus obtemperare magno mihi honori ducebam. Itaque dum in eo essem, ut Gaudentiano textui novas huc illuc notationes inspergerem, nonnullas etiam ex prioribus in melius, ut mihi quidem videbatur, reformarem; ecce mihi ex insperato objicitur ms. Gaudentii sermonum codex, non magnæ ille quidem antiquitatis, ut scripturæ specimen et parva litterarum forma ostendebat; sed cui pretium conciliaret, quod fuisset olim in libraria supellectile doctissimi viri Octavii Pantagathi, ut emendationes in margine libri ejus manu passim appositæ, noto mihi litterarum ductu indicabant. Quis porro fuerit Octavius Pantagathus Brixianus, magni ævo suo inter litteratos nominis, neminem qui vel mediocri polleat eruditione latere puto. Quamvis enim nullum prorsus ingenii sui monumentum quoad vixit in vulgus dare, nullum lucubrationum suarum fructum posteritati constare voluerit, eximia nihilominus doctrinæ fama viguit, eoque nomine celebratur scripsit fere omnium qui ejus ætate vixerunt, cujus rei testimonia apud illius temporis scriptores frequentia occurrunt. Nam præter alios bene multos Lilius Gregorius Giraldus, dialogo 2 de Poet. nostr. temp., sic de Pantagatho: «Brixia multos habet eruditos, sed non et poetas, ut ejus filia Verona. Inter eruditos quidem magnus ubique Pater Octavius, nisi quod stylo abstinet nec suas opes publica taberna venditat.» Paria facit

Jacobus Augustus Thuanus, lib. I Commentar. de Vita sua his verbis: «Jam octavianus Pantagathus ad meliorem vitam migraverat, cujus magnum in litteris nomen, et dignus tanto magistro discipulus Onuphrius Panvinius.» Nemo autem prolixior et uberior in laudibus Pantagathi, quotiescumque de eo incidit sermo, quam idem ipse Panvinius, cujus ut loca plura transmittam in quibus summo cum loco habere testatus est, unicum adscribo 2 Comment. ad librum Fastorum p. 390, ubi de origine indictionum verba faciens hæc habet: «Quod quo tempore, qua ratione et a quibus factum fuerit, atque unde ego illud acceperim demonstraturus, cogor ante pauca proponere de laudibus ejus, cujus potissimum industria rem obscurissimam, ac tenebris antiquitatis oppressam, atque a nemine hactenus cognitam illustravi, et in lucem produxi. Etenim ingenui ac grati animi esse existimo, unde aliquid acceperis, per quem profeceris indicare, neminemque justo laudis præconio spoliare, et præsertim eum hominem, a quo omnium quæ in toto hoc opere elaborate, accurrate, perfecteque concinnavi, initia hauserim. Hic est autem P. Octavius Pantagathus, qui nisi hoc nomen haberet, prænomen merito habere potuisset; cujus de laudibus etsi pauca, aut obiter dicere nefas esse existimo, vix enim integris voluminibus explicari possent, tamen ab singularem meam erga illum observantiam, hoc loco mihi temperare non potui, in quo ea explicanda sunt quæ de illius præcipue ingenii acumine, judicii acrimonia, reconditiorisque eruditionis varietate, atque præstantia, tamquam purissimo fonte manarunt, quin breviter de tanto viro et vere quæ sentiam dicam; ut et qui eum noverunt, quod eum noverint in magna felicitatis parte ponant; qui autem ignorant, ii hominis cum optimi, tum

doctissimi, notitiam a me accipiant. Sic enim sentio, neminem nostra ætate, vel ingenio, vel diligentia, vel doctrina præstantiorem haberi.» Atque hæc hactenus de Pantagatho.

34. Ut autem ad codicem tanti possessoris nomine commendatum veniam, mox ut cœpi eumdem cum editis contendere, cognovi statim quanta esset ejus utilitas, et præstantia. Dubitaveram nempe prima facie descriptum fortasse ab aliquo ms. exemplari, illorum scilicet quibus. fueram in priori editione usus; ideoque nullum ex eo fructum perceptum iri, quin potius in hujusmodi scripto excutiendo horas collocare, idem omnino esse ac oleum et operam perdere. Verum nihil minus; patuit enim parvo negotio illum neque a Florentino neque ad Urbinate, aut Vatt. duobus desumptum esse a quibus sæpissime discrepat, quod a me notatum tract. 5, ad illud: «Quasi in occulto ascendet»; et tr. 10, ad fin., in illis verbis: «Pastorem simul et pascua»; immo potius iisdem meliorem et emendatiorem deprehendi ex iis quæ ejusdem codicis ope aut restituta, aut asserta, aut in melius conformata annotavi tr. 4, ad finem, in illa verba: «Spiritum sitire balbutiunt»; tr. 9, circa medium, ad verba: «Ergo cum consideremus»; tr. eod., in fin., not. ultima, ut etiam tr. 13, non uno in loco. Jam porro non pauca etiam loca librariorum culpa desperata, et afflicta, quibus in priori editione mss. codd. nihil subsidii attulerant, libri hujus auxilio convaluerunt, cujus rei pulchrum specimen apparet tr. 3, post med., de duplici Ninives eversione; ut etiam tr. 6, ante med., in illis verbis: «Quoniam filii Ægyptiorum natura». Illud quoque non pauci momenti est tr. 4, ubi reponit, «assument secum vicinum proximum suum», pro eo quod corrupte habebat in cæteris libris, «assumet secum vicinus proximum suum»;

et tr. 8, post med., ubi «cum libertate divini amoris» male legebatur pro «cum liberalitate divini amoris», quam lectionem suppeditavit cod. Pantagathi; ut alia non pauca prætéream, quæ diligens lector suapte cura, et studio facile comperiet. Itaque opera Julii fratris adhibita, qui librum ipsum auro contra æstimandum invenerat, et comparaverat, a capite ad calcem codicem hunc Gaudentianis sermonibus contuli, variantesque lectiones, et emendationes in sua loca diligenter conjeci; ex quibus si nonnihil splendoris ac lucis Gaudentio additum prudens lector judicabit, omnino operæ pretium fecísse me, et non modicum laboris mei fructum percepisse statuam: sin minus, novo hoc erga Gaudentium nostrum sedulitatis et observantiæ meæ testimonio contentus ero.

INDEX.

Pag.

Præfatio. 5

INCIPIUNT TRACTATUS VEL SERMONES.

Serm. de Exodi.. 21
De Exodi lectione primus. 22
De Exodi lectione secundus. 31
De Exodi lectione tertius. 40
De Exodi lectione quartus. 46
De Exodi lectione quintus. 50
De Exodi lectione sextus. 56
De Exodi lectione septimus. 61
In Exodi lectione octavus. 67

SERMO DE EVANGELIO.

De Evangelii lectione primus. 79
De Evangelii lectione secundus. 93

SERMO DE DIVERSIS CAPITULIS.

De paralytico. 111
De eo quod ait Dominus Jesus: Nunc judicium est hujus mundi. 118
Die Natali Domini. Contra avaritiam Judæ et pro pauperibus. 123
De promissione adventus paracleti. 134
Die Natali Machabæorum,—De his beatis Martyribus.. 140

Pag.

In eo quod S. Episcopum prima die ordinationis ipsius quorumdam civium notarii exceperunt 146
De dedicationis Basilicæ concilii Sanctorum. 150
Responsio S. Episcopi ad Serminium de villico. . . . 160
Responsio ejusdem S. Episcopi ad Paulum Diaconum. 173
De Petro et Paulo. 189
Oratio B. Gaudentii Episcopi de vita et obitu B. Philastrii Episcopi prædecessoris sui. 192
Admonito in sequentem rhythmum. 196
Ad laudem B. Filastrii Episcopi; carmen saphicum pentametrum. 200
Præfatio P. Galeardi in editione operum S. Gaudentii. 205

MENDA SIC EMENDA.

PAG.	LIN.	LEGITUR.	CORRIGE.
5	20	aditiones	editiones
8	1	memoriæ, antistitem	antistitem.
8	1	tempestates	tempestate
8	1 y 2	Magistrum oblitum	Magistrum memoriæ, oblitum
8	8	amputatur dum, eternæ	amputatur, dum eternæ
10	7	(*Apoc.*, 16)	(*Apoc.*, 17)
14	19	mortio	mortis
19	4	derequintimur	derelinquimur
36	12	Ægyto	Ægypto
44	2	exidio	excidio
63	8	Aaraon	Aaron
100	2	abluedum	abluendum
164	22	fecere	facere
202	21	Per	per

208.23
G233
GAUDENTIUS
AUTHOR
8434
Opera
TITLE
DATE LOANED
BORROWER'S NAME
ROOM NUMBER
STORAGE - CBPL
8434